

A. VLAHUȚĂ

D A N

— 133

8852

BUCUREȘTI
EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ” S. A.
Atelierele C. Sfelea

182335

258-21/16 (Ucluj), 1873 ✓

I.

fuggire

Un ropot de aplauze, — și cortina de dril se lăsă pe mica scenă acoperită de ramurile a doi salcâmi. Zgomotul de glasuri amestecate se întetî. Mamele primeau felicitări pentru succesul dramatic al copilelor.

— Un adevărat talent... Cine-ar fi crezut?

— Da Titi, cum se grimase; nici n'o mai cunoșteam.

Câte un hohot de rîs, tînăr, gîdilitor, se auzeă ca o notă clară peste murmurul de vorbe. Și 'ncet lumea începù să se miște spre cele două uși deschise ale dormitorului de jos, prefăcut în salon de bal. Deja Frau Kunst, „tapeurul pensionului” bătea 'n clapele pianului un vals, pe cînd doi sublocotenenți încercau, nerăbdători, lustrul parchetului. În mai puțin de cinci minute salonul se umplù. Colegiani, îmbrăcați elegant, țănoși, cu gesturi și aere de oameni în vîrstă, studenți, ofițeri de-abia eșiți din

școală, erau prezentați de surorile, de verișoarele lor la celelalte eleve.

Adesea două domnișoare, cu câte-un tînăr de mână, se opreau față 'n față :

— Îți prezint pe frate-meu...

— Văru-meu, Mavrodin.

Și îndată, cavalerii invitau la un vals pe nouăle lor cunoștinți.

Multă lume rămăsese în grădină. Eră răcoare. Câteva felinare de hârtie colorată, atârinate de crengile copacilor, împrășteau o lumină discretă.

Arendași, fabricanți, negustori din provincie se întâlneau, și, fără să se cunoască, începeau a'și vorbi unul altuia, cu acea libertate și lipsă de ceremonie a oamenilor de afaceri, și după câteva cuvinte se recomăndau singuri, spuindu-și, împreună cu numele, orașul și felul comerciului, după care urmau alte indicări secundare : otelul la care trag în totdeauna, câți copii au și ce calități mai de seamă au putut observa în unii din ei ; apoi intrau în subiecte serioase, atunci figurile lor luau o înfățișare gravă, fruntea li se încrețeă, ochii arătau o concentrare de atenție, o grijă parcă de a înțelege și afla tot, de a mai apucă vr'o idee nouă, privitoare la negoț. Vorbeau de concurența pe care ne-o face America cu grânele ei, de seceta din Rusia, de împrumuturile Statului, de ultimele falimente.

Uneori li se părea că e cineva care-i ascultă, îi spionează, ș'atunci își scoborau glasul, gesturile deveneau mai iuți, mai expresive, și vorbele lor șoptite aveau ceva din fâșăit¹ul biletelor ipotecare. Un toptangiu din Călărași se găsis²e ceva rubedenie, după o soră vitregă a neveste-sei, cu un moșier din Ilfov. Ce bucurie pe ei. Fetele lor erau în aceeași clasă. Oare ele știau că sunt rude? „Ce de parale trebuie să facă asta, cu școala ei!” Și imediat începură a face socoteală: 120 de fete a o mie de lei; cât să cheltuiască ea?... Și calculau pe zi kilogramele de carne, rabatul de la o consumație așa mare, și după două ceasuri de prețăluiri și operații aritmetice, rămaseră amândoi, ca 'n fața unei crime, uitându-se unul la altul, cu ochii mari, holbați, în umbra compactă a nopții: D-na Raspal câștigă treizeci și patru de mii de franci pe an... „Inchipuie-ți, nene Tănase!”

Mamele pe la ferestre, priveau de-afară, cu dragoste, la tiner³etă din lăuntru și făceau haz de îmbulzeala; de fierberea și zbulciumul⁴ acelei lumi nouă, însetată de vieață. Erau copiii lor... cum au crescut de mari, — ce iute a trecut vremea!... Erau copiii lor — fericiți, frumoși ca niciodată — cu obrajii rumeni, aprinși, și cu ochii scântetori, îmbătați de plăcerea de a se găsi acolo împreună, de a se simți, de a se

pipăi și strânge unii pe alții în calda, pasionata îmbrățișare a valsului. Și ei nici nu-și mai dedeau seamă, în amețeala lor, cât erau de înghesuiți și cum se loveau unii pe alții la fiecare mișcare. Se vedeau perechi învârtindu-se tot timpul în loc, cu o cheltuială de grații și cu o expresie de mulțumire, ce te făcea să zîmbești. De mai multe ori Frau Kunst își simți coatele strânse de aproape între aceleași șolduri ce se frecau de ea cu o supărătoare stăruință. Un termometru, uitat în părete, de-asupra pianului, arată 28° R. Și Frau Kunst, încălzită de zbugiumul acestei lumi, pe care ea, cu degetele ei, o agită ș'o amestecă în acelaș vârtej nebun, bătea în clape din ce în ce mai violent; o adevărată fanfară de sunete pornea pe ușile deschise, străbătea grădina adormită, dând tremur frunzișului negru, apoi se umflă din nou într'un coridor întunecat din capătul clădirii, și se înfundă în bucătărie, unde alimentă un ceardaș, pe care-l frământau de foc doi ungureni ș'o Kați, din personalul de serviciu al pensionului.

În față, cu ferestrele la stradă, e salonul de primire; lămpi mari de bronz, cu globuri de porțelan, aruncă o lumină albă peste covoarele orientale, ce îmbracă aproape tot acest interior luxos, unde nu sunt două scaune la fel; fiecare lucru își

are forma și culoarea lui deosebită, — un amestec caprițios de mobile scumpe, dispuse într'o neorânduială intenționată: în spiritul modei de azi, uniformitatea și simetria denotă un gust ordinar. Doamna Raspal, directoarea, într'un cerc de intimi, povestește o mică întâmplare ce stă în legătură cu ultimul scandal al Capitalei.

În orașele mari, se știe, spiritul public e veșnic pus în mișcare de-o noutate emoționantă. De zece zile, prin cafenele, pe stradă, în tren, n'auzeai vorbindu-se decât de Veronescu Prisăcani: deputat și membru în comisia de indigenate, el primise bani de la mai mulți ovrei, cari cereau împământarea. Lucrul se aflase, și un cerber din opoziție, orator distins, luase cuvîntul în Cameră. Se ridică în numele moralității publice și al prestigiului parlamentar. Dar o mulțime de împrejurări conspirau în contra desbaterii până la sfârșit a acestei alarmante afaceri. Eră ultima ședință. Deputații erau osteniți și plictisiți de-o sesiune care-i ținuse cu prelungirile până în Iunie. Eră o căldură nesuferită în ziua aceea. Veronescu făcea parte dintre acei luptători de rasă, cari sunt veșnic în tabăra guvernului. Într'un moment dat glasul oratorului fu acoperit de un zgomot infernal. Majoritatea strigă: „La ordine!... Inchiderea discuției!” Toți băteau cu pumnii în pupitre.

În învălmășeală Veronescu, congestionat, se năpusti asupra oratorului. O cocoană, în tribuna damelor, dădă un țipăt de spaimă și leșină. Într'un târziu furtuna se potoli — și primul ministru, grav, solemn, senin, ca și când nimic nu s'ar fi întâmplat, citi mesagiul de închidere. Dar ziarele opoziției se așternură pe lucru. Toată viața lui Veronescu fu scotocită și scoasă la iveală. Cu patru ani în urmă, când a fost ales deputat întâiu, se publicase o notiță prin care se arătă că acest mandatar fusese pe vremuri funcționar la vama Prisăcani, de unde a dispărut într'o bună dimineață, cu câteva mii de lei din casa Statului. Se afirmă chiar că a fost prins și închis, mai târziu. Dar el s'a grăbit a răspunde, printr'o scrisoare, că în viața lui, n'a fost funcționar, și că nici nu știe că există o vamă la Prisăcani, că e posibil să mai fie un Dumitru Veronescu, și în fine, că va da în judecată pe „infamul calomniator". Aceasta se vede c'a pus pe gânduri pe „infamul calomniator", că lucrul a rămas atunci baltă. De astă dată însă un reporter a fost trimis la Prisăcani. Peste câteva zile se publicau mărturisiri, autografe, fotografii, cari puneau într'o lumină zdrobitoare tot trecutul, plin de aventuri rușinoase, toate umilințele și peripețiile prin care trecuse omul acesta. Acum nimeni nu-i mai zicea decât Vero-

nescu-Prisăcani și biografia lui eră știută și de copii. Se scriiau cronici indiscrete asupra modului cum a știut să captiveze inima, prea simțitoare pentru vârsta de șaizeci de ani, a unei văduve grase la trup și la pungă, și să devie soțul iubit și răsfățat al acestei bătrâne sensuale cu obrazii mari și fardați, în brațele căreia muriseră trei bărbați legitimi.

Și pe când tot orașul fierbea de isprăvile lui și-l arăta cu degetul, el, rumen și surîzător, se primblă în trăsură-i elegantă, asistă la spectacole, și-și purtă pretutindeni acelaș aer triumfător al parvenitului fericit, bogat și invulnerabil față de codul penal.

Acesta eră pe-atunci eroul de tristă celebritate al zilei.

Doamna Raspal e îmbrăcată simplu, într'o rochie neagră, pe figura ei brună se mai văd urme de frumuseță, ochii și gura au ceva bărbătesc, nasul subțire și părul lins, de un negru lucios; pe la tâmpile se zăresc câteva fire albe. Ea stă la masă, pe un scaun de palisandru, exemplar unic, vorbește rar, liniștit, fără să afecteze, — mâinile-i albe și slabe netezesc inconștient penele de struț ale unui evantaliu cu plăselele de baga.

— „Stăruisem la Cameră pentru pensia ce mi se cuveneă de la bărbatu-meu. Ba azi, ba mâni, trecuse doi ani și nu se făcuse

nimic. Mă rugam — cunoșteam o mulțime de deputați — toți îmi făgăduiau, și degeaba. Nu știam nici eu ce să mai fac. Într-o zi, ce să mă pomenesc? Cu d-nul Veronescu în persoană. Bucuria mea; știam că e în comisia pensiilor. Fercheș, amabil, începù să ceară scuze c'a îndrăznit să mă deranjeze, — că el a cunoscut pe bărbatul meu, și știe că a fost un profesor distins, că dreptatea mea e strigătoare la cer; în gândul meu: mai bine ar fi strigătoare la Cameră; dar... de la o vreme bag seamă că par'că se cam jenă... Vedeam eu că are ceva de spus... (Aici doamna Raspal închise puțin din ochiul stâng și dete din cap, c'un zîmbet șiret, care se reproduce și pe figura celorlalți). Dè, zic, domnule Veronescu, ce să mai fac? M'am luat și eu de gânduri... Da' el, indignat grozav, și dându-și ochii peste cap:

„O, doamnă, e teribil ce se petrece 'n țara asta! Oameni pe cari îi credeam cinstiți, la cari mă 'nchinam, și-aș fi pus mâna 'n foc pentru ei,... ei bine! i-am văzut de-o venalitate, că'mi e rușine — numai când mă gândesc. Știți ce mi-au spus eri doi colegi din comisia de pensii, pe când stăruiam pentru D-voastră? Mi-au spus curăț că nu vor să iscălească raportul, până ce nu li s'o dà câte-o mie de franci, că D-voastră aveți bani, ce mai umblați după pensie!

— Și nu l'ați dat afară? întrebă pripit un domn cu ochelari și cu barbete blonde, sculându-se de pe scaun, ca să se mai miște.

— Eu, am rămas înmărmurită...

— Și i-ați dat două mii de lei, sunt sigur.

— Da' ce eră să fac?

— Și cu pensia, cum a rămas?

— Intr'o lună s'a regulat tot, fără să mă deranjez.

Și nimeni nu băgă de seamă prin ce tranziție d-na Raspal vorbea acum — nu cu acelaș calm — despre un director de pension, care în toți anii păzește, în Septembrie, sosirea trenurilor: „de dimineată el și nevasta lui sunt la gară, și cum văd un părinte c'o fată, îl iau pe nerăsuflăte". Aici doamna Raspal se sculă și, lăsând evantaliul, își ridică mâna ca un om care salută și intră 'n vorbă cu 'n necunoscut:

— Dacă nu mă 'nșel, Domnul și-a adus copila spre a. o *plasă* într'un *pansion*... Și pe când bietul om umblă zăpăcit, să-și scoată bagajul, să-și caute birjă, d-nul Director cu consoarta, după el, nu-l slăbește și-i toacă la ureche: că 'n cutare pension fetele mor de foame, și capătă reumatism din cauză că școala e umedă ca o pivniță; că la M-me X, nu se 'nvață nimic și toată ziua stau fetele pe la ferești și fac bezele la băeții de pe stradă, că Ministerul a hotărât să 'nchidă cutare pension... și-l ame-

țește cu vorba. Omul vrea să scape, spune c'a dat arvonă. „Nu face nimic, eu vă scad arvona, zic că mi-ați dat-o mie, numai ca să vă scap copila din primejdie, nu de altă”. Și-l apucă de haină. „Întrebați, vă rog, întrebați pe toată lumea să vă spună de pensionul meu”. Și-i ia geaman-danul din mână: „Avem trăsura noastră, poftiți, numai să ne vizitați școala, numai să vedeți cum suntem instalați. În toată Europa nu veți găsi o a doua instalație. Poftiți, două minute, numai să vedeți...” Și bieții provinciali, unii de nai-vitate, alții de silă, cad în cursă. Anul trecut Domnul acesta, mi-a luat așa de la gară opt fete cari erau înscrise la mine...

O doamnă bătrână, care ascultase cu cea mai evlavioasă atenție, făcù ochii mari și întrebă cu o comică mirare:

— Da' bine maică, omul ăsta ține și pension de fete?

Se făcù un haz nespus. Bătrâna crezuse, că tot de Veronescu-Prisăcani e vorba.

Domnul cu barbete aveà de gând să-și manifeste indignarea, veșnica lui indignare în contra a' tot ce e necinste, printr'o frază importantă, și cu oarecare filozofie la mijloc; dar ce efect puteà să mai aibă acum? Atâta rîs, pentru un lucru de nimic... începeà să-l îndispue. Câte-un cuvînt frumos, sonor, îl obsedà, îi umblă prin gură,

enervant ca un fir de păr. Făcù câțiva pași, mai apăsăți, ar fi vrut să găsească pe cineva demn de fraza, care-l puneà în neastâmpăr.

Și cu mâinile la spate, se opri în fața unui tînăr ce sta de-o parte la o mescioară de nuc, și desinà un cavalier pe dosul unui program.

— Ce zici, poete, de lumea asta?

— Nimic, Domnule inspector, răspunse tînărul după un mic interval, fără a-și ridicà ochii de pe hârtie.

Domnul cu barbete erà inspector peste monumentele istorice, post creat pentru el — Mișu Razi, nu pentru monumente. Iși luă ochelarii, și scoțându-și batista, îi aburì, îi șterse, și-i puse: toate acestea — cu o cochetărie de mișcări, în care neapărat degetul cel mic își păstrà cu grație cunoscuta lui poziție, ceva mai în sus firește, și mai depărtat de celelalte. Se plecà și privì un moment chipul cavalerului, la care tînărul lucrà înainte c'un aer distras.

— Hm... da' D-ta ai toate talentele... toate talentele, braavo....

Și asupra acestor aprecieri, la care nu i se răspundeà nimic, se uită la ceas — erau aproape douăsprezece, lumea începeà să se retragă; privì un moment în juru-i, ca un om care nu știe ce caută, apoi își ne-

tezî barbetele și salută ceremonios. Direc-toarea îl petrecu până la scară.

Tînărul, trase câteva linii îndesate peste figura cavalerului său, și lăsând creionul, se uită în salon, eră singur. Ii răsună încă, supărător, în cap vorbele inspectorului, a cărui familiaritate îl enervă; poate chiar cuvîntul *poet*, de care conștiința lui legă un șir de dureri sfinte, îi făcea rău, auzit așa din gura omului acestuia, suficient, afectat și pururea încântat de sine.

O domnișoară intră grăbită.

— Domnule Dan, trebue să joci cu noi un cadril, nu se poate să ne refuzi.

El zîmbi și încercă să se scuze; dar încă două eleve veniră, și vesele, vorbărețe, aprinse de joc, îl rugară frumos și-l înduplecară.

Dan eră profesor de filozofie și de limba română la clasele superioare.

Pentru el erau afișate pe pereți în cancelarie, atâtea programe oficiale, ca să nu se mai întindă la vorbă lungă, ca acum patru ani, când s'a pomenit în vară cu materia neisprăvită. Fetelor le plăceau orele lui de lecție. Examină foarte rar, ș'a-tunci făcea mai mult o conversație, și dădea note bune.

El căută să pună pe eleve în curent cu mișcarea intelectuală a timpului, le învăță să gândească — lucru puțin obișnuit în

școală pe vremea aceea, profesorii bizuindu-se mai mult pe memoria decât pe inteligența elevilor — le arătă cât e de prețios darul de a observa, de a analiza și pricepe viața în toată însemnătatea și frumusețea ei. Vorbea limpede, corect, liniștit. Arareori se încălzea, într'un curent mai impetuos de gânduri. Ș'atunci se lumină la față ca un profet, fraza se deschidea, se lărgea, într'o bogăție de cuvinte sonore, puternice, emoționante; privirea, gestul, glasul lui, căpătau ceva particular de atrăgător, hipnotic aproape. Toată ființa lui respira o nemărginită bunătate. Adesea inteligența lui elastică, generoasă prin rezerva și cum-pănirea ei, făcea impresia acelor tablouri cu perspective mari, adânci, pierdute, ce par a nu mai avea sfârșit.

Când intră în bal, elevele îl întâmpinară cu ovații zgomotoase. Lumea se rărise. Nu mai erau decât intimitii. Un glas puternic strigă: „En place Mesdemoiselles!” Eră comanda profesorului de dans. Și infatigabila Frau Kunst, călcând pedala, porni cu brio primele tacturi dela figura 'ntâi. Dan avea mișcările jenate și nesigure. El pășea cu ezitare, luând seama la ce fac alții, și ascultând instrucțiunile perechei lui de joc, o blondă sveltă, care-l luă de mână și-l conducea, ca pe un copil, cu un aer de protecție fermecător. Doamna Raspal făcea

haz de stângăciile lui. Însăși Frau Kunst întorcea capul, din când în când, să-l vadă jucând. Dar tocmai această jenă și neîndemânare a lui îl făceau mai deosebit simpatice. Și dacă s'ar fi uitat bine în fața domnișoarei Racliș, ar fi văzut câtă recunoștință și nevinovată fericire era în ochii ei albaștri: sfieala, nedumerirea lui îi dădea prilej să-l învețe, să-l ia de mână și, mlădioasă, triumfătoare, să-l poarte și să-l domine, oareși-cum, să se simtă și ea pentru câteva minute stăpână, superioară în ceva, fostului ei profesor.

Și cu ce cuvinte drăgălașe l-a certat la figura a șasea, fiindcă nu se prea lăsă să-l ducă ea, cu toată puterea brațelor ei, în goana săritoare a galopului.

Nedeprins cu balurile, lui i se părea stranie, îl tulbură cu libertățile ei copilărești neastâmpărată, inconștientă, care se vâră în sufletul lui, aproape îl îmbrățișă, rîzătoare, luminoasă, de o diabolică frumusețe în rochia ei de vară, albă. Uneori se trăgea înapoi, parcă-i era frică de atingerea ei, când o vedeă viind așa nebună spre el, cu brațele întinse, cu gâtul gol, alb, marmorean, și cu o privire caldă, umedă, ce-i surîdea cu toată franchețea și farmecul amestecător al nevinovăției celor șaptesprezece ani.

— Scăpași, Domnule Dan, și de corvada

asta, îi zise ea rîzînd, pe cînd o conducea la loc.

Ce mai ocazie pentru un tînăr cavaler, să protesteze aci, și să-și plaseze cele mai galante și mai parfumate complimente, pe cari le au totdeauna fabricate gata tinerii cu educație de salon!

— Ași, nu-i vorba de corvadă, Domnișoară,... da' nu știu, răspunse Dan, cu un glas trăgănat, avînd aerul de a se gîndi aiurea.

II.

Dan se deșteptă târziu. În odaie era o căldură nesuferită. Șase ani de când era în București; și 'n totdeauna vara, după examene îl apucau aceleași gânduri urâte: să nu s'aleagă și el la sfârșitul anului, cu câteva sute de lei, ca să se poată urni, să se ducă undeva, la munte, să se mai răcorească! Simțea în el o lene, o osteneală și o neliniște apăsătoare.

Era așa de zdrobit, și de îndurerat fizicește, încât efortul de care avea nevoie ca să se scoale din pat i se înfățișa ca o durere, de care par'că-i era frică.

Și ce de lume plecă din București... Se gândea la prietenii, la cunoșcuiii lui, îi vedea în tren, veseli, fără griji, ducându-se departe, răcorindu-și viața în alte impresii, trăind într'o lume nouă, fericiți, îmbătați de farmecul și surprizele călătoriei. Și adesea starea asta a lui, de descurajare și de primare morală, căută, ca la toți oamenii

cari scriu, să se formuleze în fraze cumpănite, pe care el și le rostea în gând, îngrijindu-se de structura, ordinea și ritmul lor, ca și când le-ar fi scris.

„Iată trei generații de oameni fără noroc. Bunicu-meu încurcat în judecăți, se zbu-
ciumă douăzeci de ani sub prigonirea unui
Margopulo, ca să-și scape răzeșia, pierde
tot, și din gospodar de frunte, când se
vede la sapă de lemn, desperat, ia parul și,
ziua 'n amiaza mare, la' arie, culcă pe grec
dintr'o lovitură. Eu nu l-am apucat, dar
am auzit că era o mândreță de om, —
vestiț pe toată valea Similei, de cinste și de
vrednicie. Bunicu-meu a murit în ocnă.
Tata a luptat cu nevoile și cu sărăcia toată
vieța. Și eu...”

Servitoarea intră binișor, și-i puse ca-
feaua cu lapte pe masă. El se sculă, dete
cu puțină apă pe obraz — apa era caldă,
parc'o luase de la foc. Ceva mai rece era
cafeaua cu lapte. O sorbi în neștire. Mintea
lui era departe, cu atâția ani în urmă:
o căsuță albă în Bârlad, la mahala, într'o
curte mare și cu livadă 'n fund, — figura
blândă și tristă a mă-sei, tată-său bolnav,
venind ostenit dela cancelarie, într'una of-
tând și gemând, — cele două surori mai
mari, Aglaia și Smărăndița, cârpind la
câte-o treanță, prefăcând veșnic o vechi-
tură în ceva bun de purtat, făcând să cir-

cule aceeași haină de iarnă la toată familia, vânzând o cruciuliță de aur dela botez, pentru a-i cumpăra lui un autor latin, — și câte sacrificii, câte greutăți, câte momente de spăimântătoare lipsă, când în toată casa se făcea o tăcere și o frică, de numai se uitau unul la altul și oftau. Nici un ajutor, nici o speranță, de nicăeri!... Numai cine a trecut pe aici poate să-și închipue ce putere de luptă îndelungată și tristă, și câte acte de adevărat eroism se desfășură zi cu zi, și se pierd în întunericul vieții acestor sărmene familii, cinstite și mândre în nenorocirea lor.

Și câte lucruri, neînțelese bine pe-atunci, i se deslușeau acum în minte. Vara plecau cu toții afară, la un unchiu al lor, care era vechil la Leonida, un grec bătrân, burlac și cam într'o ureche, care rîdea tare, vorbea pripit și cepeleag, și spunea într'una că el — așa bătrân, dar tot s'ar însură dacă l'ar iubi o fetiță nostimă și frumușică, așa cum e Smărăndița, — și biata Smărăndița se făcea roșie ca sfecla, ceilalți rîdeau; în urmă se deprinsese cu prostiile grecului, și făcea și ea haz. Și ce frumos era acolo la Rădăești. Ca 'ntr'o panoramă i se arăta acum satul revărsat pe vale, ogoarele coapte în toiul căldurilor, și iazul somnoros, și pădurea întunecată, și toate locurile pe unde hojănărea cu băeții

din sat, atât de veseli și isteți, cari știau cum se cheamă toate florile din șes și tot felul de păsărele și de gândaci. Cum fuge vremea!... și deodată îi apărură distinct figura șireată și prefăcută a unchiului său, pe care el de mic, fără să-și dea seamă pentru ce, nu-l putea suferi. Își aducea acum aminte, cum în iarna când era el în clasa a șaptea, venea pe la ei aproape în fiecare săptămână și câte-odată aducea și pe Leonida, și le dădea cofeturi și golo-gani, și steteau seara până târziu. Apoi în primăvară, într'o Duminică, el citea un roman de Dickens. Smărăndița avea o rochie nouă, ș'a venit veselă lângă el, i-a închis cartea și i-a arătat un inel frumos de aur, dar nu voiă să-i spue cine i l-a dat, ș'au plecat amândoi la primblare. Era o zi frumoasă, caldă. Străzile erau curate, și casele, văruite de Paști, străluceau în soare. Ea 'l întreba de pe la școală. El îi povesteă, câte nimicuri toate...

...Ți-aduci aminte, Smărăndițo, când trăia bietu tata, la un sfântu' Nicolai, eu i-am făcut de ziua lui o felicitare în versuri. Ce bine-i părea, și cum mă 'ntrebă mereu: „Spune drept, tu ai făcut-o, din capu' tău?” Și seara, când a venit moșu', la masă, tata m'a pus să-i citesc iar poezia, și după ce am citit-o, tata m'arătă cu mândrie: „Vezi tu, el a compus-o din capu'

lui", și mamei îi venea să plângă de bucurie. Și atunci moșu', ce om rău, numai de ciudă, ca să strice bucuria mamei ș'a lui bietu' tata, începù să rîdă: „Aș, cui spui fleacuri? Asta am cetit-o într'un că-lindar, a copiat-o de-acolo"... Ce om rău și mincinos. Nu pot să-l sufer.

Și tot vorbind așa, ba una, ba alta, au eșit afară din oraș, ș'au trecut dincolo de grădină, departe, în câmp larg. Ce verde eră iarba, și cum bătea soarele! și toate miroseau a vară. Țipenie de om nu se află, și nici un zgomot nu mai răzbătea dinspre oraș. Un cârd de cioare trecù croncănind pe de-asupra lor, și iar se făcù tăcere. El așteptă — aveă o presimțire vagă că soră-sa are să-i spue ceva în momentul acela.

Smărăndița îl privi țintă 'n ochi.

— Să-ți spui?

— Da, să-mi spui.

— Mă mărit... Cum semeni cu Moșu' când te uiți așa!... Serios, mă mărit... cu Leonida: nu-ți faci idee ce om cum se cade e, și ne mutăm cu toții la țară. Tu ai să te duci la București. N'ai să mai duci greu de-acum...

Și-atunci el, zbuclni într'un hohot de plâns nestăpânit. Simțea că i se rupe inima de milă, de jale, și 'n capul lui buimăcit răsunau, ca un bocet, aceste două vorbe:

„Biata Smărăndița!” Ș'au podidit-o și pe

ea lacrimile, ș'au plâns amândoi, ca niște copii pierduți și nenorociți; eră o descărcare de suferinți inconstiente, pentru cari ei nu găseau cuvinte. Pe drum, la întoarcere, i-a povestit ea toată istoria, toate stăruințele și învârtiturile unchiului până să înduplece pe mama lor, care nu voiă nici s'audă de asta la început. Dar în atâtea rânduri Leonida îi împrumutase, la nevoi. Se făcuse la el o datorie de câteva mii de lei. Cu ce s'o plătească?... Și biata copilă repetă mereu, ca și cum ar fi vrut să se convingă mai mult pe ea: „Eu îl iubesc... De ce să nu-l iubesc? Un om bun, de treabă. Ne-a făcut atâta bine!” Și s'a dus sărmana după acest om care putea să-i fie bunic, el a cumpărat tinerețea ei, și ea s'a vîndut și s'a jertfit pentru toți. Ce viață putea ea să aibă în casa acestui bătrân zular și năbădăios? La un an după asta mă-sa a murit. Soră-sa Aglaia trăia cu unchiu-său. Iată ce s'a ales din toată familia lui. Și de patru ani acum nu mai știe nimic de ele. Au murit? Mai trăesc? Cum se înstrăinase de toți! Ce s'a făcut cu inima lui de-atunci și cu frumoasele lor visuri din copilărie? Ce s'a făcut cu iubirea celor două surori, așa de bune, așa de gingașe, cu acea iubire delicată care i-a modelat primele gânduri, primele manifestări ale sufletului lui! Cum își închipuia

el pe-atunci că nu va putea trăi niciodată fără ele. Ce planuri își făceau împreună pentru viitor! Și acum... Atâta nestatornicie și răsturnare de simțiri omenești, îi osteneă mintea și-l umplea de-o nespusă melancolie.

Ca de-o vieată trăită își aducea aminte de planurile ce îi treceau odinioară prin capul lui de copil. Ce de prostii frumoase gândea el când era mic!... Noaptea, după ce suflă în lumânare, el nu dormea — atunci începea pentru el adevărata vieată. Ș'atât de limpezi și fermecătoare i se arătau toate, ș'atât de curios de luminoase i se păreau propriile lui gânduri, că de multe ori se întrebă: „oare gândesc și alți copii de vârsta mea, așa ca mine?” Era în clasa 'ntâiu gimnazială. Tată-său zăcea pe moarte. Ce jale era în toată casa! Când venea dela școală nimeni nu-l mai sărută. Și el simțea, cu acel dar de intuiție precoce al copiilor nenorociți, că trebuie să tacă, să nu ceară nimic, să ia și el parte la durerile celorlalți. Și nu zicea nimic. Numai se gândea și oftă, cu inimioara lui de unsprezece ani. Seara îl puneă mă-sa să se 'nchine și-l culcă. Atunci el își trăgea binișor plapoma peste cap și, cu ochii deschiși trăia în lumea lui de minuni. Se gândea la Dumnezeu — adesea îl vedeă: un popă frumos cu barba albă, stând liniștit într'un jîlt mare

de aur, așa cum văzuse pe David în vechea psaltire a mă-sei, și 'mprejurul lui sfinți mulți, cu chipuri de copii. Și se gândea așa : Dumnezeu vede pe tata bolnav și pe mama cât îi de necăjită. El poate toate și știe toate. El știe ce gândesc eu acu. Și cum stă așa, odată cheamă un înger și-i spune : du-te pe pământ la casa ceea, unde zace bolnav tatăl băiatului care se gândeste acum la mine, și fă-l sănătos. Na și punga asta cu galbeni, s'o pui sub pernă, unde doarme băiatul, să fie a lui și banii să nu se mai isprăvească din pungă, oricât va cheltui... Ce mai motiv de fantazii nesfârșite ! Și 'n mintea lui încălzită, surescitată de basme, începea să se desfășure, în tablouri vii, scene atingătoare, al căror erou era el, copilul binefăcător, trimesul lui Dumnezeu, mângâierea și sprijinul tuturor nenorociților. Se gândea cum are să se scoale dimineața, ș'are să vadă pe tată-său sănătos umblând prin casă, și pe mă-sa veselă, și pe surori vesele, și el n'are să le spue nimic. Și după ce se va îmbrăcă, are să-și ia punga de sub pernă, binișor, să nu-l vadă nimeni. Ș'are să se duc' atunci cu minte la mă-sa, ș'are să-i spue-așa : — „Uite, mamă — și inconștient buzele lui se mișcau de căldura și tăria gândului — acu s'a făcut tata bine... haidem cu toții în târg, să ne cumpărăm haine frumoase,

și să cumpărăm smochine, ș'o cutie mare de halva... și deseară să mergem la teatru. Iar biata mă-sa, are să se uite cu ochi mari la el ș'are să-i zică: „Fă-ți cruce, dragul mamei, se vede că nu ești în toată firea”. Ș'atunci el — odată să bage mâna 'n buzunar și, scoțând punga cu gaibeni, să 'nceapă a numără, câte unul, câte unul, și să dea întâiu mă-sei, apoi lui tată-său, pe urmă la surori, și să le dea mulți, mulți, până n'or mai încăpea grămezile pe masă... Ș'auzeă deslușit întrebările lor, vedeă atitudinile, gesturile, surpriza și bucuria de pe figurile lor. Ce fericit adormeă, — ș'a doua zi se deșteptă în aceeași priveliște dureroasă a vieții lor, din cale-afară chinuită. De ce nu i se întâmplase niciodată, în atâta amar de vreme, nimic din câte visase, nimic din câte evocase, cu toată setea, cu tot focul gândurilor lui, în nopțile copilăriei! Ce neam de oameni fără noroc.

Și, îmbrăcându-se, începù să observe cu atenție odaia, în care numai de câteva zile se mutase. Iși schimbă locuința des. Niciodată nu găsisese o cameră, să-i placă, să-i fie drag să stea acasă. Uneori zile 'ntregi, umblă prin străzi retrase. Când vedeă câte-o căsuță mică, albă, ascunsă în fundul unei curți cu iarbă și straturi de flori, și tufe de lileci, se opreă în stradă, și privea lung,—

aşa undeva ar fi vrut să găsească el o odăiţă. În totdeauna se mută cu plăcere. Şi după o lună de şedere într'un loc, i se păreau vechi şi ursuze toate lucrurile din odaie. Se simţea străin, singur, şi, când intra, seara, îl apucau tot felul de gânduri triste şi nu putea nici să lucreze, nici să doarmă. I se părea că se lasă tavanul pe el şi pereţii se strâng s'apropie — or să-l înăbuşe. Il gonea urâtul. Odaia asta era ceva mai mare, mai veselă; dar afară de portretele din perete, care-i erau necunoscute, toată mobila i se părea aceeaşi: acelaş pat de spital, cu aceeaşi plapomă roşie, acelaşi lavoar de fier, cu ligheanul şi ibricul de tuciu smălţuit, aceeaşi sticlă cu apă, cu paharul ei gros, şi masa ovală de nuc, şi sfeşnicul de alamă, şi oglinda din perete în rama ei veche şi simplă de lemn lustruit; şi 'n ceasul acela i se părură că şase ani l-au urmărit pretutindeni aceste mobile de otel din provincie, şi tot aşa s'au aşezat, patul în fund, masa la fereastră, şi lavoarul lângă sobă, în toate odaile pe unde-a stat.

Se uită la cufăr, acolo era tot ce-avea el: un rând de haine, schimburi, şi cărţi de literatură şi de filozofie. De patru zile se ţinea să le scoată, şi tot amână. Şi pe când îşi încheia vesta, cercetă cu ochii cele trei scaune de pae, unul la masă,

unul lângă pat, la căpătâiu, și altul lângă cufăr. Erau la fel, și îndată îi veni în minte salonul doamnei Râspal, apoi balul, cadrilul lui, domnișoara Racliș...

De mult nu mai stătuse el înaintea unei oglinzi, așa ațintit... Și oricât s'ar zice că noi nu ne putem da socoteală de propria noastră figură, dar când ne uităm în oglindă, cu gândul de a cerceta ce impresie a putut să facă chipul nostru asupra unei anumite persoane, se întâmplă să descoperim în figura noastră trăsături și particularități, neobservate încă de noi, ca și când am fi împrumutat, pentru a ne examina mai de aproape, ochii acelei persoane. Pentru Vasile Dan, care nu știu dacă și-ar fi putut recunoaște fotografia, fu aproape o surpriză să constate că era al lui acest cap cuminte din oglindă, ce desvăleă din păru-i negru și des, o figură blândă, smeadă, pe care gândurile își pusese deja marca lor de distincție, acel reflex de frumuseță interioară, acea curioasă bătae de lumină, ce dădea nu știu ce aer misterios, ochilor lui căprii, mari, cu pleapele ostentive, și guri lui puternice, umbrite de o mustață neagră, lăsată în jos.

...Dar cum i s'a încrețit pielea pe frunte, și pe sub ochi! Și aceste două creștături adânci pe amândoi obraji!... Parcă era mai alb și mai întins la față.

Ce capete sclivisite aveau aseară unii giovini ! Erau fardați, se vede, — prea se-mănau a manechini din vitrinele bărbierilor. Cum dracu nu văd oamenii aceștia cât sunt de uricioși și de ridiculi, așa linși, înfrizurați și lustruiți ca păpușele de porțelan ! Și, cu puțin necaz, își înfipse pieptenele în păru-i aspru, ce nu părea de loc dispus a se supune încercării lui de a-și alege o cărare în stânga, sfârși prin a-l da în sus cu mâna, după obicei ; își luă pălăria și eși.

III.

În cămașă, descheiat la gât, cu părul vâlvoi, foarte aprins și nădușit la față, Cesar Priboianu, stă la o masă plecat pe un teanc de foi patrate de hârtie albastră, și scrie zorit articolul de fond. E gras, adică pare gras, pentru că-i așa buhav la față, și voluminos, — ochii nici, verzi, duși în fundul capului, fruntea congestionată, nasul gros și puțin turtit la vârf, o barbă roșcată și neîngrijită îi acopere mai mult de jumătate figura. El e directorul și primul redactor al ziarului *Alarma*. Singurul copil la părinți, fusese dat de mic într'un pension de fete, la Câmpulung, unde tată-său avea o mică fabrică de apă gazoasă. Acolo și-a făcut ele cele patru clase primare. Mă-sa îl răsfăță și nu-l lăsă niciodată să se joace cu băeți de seama lui, ca să nu ia apucături rele. Băiatul crește, ca o floare delicată într'o seră. Eră drăguț, cuminte, și, la expoziția de lucru a pensionului, în

toți anii aveà și el horbote împletite, dantele și monograme cusute pe batiste de mănuișta lui. Adus la București, fu pus într'un pension de băeți de astă dată, cu toată părerea de rău a mă-sei, și învăța bine, — cam sfiicios la început, dar s'a dat la brazdă. Odată l-au prins băeții în dormitor, lucrând cu croșetul la o față mică de masă — ș'atâta l-au rîs, că l-au degustat pentru totdeauna de acest *talent*, care făcuse gloria copilăriei lui și la care mă-sa ținea așa de mult. După ce-a trecut examenul de bacalaureat, s'a înscris la drept. Dar acum erà liber și vieața de cafenea, ștregăriile cu prietenii începură a-l atrage. La început farmecul necunoscutului, nevoia de a-și cheltui forța înmagazinată a tinereții lui virgine, în urmă deprinderea, lipsa de voință, descurajarea, acea opresiune a timpului pierdut care se lasă din ce în ce mai greu pe conștiința celor abătuți din cale, un fel de silă distrugătoare și de neîncredere în el, l-au făcut să-și piardă patru ani fără să se poată hotărî a trece un examen. Un prieten, corector la *Steaua Română* l-a luat odată la redacție ca să-i ajute. Când s'a văzut stînd la un colț de masă, și făcînd și el ceva în cercul acesta de oameni importanți, cari țineau spiritul națiunii în vârful condeiului lor, ceva cald parcă i s'a ridicat de la inimă la

cap, ș'a simțit trezindu-șe în el un dor nedeslușit, o neliniște, care îi dădea arsuri pe inimă, dorul de a fi și el ceva în lumea asta, de a se apucă și el de o treabă.

Peste câteva luni făcea parte din redacție. Eră cel mai entuziast, cel mai harnic și nu cel mai puțin inteligent dintre tinerii cari făceau, cum se zice, bucătăria gazetei : traduceri, informații, dări de seamă, cronici teatrale, din ce în ce mai bine scrise, — ce nu poate un tânăr, la douăzeci de ani, când s'așterne cu dragoste și cu entuziasm să facă ceva?... Iși găsisese vocația. Acum părăsise cu totul gândul de a mai dà pe la Universitate. Plecă dimineața și nu se mai întorcea acasă decât noaptea, de obicei foarte târziu și rupt de osteneală. Cea mai mare parte din zi o petrecea la redacție. Restul timpului, la birt, la cafenea, la berărie, și seara, de două ori pe săptămână la teatru. În viața de ziarist, adesea intra ca o parte necesară apucăturile acestea de boem.

Dar într'o dimineață — tocmai când se gătea să iasă, o birjă se oprì la poartă, ș'o femeie naltă și slabă îi apărù în prag pe neașteptate — eră mă-sa. A fost o scenă în adevăr sfâșietoare. O mamă care cade în genunchi înaintea copilului ei și'l roagă plângând, este poate cel mai mare și mai sfânt simbol de iubire, de jertfă și de du-

rere, — și nu s'a găsit încă suflet de om să nu se cutremure și să nu se ridice din cea mai cumplită cădere, la glasul acestei divine rugăciuni.

A plâns, a plâns bietul băiat, cele mai calde și mai fecunde lacrimi ce i-au udat vr'odată obrajii lui palizi, și simțea că se duce cu ele tot întunericul de pe mintea lui, toată stricăciunea ce se depusese, în anii din urmă, peste inima lui bună, peste iubirea și castitatea copilăriei lui. După trei ani eră licențiat în drept, dar bieții părinți n'au avut parte să se bucure de succesele lui universitare. Mă-sa a murit la câteva luni după acea dureroasă întâlnire, și în acelaș an a murit și tată-său. Ii rămâneau vr'o patruzeci de mii de franci. Ce și-a zis el? Banu-i cu dracu... Cine știe ce nebulie m'apucă într'o zi, și risipesc tot ce-a agonisit tata într'o vieață de muncă. Să-mi iau mai bine un acaret. Și și-a cumpărat o casă în strada Fântânii. A fost un an judecător de pace în capitală. Intr'un proces pentru restituire de salariu, intentat de Ministerul de Justiție unui magistrat destituit telegrafic, tînărul Priboianu, printr'o sentință foarte bine motivată, a respins acțiunea Ministerului ca nefundată. Atâta independență de la un judecător de ocol merită o atenție oficială, ca să servească de exemplu tinerilor ma-

gistrați; și i s'a dat: a doua zi a fost înlocuit. Inscris între avocați, prin munca și cinstea lui, și-a asigurat o mică clientelă, care-i aducea cinci sute de lei pe lună. O, ar fi putut avea o clientelă mult mai numeroasă, dacă s'ar fi lăsat de gazetărie. Dar aceasta eră pasiunea lui — i se părea că se născuse cu ea, îi umplea viața, și din tot ce-auzea și vedea pe stradă, la tribunal, între prieteni, pe el nu-l mișcă, nu-l interesea decât ceea ce ar fi putut constitui material pentru ziar. Gândurile, observațiile lui i se formulau și i se așezau în cap pe coloane de gazetă.

— Mă, nu știi, spunea el odată după a treia halbă de bere, da' eu lumea asta o văd în șpalturi mă, și toată prostia ome-nească uite-așa o văd pe șpalt!...

Și desfăcându-și brațul stâng, își fixa privirea în palma-i deschisă, cu aerul unui presbit care citește.

Acum își avea ziarul lui. În toate verile se ducea să petreacă două săptămâni la Câmpulung. Un bun prieten al lui tată-său i-a propus într-o zi să-l însoare cu fiica unui proprietar de-acolo, și pe când îi descria avantajele unei asemenea căsătorii: educația, frumusețea, zestrea fetei, perspectiva de a fi ales deputat în localitate, el, dând din cap, și cu toată seriozitatea, îi tăie vorba:

— Nu pot, nene Tache, de geaba mi le spui, eu sunt însurat... am nevastă și copii.

Și temându-se să nu-i vie rău lui nene-său Tache, care arată o schimbare la față îngrijitoare, scoase din buzunarul dela piept ultimul număr din „Alarma”, și bătându-l binișor cu palma, ca și când ar fi mângâiat obrajii unui copil :

— Uite, vezi? asta-i familia mea, de acum... Fiecare om, nene Tache, cu slăbiciunile lui... aud?

Și-și plecă urechea, ca și când i s'ar fi făcut o obiecție pe care n'a auzit-o : Aceasta însemnă „să poștești să-mi răspunzi aici dacă ai ce”.

Ziarul eră în al cincilea an. — Cu ce plăcere povesteă el origina acestei întreprinderi !

— De la o vreme bag de seamă că D-l Director îmi aplică cenzura în toată regulă. Nimic, nici o vorbă de rău, la adresa guvernului, nu se mai puteă publica în „Steaua României”. Imi tăia orice observație, orice aluzie la adresa acelorași oameni, despre cari cu câteva luni mai înainte, iubitul nostru director ziceă în fiecare zi : „să nu-i cruțați, băeți, sunt niște canale infecte”. În sfârșit, viu eu într'o dimineață cu'n articol la care muncisem două zile... da'l scrisesem nu mă 'ncurcasem. Mă rog, combatăam la cataramă ; înfieram infamiile gu-

vernului, — pentru că, vezi D-ta, așa a lăsat Dumnezeu, pe semne, ca un guvern să nu poată fi decât infam. Se uită în fugă pe manuscris și odată'l văd că se încruntă la mine și-mi zice : apăsând pe cuvinte, îngrijat oareșicum de încăpățînarea mea : „Domnule, nu 'nțelegi, că noi, în situația în care ne aflăm, nu putem decât să sprijinim guvernul?”

Da' eu, vrusei să fac pe naivul : „Nu înțeleg, Domnule Director, guvernul nu s'a schimbat, oamenii sunt aceeași”...

— Ei nene, dacă nu 'nțelegi, n'am ce-ți face, — D-ta crezi că politica-i așa...

Și fluturând din mână, îmi întoarse spațele necăjit. Imi iau frumușel manuscrisul. — „Vă salut, Domnule Director”, — în gândul meu : politica dumitale... am înțeles-o. Să-ți fie de bine. Se plictisise omul de-atâta opoziție. Tot aia și iar aia...

Toate bune, da' ce mă fac eu ? Unde mă înham ? Zece ani de gazetărie, nu e glumă. Ș'apoi la mine, asta-i o boală.

Mă, nu puteam să dorm. Mă gândesc eu, mă gândesc, — în sfârșit zic : unde-o eși să iasă. Și chem într'o seară la mine pe Iurașcu, pe Pogonatu, pe Dan, și 'ncă vr'o doi și le spui planul meu : O gazetă fără patron politic, fără zgardă ; cine-i detreabă îi detreabă, cine-i porc de câine... dă-i la cap. Roș, alb, tricolor național, puțin mă

importă, să fie român cum se cade, să facă și el ceva în țara asta, și ce-o face — să facă bine și cinstit, să nu-mi umble cu pungășii. Uite ce vreau eu : Să ne gândim serios la chestia țărănească. Unde ne ducem noi cu orașele noastre, dacă lăsăm satele 'n urmă? Mă, sunt patru milioane de români, români adevărați, cari sufăr, și se chircesc de boale necăutate, de mâncare proastă, de ignoranță, de asupririle primarilor și arendașilor, și noi întindem colea din buget, ne 'mbătăm de palavre și facem politică de procopseală. Asta nu poate să meargă mult așa... Viitorul țării nu e în coconășul Guliță, care-mi vine de la Paris, ismenit, cu monoclu'n ochiu, cu nasul sbârciog, parcă tot îi pute ceva, și numai decât îl vezi deputat, prefect... Și în sfârșit, ce să mai lungesc vorba? — le-am spus scurt : Mă băeți, vreți voi să facem o gazetă?... da' gazetă ; să-ți fie drag s'o iei în mână. Iată, eu pun la dispoziția talentelor voastre experiența, munca mea cea mai pasionată și... douăsprezece mii de franci ; veți lucra toți cu tragere de inimă să facem ceva? Bine. Nu?... o să 'nchidem prăvălia și... pace bună. Și ne-am învoit ; am botezat-o, ș'am tras o cumetrie la „Caru cu bere", până 'n ziuă. Ș'acum, slavă Domnului, avem patru mii de cititori ; nu i-am adunat nici cu poliția, nici cu subprefecții...

Cezar Priboianu n'are stil îngrijit, nici fraze de efect. Dar are ceva mai bun decât asta. În toate articolele lui se vede curajul și francheța unui om drept și adânc convins de ceea ce spune, care-și toarnă, în primele vorbe ce i se prezintă, toată credința, toată căldura inimii lui. — ~~scrie~~ X

Revistele de ordinar le face el. Stilistul redacției e Dan; acesta conduce partea literară a gazetei. În ziua aceea Priboianu scrie un articol privitor la scandalul Veronescu-Prisăcani, și încheie, cu necesitatea tristă a guvernelor de a se sprijini pe tot ce e mai stricat și mai odios în elementul românesc, de a se încunjură de samsari și de lingușitori ordinari, pentru că, în urletele lor, să nu mai audă furtuna care se ridică, glasul celor patru milioane...

Tocmai isprăvisese articolul, când intră Dan.

— A, bravo, mi-ai venit la pont, șezi colea ș'ascultă... dar ce? parcă nu ți-ar fi boii acasă... ce ai?

Și fără a aștepta răspunsul acestuia, începuse să-i citească. Asta era slăbiciunea lui Priboianu, să-și citească articolul înainte de a-l trimite la tipar.

În fața lor, la o masă lungă, acoperită cu'n postav verde pătat de cerneală, pe care se cunoșteau urmele halbelor de bere, Iurașcu, un tânăr spânatic, lungăreț la chip

și cam adus de spate, făcea corecturi; Pogonatu — D-nul Doctor, cum îi ziceau băeții — își trăgea cotletele și grav, cu mustățile rase, în fața unui maldăr de gazete străine, mari cât cearșaful, pufăia dintr'o havană și regulă politica exterioară; îi plăceau grevele la nebunie, și vai de cotletele lui când erau greve mari în Europa; Armășanu, un ardelean voinic, iredentist înfocat, lucră frumușel cu foarfeca,— înaintea lui erau răvășite, ziare din provincie și din Transilvania, pe care le „perforase”, cum zicea el, — o sticlă cu gumă arabică, ș'o halbă, fără bere : pe asta o „operase”. Informatorul nu venise încă. În camera de alături papă Săndulescu, veșnic cu nasu'n registre, făcea socoteli. La o altă masă, în picioare, un băetan nalt și pistruiat, ovreiu, pregătea benzile pentru expediție. Eră vremea dejunului. Pogonatu isprăvise.

— Papă Săndulescu, te-atac cu'n pol.

— Bucuros ! (cu trei o). Când este, este.

Și puindu-și condeiul după ureche, trase sertarul, dete D-lui Doctor o hârtie de douăzeci de lei, își scărpină puțin barba căruntă, și-și puse iar nasul în registru.

Dan ascultă cu plăcere articolul. El care își migălea fiecare frază și-și tortură capul pentr'un epitet, simțea uneori o adevărată voluptate s'asculte proza lui Priboianu, cu fraze largi, pe unele locuri oratorice, arun-

cate în goana condeiului, neîngrijite, barbare, dar pline de căldură și păstrând, până și în disproporția lor, acea cadență naturală, acea mlădiere de talaz, pe care numai focul convingerii și descărcarea liberă a emoțiunii pot o dea.

Dar Priboia rîdea și schimba vorba, de câte ori Priboia să-și arate admirația lui pentru un mod fericit și expeditiv de a spune: „îndăști, de „a face fără dureri”, zicea el.

— De năm la Iordachi împreună, îi spuse 'nțet Friboianu, puindu-și cravata.

Ușa se deschise larg, și junele Alfred Gamulea, ce-i mai zice și Bimbirică, apărură. Nalt, cu părul negru, buclat la tâmple, cu jobenul pe ceafă, un baston gros la subțioară, de-un fir negru de mătase îi atârna monoculul pe vesta albă de pichet, jachetă cafenie, foarte lungă 'n poale la spate, pantaloni largi în coloarea oului de rață, se crede frumos, deștept, irezistibil, și pe figura lui veșnic oțărîtă, se vede un dispreț, un desgust de toate cele, ca și când ar zice mereu: „în ce lume infectă, Doamne, cu ce canalii sunt osândit să trăiesc!” A făcut în șase ani trei clase gimnaziale la Craiova. Și-a fabricat un certificat de șapte clase. A fost câteva luni funcționar la regie, unde și creă peste leafă miçi suplimente nu tocmai cinstite. A servit doi ani, ca

spion, în poliția secretă a capitalei, de unde a trecut de-a dreptul reporter la o gazetă guvernamentală subvenționată (ce pleonasm !). Ușile tuturor înaltelor autorități îi erau deschise, la Capșa discută politică cu mărinile — reporterul partidului, — nu umblă pe jos decât la brațul unui ministru, ș'atunci muscalul lui „Domnu' Alfred” mână la pas pe lângă trotuar; pune subprefecți în slujbă, înlesnește furnituri, antreprize, tranzacții între Stat și particulari, deplasează voturi în parlament.... O, eră teribil Domnu' Alfred în zilele lui de glorie. Dar s'a lăcomit din cale-afară; ș'a făcut și imprudențe... Intr'o zi a publicat în „Ziarul său” o informație, cam pripită: „Aflăm cu plăcere că simpaticul nostru amic și confrate Alfred Gamulea se va logodi zilele acestea cu gentila D-șoară Ema Comino, fiica Domnului Colonel Comino. Felicităm, etc...” A doua zi colonelul a tras două palme militarești simpaticului ginere. Lucrul a făcut zgomot. Tot pe atunci — căci așa vin afurisitele de belele, cu grămada — câțiva indiscreți s'au plâns că Domnul Alfred le-a luat bani, ca să le dea slujbe, ș'au rămas pe drumuri... Dacă vă închipuiți că tânărul Gamulea, în fața atâtor scandaluri, s'a dat afund, sau și-a mai pierdut din aerele sale de erou, vă înșelați amar: nu-l cunoașteți. E drept că,

victimă acestor infame calomnii, s'a retras de la ziar. De astă dată informația începea așa : „Anunțăm cu regret pe cititorii noștri că...” Dar acelaș june galant cu aceeași figură importantă și disprețuitoare se primblă pe Calea Victoriei (căci și fără muscal te poți primblă pe Calea Victoriei), își luă regulat obicinuita consumație la Capșa, și dacă miniștrii erau mândri și nu se mai primblau cu el la braț, avea în schimb foarte mulți deputați și persoane de considerație, cu cari eră *per tu*, și cari s'ar fi dat în foc pentru „nostimul” lor Bimbirică. Știea atâtea drăcii, făcea atâtea servicii.... La franțuzește o cam codălgheă : se gâdila grozav când îi vorbeai limbă străină. Acum, de câteva luni, eră informator la *Alarma*.

— Cam târziu, logofete, îi zise Priboianu, uitându-se la ceas, și, luându-i foile, se așeză la masă, c'un creion albastru, să le citească, căci pentru motive știute — controlă în totdeauna știrile D-lui Alfred.

— Ci ca mai slăbește-ne, nene, cu „consiliile de Miniștri” ! „Aflăm din izvor sigur că mâine la orele 4 p. m. se va ține un consiliu de miniștri”. Ei și?... Nu mai pune, dragă Bimbirică, informații de astea !

După ce mai tăia cu creionul câteva știri bănuite, trimise foile la tipografie, își îndesă pe cap pălăria lui moale, foarte veche, despre care Dan zicea într'o zi pri-

vind-o cum sta pleoștită pe masă : „Domnule Director, zău c'a 'nceput să-ți semene ca un frate pălăria asta, uite, mă uit la ea și văd figura D-tale”.

Erau douăsprezece.

-- Hai, băeți, dați-i zor, să eșim la două ! — Hai, Dane !

Acesta scriiă o notiță despre „Serata scolară” a pensionului Rascal.

Priboianu se impacientă.

— Sper, că n'o faci în versuri.

Afară îl întrebă, privindu-l în ochi cu o dragoste și bunătate părintească :

— Tu poate vroiai ceva lei?...

Dan se jenă în totdeauna să ceară 'nainte. Avea trei sute de lei pe lună, pentru două foiletoane pe săptămână, avea și de la pension 1.500 de lei pe an, — dar eră foarte nepractic și nechibzuit în privința paralelor. Nu știiă nici el singur, cum se face de e veșnic în deficit cu leafa pe o lună.

— Aș vrea să mă duc pentru câteva zile la Sinaia, — zise plictisit și evitând de a răspunde direct la întrebare.

Priboianu îi dete un bilet de o sută, și îi spuse zîmbind, ca unui copil :

— Bagă de seamă să n'o pierzi.

Eră ceva din duiosia și delicateța unei mame în iubirea pe care-o avea Priboianu pentru Dan. Și greu și-ar fi închipuit cineva o așa apropiere de sentimente între acești

oameni. Priboianu, gros, vorbăreț, expansiv cu toată lumea, zgomotos, iubitor de che-furi și absolut străin de tot ce e artă. Dan, slăbuț, blajin, sfiicios cu lumea, pu-rurea gânditor, contemplativ, figură și tem-perament de artist. Avea mult în el din resemnarea, evlavia și melancolia mă-sei. Ș'adesea îi revenea în minte, ca un tablou, atitudinea ei de sfântă și de martiră, o re-vedea, stând îngenunchiată ceasuri întregi la icoane, cu ochii în psaltire, cu buzele tre-murând de-o șoaptă, pe care numai Dum-nezeu o auzea, și toată figura ei tristă scâl-dată într'o lumină stranie, ca la unii sfinți din cărțile bisericești... De unde venea oare lumina aceea misterioasă, ce cădea ca o mângâiere divină pe capul blând și neferi-ciț al mă-sei?... El purta încă melancolia părinților ș'a copilăriei lui, pe când în Pri-boianu trăia nealterată veselia, francheța și spiritul de afaceri al fabricantului de la Câmpulung. Dar amândoi buni, cinstiți și plini de milă pentru durerile altora. Făcuse cunoștință la birt, acum șase ani. Priboianu era mai mare cu zece ani; dar nu pentru asta-i zicea *tu* și *mă*; așa zicea el din prima zi la toți acei, cu cari vroia să păstreze ra-porturi amicale. Dan însă cu toate pro-testările acestuia, nu-și putuse deprinde limba să-i zică altfel, decât *Dumneata* și

Domnule Director, fără nici o intenție de a limita familiaritatea.

La dejun, Priboianu, îl întrebă de ce nu s'apucă să facă o carte didactică, o gramatică română, bunăoară, ar fi o afacere minunată.

Dan zîmbi. Il seduse o glumă.

— *Domnule Director*, cred că asta nu-i în legătură cu suta noastră de-adineoarea.

Apoi îi explică cum ar trebui schimbat întreg sistemul de învățămînt; azi și programele, și cărțile didactice, și profesorii fac din școală o fabrică de spoială. De mic îl ia pe copil la „*substantive, prepozițiuni, interjecțiuni*” și el sărăcuțul se trudește, cu figura speriată, să le pronunțe, să 'nvețe papagălicește ceea ce nici dascălul nu pricepe; înlăuntru mintea lui doarme, pentru școală, și pe deasupra s'așterne un lustru, o pojghiță, care crapă și cade cum dă de soare, și de libertate, cum scapă de bidineaua dascălului. Și bieții băeți trec prin școală, ca printr'un loc de tortură. Desfătarea cu care la sfârșitul anului, imediat după un examen, își aruncă școlarul cărțile, caetele, tot ce-i mai amintește chinurile unei clase de care-a scăpat, este, poate, cea mai elocventă manifestare și revoltă a conștiinței lui în contra acestui sistem de a-l îndopă în silă și pe nemestecate cu o hrană, neprepa-

rată pentru el și imposibil de digerat. Cum să nu-i pară bine, când scapă de școală, că poate să uite, să-și ușureze capul ostenit și amețit de-atâtea lucruri, pe care nu le-a înțeles, nu le-a simțit intrând în mintea și 'n viața lui, ca ceva cald și sănătos care se topește, se amestecă cu sângele lui, și-i face bine.

Dan se încălzeă. Erau gânduri cari-l frământau pe el de mult, și par'că simțea că i se limpezesc și mai bine, spuindu-le.

— O gramatică română?... Dar aceasta ar trebui să răsară, să crească din mintea și vorba copilului, cum îi cresc dinții în gingii, iar nu s'așternem cu lopata definiții stupide și forme goale, cari-l sperie și-l zăpăcesc. O bună carte de lectură, cu explicații blânde, omenești, cari să-i arate înțelesul, funcțiunea, și viața fiecărei vorbe, să vadă copilul că limba e ceva viu, organic, să-i fie drag s'o învețe, s'o priceapă bine în toate secretele desvoltării ei; ...asta ar trebui mai întâiu. Ce comoară de frumuseți doarme îngropată în poeziile poporului nostru, și bieții băeți habar n'au câte cunoștinți ar putea eși de-acolo! Ei își cheltuiesc o bună parte din energia și spontaneitatea minții lor crude pe tipicurile pedante, pe formulele goale ale unei învățături artificiale. Că dragoste să mai simtă pentru limba românească, bietul școlar,

când dascălul moțăe cu nasu'n gramatică, și crede c'acolo-i toată pricopseala !...

Priboianu, cu coatele pe masă, se uită țintă în ochii lui calzi, mobili, expresivi, îl ascultă cu nesaț.

Dan, ușurat ca de-o greutate ce'i apăsă mintea, respiră adânc și fața i se luminează într'un zîmbet, ce părea că anunță o glumă.

— E, Domnule Director, am și eu utopiile mele, — de mult visez o școală, un ideal de școală, unde băiatul să vie cu plăcere, să'i fie drag să 'nvețe, nu pentru o diplomă, ci pentru a'și satisface neli-niștea, nevoia firească a minții lui, o școală, unde să nu fie examene, și note, și apel nominal, unde profesorul să fie un prieten bun al elevilor, pentru ca aceștia să-l iubească, să le fie dor de el când nu-i de față, să li se pară că'i aud mereu cuvîntul lui, blînd și înțelept, toată viața să'și aducă aminte de ce-au învățat cu el la școală... În sfârșit ce să'ți mai spun? Când vei fi ministru de culte îți voi expune pe larg planul meu de organizare!...

Și Dan sfârșî c'un gest mare, exagerat, ca și cum ar fi rîs de vorbele altuia.

x

IV.

Dacă pleci din București, cu trenul care merge spre Predeal, — după trei ceasuri de drum — bine înțeles accidentele nu intră 'n socoteală — și dacă lenea și lipsa de dragosté pentru priveliștile naturii, te țin pironit pe bancheta ta plină de purici — să nu te plângi, cititorule, că nu te-a prevenit nimeni, — începi a vedeà tot mai des nălucind pe la ferestre rampele podurilor, și 'n aceeași clipeală auzi vâjâind pe sub vagon o apă repede și puternică, ce parcă numai cu acest vuet al ei îți dă o senzație de răcoare; apoi dealuri neregulate, din ce în ce mai strânse, mai apropiate, încep a se ivi pe la ferestre, ca niște pumni monstruoși, amenințători, ce parc'ar voi să spargă geamul, să te provoace: scoală călătorule, c'ai intrat în umbra îmbătătoare a Carpaților, scoală de vezi munții cum se ridică 'nainte ca niște domuri colosale în ruină, și Prahova cum fuge, se îndoaie și

șueră, ca un șarpe formidabil, sub roțile vagoanelor. Privește. S'a dus monotonia câmpului ras. De-acî în colo, clipești, și alt tablou, altă vedere ți se deschide. Valea se îngustează, de o parte și de alta maluri surpate, dealuri rupte, prăpăstioase, ca niște animale fantastice, își arată pânțele desfăcut, cu urme de rugină roșii ca sângele, pe sus stânci urieșe, diforme, se încalecă, se 'nghesuiesc, unele parc'au plecat ș'odată s'au răsgândit, câte-un „in-folio” gigantic îți dă închipuiri fabuloase. Trenul urcă mereu. Din când în când vezi șoseaua încingând ca un brâu puternic șoldurile munților. Pe albia-i neregulată, Prăhova, verzue, păstrând încă sălbătăcia și răcoarea munților din care-a eșit, acî parcă se lenevește, se 'ntinde molatic, ca brațul ostent al unei cadâne frumoase, acî spumegând se repede cu furie și strigă parcă de frica stâncilor eșite din pământ, ca niște mâini schiloade ce vor s'o cuprindă. Deodată vezi înaintea trenului că drumul se închide, un munte năruit astupă valea de-a curmezișul; dar o gură neagră se cascade în masa vînată de piatră, toți se reped la geamuri să le închidă, intri 'n întuneric. E primul tunel, apoi altul, și valea se lărgeste, codrii întunecați îmbracă înălțimile, se întind, se scoboară tot mai aproape, valea se îngustează iar, în dreapta un părete verde

închis — te miri cum stau copacii, — dar în stânga începe să s'așeze un platou la poalele brădișului, din care ese gol masivul Bucegiului. Sus pe platou apar vile, din balcoane copii și bone salută trenul cu stăruitoare fluturări de batistă. Și ce curios răsună pe-aici, repercutat, huruitul roților și gâfâitul greu, puternic al mașinei. Un șuer lung, speriat, aproape jalnic, trezește somnul codrilor, toată valea auește de-un ecou, frumos, muzical... Sinaia.

E dimineată; apele aburesc, somnoroase vilele încep a-și deschide ferestrele, țăranii cu cai pregătiți de excursiune așteaptă pe la porți; câte-un domn cu ochii împainjeniți, în cămașă de noapte, ese 'n balcon, și scărpinându-și coastele, stă cât-va buimac, cu privirea dusă, uitită, — copacii par osteniți, asudați; clopotul din deal, dela mânăstire răsună, ca 'n pădure, clar, tremurător, duios. Piscurile munților se auresc. Sinaia e în umbră. Copii veseli, aduși la grădină de bone ce fac pe melancolicele, se joacă, aleargă, sub piciorușele lor sună prundul de pe aleele dispuse în amfiteatru, între cele două oteluri principale. Incepe lumea să iasă la primblare. Jos, în parcul de sub ferestrele hotelului „Caraiman” s'a înființat obicinuita partidă de crochet. Mulți tineri se opresc în loc să privească, — nu

că jocul în sine ar prezintă vre-un interes pentru spectatori, — dar între parteneri sunt câteva domnișoare drăguțe, și între acestea, în primul rând, e cunoștința noastră dela pension, Ana Racliș. Și, ori-cum, e o plăcere să te uiți la o fată frumoasă. Dacă pe stradă — și 'ntorci capul după ea, și parcă-ți pare rău că trece, așa, inconștientă de ce fior îți lasă; dar când poți ceasuri întregi să stai de-o parte și s'o privești cum umblă, cum râde, cum își ridică brațele, cum își mlădie trupul... Cel puțin, aceasta trebuie să se petreacă în gândul domnișorilor de pe delături, cari de-o oră nu găsesc altă-ceva mai bun de făcut, decât să se uite la un joc, despre care sunt de acord cu toții că e cât se poate de anost, și la care-ar fi foarte fericiți să ia și ei parte.

Ana, c'o pălărie mare de paie dată cam pe ceafă, într'o rochie de flanelă albă cu dungi albastre, umblă, legănându-și capul și trupul ca un copil răsfățat, vorbea tare, râdea de toate cele. Privirea, gesturile, toată ființa ei aveă un aer ștengăresc, care-o prindea de minune. Un ofițer din roșiori, iar își coicnî tocurile și, drept ca 'n fața unui superior, nu știu ce-i mai spuse, — ceva de haz, probabil, că ea începù să rîdă cu hohot, și ridicându-și capul, ca o vrabie care bea apă, odată contenî din rîs și făcù ochii mari, ca de ceva neașteptat....

— A, Domnu' Dan, bună dimineța, — când ai venit? Dă-te jos, c'am să-ți spun ceva.

Și toți se uitară în sus, să vadă cu cine vorbește; dar nu văzură nimic.

Dan se sculase pân' a nu se lumina bine de ziuă. În otel dormeau toți. Se 'mbracă mai mult pe 'ntuneric și, deschizând fereastra, care dădea 'n grădină, începù să privească cum se desvălesc încet din umbră și parcă cresc în desișuri negre de copaci, vilele cochete ale acestui orașel de munte, singurul adăpost răcoros mai aproape de Capitală; și fantazia lui, pururea darnică, îi spuse să-și aleagă una, care i-o plăceă; și el își alese una micuță — de-abia se zărea într'un boschet de brazi, pe dealul din față; dar n'apucă să se instaleze bine, și îi veneau o mulțime de prieteni, și nu 'ncăpeau toți, atunci își alegea una mai mare... ș'adică de ce nu și-ar luă-o pe cea mai bogată și mai încăpătoare?... să-și aibă fiecare odaia lui, mobilată frumos; pe lângă asta aveă, bine înțeles, o bibliotecă frumoasă, ș'un venit... ca să poată trăi și iarna, să lucreze, să scrie, cu prietenii. — să fie o întrecere între ei; fiecare să scrie în secret de ceilalți, și când va isprăvi, să-i adune pe toți și să le citească. Se gândea la cele mai însemnate talente ale timpului său: poetul Stelian, care dăduse deja

literaturii române un volum de poezii de cea mai mare originalitate, ca adâncime de gândiri și ca tăietură de vers, și care eră nevoit să-și cheltuiască tot focul, toată splendoarea inteligenței lui, scriind articole politice la un ziar de partid, umplându-și sufletul lui delicat și visător de proza amară a unei vieți de întrigi și de lupte viclene și meschine, din cari el, în orice caz, va eși învins, și nenorocit; dar bietul Graur, unul din cei mai buni nuvelisti români, lucrând șapte ceasuri pe zi la contabilitatea ministerului de interne, unde toți șefii de biurou se cred mult mai deștepți decât el, și-și fac semne când îl întreabă câte ceva, și glumesc pe socoteala hainelor lui cam vechi, a umbletului, a pieptănăturii, și a tot ce li se pare caraghios, fiindcă ese din sfera așteptării și priceperii lor; dar Petroni, scriitorul dramatic, care a dat teatrului românesc primele piese, pline de vieață și de talent, și care se sbuciumă de atâția ani în întreprinderi comerciale, pentru a căror reușită se cere spirit practic și o mulțime de alte însușiri, pe care el nu vrea să se convingă că nu le are... și Dan îi luă pe toți și-i duceă cu el departe... acum nu mai vroia la Sinaia — îi duceă cu el la o moșie mare, unde fiecare 'și aveă vila lui separată, înconjurată de arbori seculari, acolo scriiau capodopere, moșia lor devenea

centrul intelectual și artistic al țării, vara plecau cu toții în străinătate. Unde era el, — când gălăgia de sub fereastră îl deșteptă. Se uită jos; deocamdată nu cunoscù pe Ana, dar glasul și râsul ei îl asigurară imediat, că sub pălăria aceea mare era ea.

De-un ceas o privea cum se joacă, sglobie, veselă, amețită, ca de un vin tare, de propria ei tinerețe și sănătate. Și toate gândurile lui se abătură asupra acestei vieți curate, pentru care lumea nu era încă decât vis și lumină.

Rămasă fără mamă, la vârsta de nouă ani, Ana crescuse până la 16 ani în pensionul Doamnei Raspal. Familia ei făcea parte din vechea aristocrație a Capitalei. Sora ei mai mare era măritată cu Nicu Lambrino, ministru de culte pe vremea aceea; tată-său, un om fără multă învățătură, dar bun și plăcut la vorbă, venea mai în fiecare Duminecă c'o cutie mare de bomboane; Ana așteptă, gătită ca de bal: avea rochii multe, de o eleganță și de o scumpete, ce nu se potrivea de loc cu vârsta ei. Tată-său o ducea la Șosea, la Capșa, la teatru, odată a dus-o și la Club, dar copila sastisită de-atâta lume străină l-a apucat de pulpana jachetei și, gata să plângă, l-a rugat s'o ducă la pension. În școală, învăța numai ce-i plăcea ei, și intra în clasă

când voiă. Uneori o apucau toane de răutate: țipă, spuneă mici obrăznicii guvernantelor și chiar directoarei; altă dată se duceă c'o cutie plină de bomboane 'n grădină, fetele se strângeau în jurul ei, cele mici întindeau mânuța, închizând din ochi, ca pisicile; ea deschideă cutia, și luând câte o bomboană, o ridică în sus, se făceă c'o dă și o scăpă jos, unde o striveă imediat cu piciorul, ș'o amestecă bine cu țărna, ca și când s'ar fi temut să nu adune cineva frimiturile; după ce le chirfoseă așa pe toate, învinețind de răutate și de pofta distrugerii, rupeă cutia și aruncând bucățile, apucată de un hohot jumătate rîs, jumătate plîns, fugeă în odaie — aveă odaia ei — unde se încuiă cu cheia și nu eșeă până seara. Câteva zile nu mai vorbeă cu nimeni. Apoi deodată — în timpul unei recreații, începeă să îmbrățișeze pe camaradele ei de clasă, și deschizându-și pupitrul le împărțeă bomboane, gravuri, cutii, creioane colorate, și tot ce aveă acolo, tot tezaurul ei de nimicuri scumpe, până la piesele de aur, cari constituiau banii ei de buzunar, dedeă tot; și ochii îi scânteiau de bucurie, mâinile-i tremurau; eră o criză nervoasă, o adevărată beție de a risipi, de a-și arătă toată vanitatea ei de față bogată și răsfățată.

Dan își aduceă mainte ce rîs imperti-

nent aveà la început, la lecțiile lui, și cum îl strâmba și i reproducea gesturile, pe când el vorbea; din când în când o fixa, urmându-și șirul, cu o privire blândă, apoi câte-o mică aluzie în cursul lecției – și Ana mai întâiu agasată, în urmă, învinsă și oareșicum umilită de-atâta răbdare și bună-tate pe care nu izbutise s'o tulbure, sfârși prin a înțelege, ș'a se căi; după două luni îl rugă s'o asculte și pe ea, spunând c'o adorabilă naivitate că-i place psihologia și literatura, și s'a hotărât să le învețe serios. Directoarei nu-i venea să creadă, tot pensionul s'a crucit de această minune. Când a împlinit șaisprezece ani, n'a mai vrut să stea în pension. Soră-sa o ducea în toate balurile. Din când în când venea încă pe la lecțiile lui. Adesea o vedeà la teatru, ș'atunci ochii lor, în mulțime, găseau parcă o plăcere nouă de a se întâlni, de a-și căuta o linie de privire printre capetele care se mișcau, și de a-și trimete gânduri de mulțumire, de ascunsă înțelegere, de simpatie. În cursul săptămânii se vedeau la școală, ochii lor nu se mai priveau așa; ea părea că aduce în creșii rochiei ei de mătase ceva din frivolitatea și cochetăria balurilor în cari fusese.

Soarele erà sus – și Dan, cu coatele amorțite, tocmai se ridicà să plece, când Ana dădù cu ochii de el, și-l strigă. El

se roși, se retrase iute dela fereastră. Ii părea rău c'a stat atâta... Și ea, — ce idee să-l strige așa tare în fața atâtor necunoscuți ! Un moment se gândi să nu se ducă, — dar ar fi fost ridicul. Iși aprinse o țigară, și, îndesându-și pălăria pe cap, eși cu un aer plictisit. Ea-i sări înainte, întinzându-i mâna de departe.

— Dă-mi voe să-ți prezint pe nepotu-meu Albert Lambrino ; doreă de mult să te cunoască, vezi ce nepot mare am eu ?

Un tânăr nalt, alb la față și frumușel, cu părul blond, scurt și creț, se apropie de Dan, și, puțin jenat la început, îi spuse că învață literile la Berlin, unde studenții români au fundat o societate literară, un cerc în care se citește cu dragoste și se discută tot ce se produce în literatura noastră.

— Acolo numele d-voastră, e cunoscut și iubit de toți.

În ochii tinărilor se vedeă dorința sinceră de a auzi, de a sorbi cuvintele lui Dan, ca să aibă ce duce camarazilor lui dela Berlin.

Nimic din fumurile și strâmbăturile feciorilor de bani gata. Dela cele dintâiu vorbe ale acestuia, dispoziția și figura lui Dan se schimbă. Totdeauna în atenția și interesul, pe care ni-l arată un nou cunoscut, sufletul nostru găsește o plăcere, o sete

irezistibilă de a se desvăli, de a-și cuceri parcă o nouă simpatie, și nu știu ce fior de virginitate încălzește și cheamă afară cele mai intime gânduri ale noastre.

Ana îi privea cu un zîmbet de mulțumire, cum steteau amândoi de-oparte și-și vorbeau, ca doi buni prieteni cari nu se văzuseră de mult. Crochetul se isprăvi. Ana veni lângă ei.

— Haideți de-aici, că bate soarele. Și tustrei porniră, pășind încet prin alee, pe unde mai era puțină umbră. Dan vorbea de cercurile literare din București, de mișcarea intelectuală care se începe acum, cu tinerimea care se ridică; în linii repezi schița figurile scriitorilor mai însemnați și felul lor de a înțelege arta.

În fața otelului Eduard se opriră. Albert îl rugă să dejuneze împreună cu ei. În restaurant bătrânul Racliș citea un ziar, era singur la o masă cu vre-o zece tacâmuri.

— Tocmai te citisem, Domnule Dan, ia sezi colea... Ano, uite *Alarma*, e un articol de Domnul Dan. — Știi cum citește ea, ș'a-dună tot ce scrii? Uite-așa are un teanc acasă.

Și bătrânul își ridică cât putu palma deasupra farfuriei. Apoi începui a se plânge de picioare și de inimă, mai ales de inimă. Nu putea să umble mult pe jos. Avea numai cincizeci și cinci de ani, dar era alb-

tot și, când puneà mîna pe ceva îi tremurau degetele. În ziua aceea păreà mai abătut, mai bătrîn.

Dan se sculă în picioare și salută, puțin jenat. Era familia lui Racliș: ginerele și fiica lui, ș'o fetiță de vr'o nouă ani, cumnatu-său Peruianu, cu alți doi copii...

Atât zîmbetul afabil al Domnului Ministru cât și imperceptibila închidere de ochi a Doamnei, păreau a spune: De geaba te emoționezi, băete, că noi nu te băgăm în seamă.

Dan, între Racliș și Albert, vorbeà încet despre căldurile și starea sanitară a capitalei, pe când ceilalți plănuiau pe franțuzește o excursiune la „Peșteră”.

Ana se aplecă spre Dan, pe la spatele tînarului Lambrino.

— Vii și D-ta mîne cu noi.

Dan ezită. Dacă în acest *noi*, gîndeà el, n'ar fi atâtea mutre insuportabile...

— Dar nici nu mai încape vorbă, de sigur că merge și D-nul Dan cu noi.

Și Albert îl rugă cu atîta insistență, că-l înduplecă.

— Dacă n'ai fi mers D-ta, nici eu nu m'aș fi dus, zise Albert cu ochii plini de mulțumire.

Ana își întoarse capul, puțin ironică.

— Bre, ce prietenie !

Dar imediat își luă seama și, schimbînd

tonul și figura, cu o mobilitate de actriță, se grăbi să repare impresia rea ce-o făcuse amândurora.

— Vezi, Albert, trebuie să-mi fii recunoscător, numai mie'mi datorești asta.

După masă Dan se duse să-și scrie foița pentru jurnal, ca să fie liber a doua zi. Eră cald. Lumea se retrăgea prin odăi. Pe-o bancă umbrită de brazi, Ana citi cu Albert articolul din *Alarma*. Eră o dare de seamă, asupra unei cărți de curând apărută în Franța : *L'irreligion de l'Avenir*, de *Guyau*. După ce expunea în scurt cuprinsul volumului, arată influența binefăcătoare pe care o va exercita asupra tinerimii, filozoful modern ce deschideă, prin ideile lui generoase și umanitare, un nou câmp de cercetări și de discuții, un nou mod de a înțelege lumea și viața. „Veacul care vine, sfârșeă articolul, s'anunță bine. Peste melancolia și descurajarea pe care a împrăștiat-o în sufletele noastre, a tinerimii de azi, filozofia amară și disolvantă a lui Schopenhauer, glasul lui Guyau se ridică, mântuitor, ca un cântec profetic, divin, care cheamă la viață și la simpatie”.

— Ce cap distins — zise Albert gânditor, — și cum seamănă c'un profesor tânăr de la Berlin, Ering !

— Da' să vezi ! lecții ce face la pension ! Noi rămâneam câteodată extaziate, și când

ieșea din clasă, nici nu mai știeam unde ne găsim.

— Păcat că nu-i tata altfel de om ; i-aș spune să facă cunoștință mai de-aproape cu el.

— Ași, n'ai idee ce sălbatic e. Eu m'am mirat grozav că vrea să meargă mâine cu noi... Uite Drăghici. Uf, ce asonant e !

Eră ofițerul de roșiori. Iși zornăi pînții într'un salut milităresc.

— Ce-ați hotărît, Domnișoară, pe mâine ? Mergem la Peșteră ?

— Da, și s'a mai mărit caravana, merge și D-nu Dan.

— N'am onoarea. O fi tănărul balaoaches de azi-dimineață...

— E profesorul meu, Domnule Drăghici, și unul din cei mai talentați scriitori. E de mirare că nu știți încă.

— Scuzele mele, Domnișoară ; vedeți, noi ăștia, militarii, nu prea suntem în curent cu literatura. Care va să zică mâine dimineață... la drum !

— Și sper că nu veți mai disprețui așa, pe noul nostru companion.

— A, din potrivă, voi prezintă omagiile mele cele mai sincere Domnului..... cum i-ați zis, vă rog ?

Albert, roș, simți că-i vâjîie sângele 'n urechi și avu nevoie de-o rară stăpânire de nervi, ca să poată spune, fără să tremure :

— Domnule locotenent, vă găsesc ironia cam... deplasată !

Drăghici se făcù alb ca hârtia. În spaima lui de-un scandal, cu fiul ministrului, se agăță de prima scăpare, o minciună îi fulgeră prin minte și-i readuse imediat sângele 'n obraz.

— Ei, vedeți, cum v'am mistificat, eu știu foarte bine pe D-l Dan și sunt unul din cei mai pasionați admiratori ai talentului lui... E adevărat că nu-l cunosc personal, dar am citit tot, l-am auzit și la Ateneu, — ce conferință... superbă, pe onoarea mea.

Și Albert i-a făcut loc pe bancă, ș'au mai citit odată articolul din „Alarma”.

În timpul acesta, tatăl Anei, în odaia sa dela otel Eduard, făcea o penibilă siestă. Trebuiă să plece în străinătate, să facă un consult pentru boala lui de inimă; dar eră în întârziere cu trei rate la credit, — nu'l mai puteau păsuî; erau și alte datorii de plătit, moșia eră scoasă în vânzare, aveà un teanc de somații pe cap, nu puteà să lase încurcătura asta în urma lui. Cine știe, poate e nevoie de-o operație, poate moare. Și cum rămâne Ana? A, vedeà el bine că de câțiva ani se pierde 'n datorii, se 'nfundă ca 'ntr'un pământ moale, ce'l sorbeà încet, pân' la glezne, pân' la genunchi, pân' la brâu... Știià, dar nu credeà

c'o să vie așa curând... Și mintea lui parcă se temeă mai mult de cuvîntul „ruină”, decât de efectele ei.

— Intoarce, te rog cheia... Așa, să nu ne mai tulbure nimeni.

Aveă ceva solemn bătrînul în liniștea lui. Ginere-său eră agitat, posomorît, și respiră zgomotos.

— Uite, dragă Nicule, cum stăm.

Și scoțînd carnetul, întinse un creion, ș'o foaie de hîrtie lui Lambrino și 'ncepû a-i dicta sumele datorate, cu indicarea dobînzii și scadenței lor.

După două ceasuri de socoteli, rezultă : vînzînd moșia, s'acopereau toate datoriile, cari se urcau la vr'o cinci sute de mii de franci. Ii mai rămîneă o casă în Calea Victoriei, pe care'i ofereă Zissimo Avlami; bancherul, o sută optzeci de mii de franci.

Bătrînul tăcû. Așteptă un cuvînt dela ginere-său. Acesta eră agitat; lăsă creionul pe masă și oftă Privirea bătrînului îl întrebă, îi cereă un răspuns.

— Ce să faci? Vinzi și casa, și... ne'mplinești nouă zestrea, dumneata ai cu ce trăi, ai pensia...

— A, nu-i vorba de mine, dragă Nicule, tu uiți că mai am o fată; Ana cum rămîne?...

Și ochii i se umeziră, glasul începeă să-i tremure : bătrînul adoră pe Ana.

Lambrino se impacientă.

— Cu Ana? Ce sunt eu de vină?... Îi rămân patruzeci de mii de franci, — uite mai renunțăm noi la zece mii din ce ni se cuvine; cincizeci de mii... ce vrei să-i facem? ...

— Bine, dragă, nu te supără... ai dreptate... ne-am înțeles, rămâne așa...

Lambrino eși; bătrânul încuie ușa după el. Când s'a însurat avea patru moșii mari; ș' asupra împrejurărilor în care le-a vândut, gândurile lui se opreau acum ca la niște date importante, ce-i împărțeau viața în epoce deosebite. Ana s'a născut... înainte de vânzarea Cristeștilor; Caterina nevastă-sa, a murit în anul în care a vândut Sălăcuța, a treia moșie. Atâția ani fusese prefect, apoi ambasador pe la curțile străine, fără să primească un ban dela stat. „Cine are avere e dator să-și slujească țara lui, fără leafă; destui lefegii are țara asta". Așa zicea el, și, pe unde a fost, a lăsat amintiri de luxul și de dărnicia lui de „boer mare". Dar acum își făcea muștrări, suferea, nu pentru dânsul, el a trăit... Cum nu s'a gândit la Ana? A fost slab, laș, fără voință. S'a lăsat duș de nas și tras pe sfoară de toți șarlatanii, cari-l linguseau, ca să-l adoarmă; și l-au adormit. Cum nu s'a deșteptat, cum nu s'a gândit la copilul lui? Un sentiment de groază, analog cu acel

pe care-l avem când ne visăm căzând dela înălțimi mari, îi strângea inima; i se părea că 'nebunește. Se vedeà vinovat, neputincios, netrebnic, în fața unui ireparabil dezastru.

Ca o lumină tremurătoare de opaiț, care aruncă pe păreți, în proiecțiuni mari, fantastice, umbra lucrurilor de nimic, — conștiința lui slabă, nedeprinsă cu nevoile, apucată de o frică de sălbatic, în fața vieții pe care n'o înțelegea, îi exagera toate în proporții spăimântătoare.

V.

Pe cai de munte, mărunți, puternici și cumiști, „caravana” urcă la pas printr’o rariște de mesteacăn. Peruianu cu Lambrino, înainte, discutau politică și finanțe. Peruianu era un avocat mediocru, dar în vârstă afaceri cari nu mai erau mediocre. Foarte activ, totdeauna grav la față și la vorbă, de o cinste exemplară, în lucrurile mici, — și de o rară prudență în cele mari. Era de patruzeci și cinci de ani și-și păstră curată reputația lui de om drept și dezinteresat. De opt ani administră averea unei milionare bătrâne, care trăia la Paris. Lu-mea știa că-i bogat — dar cât e de bogat, asta el o știa. Numai zestre luase aproape un milion. Nevasta lui, soră cu Racliș, o femeie limfatică, bolnăvicioasă, sta mai mult în casă și-și îngrijea de cei patru copii, doi băieți mici, fetițele mai mărișoare, frumusei toți ca niște îngerași. Iși iubea bărbatul și se uita la el ca la un om superior, impe-

cabil, a cărui seriozitate, posomorîță, aspră uneori, erà pentru ea semnul exterior, îmbrăcămîntea firească a forței ș'a distincției lui. De altfel ea știa bine că nici în lume Mișu ei nu prea vorbește, și zîmbetele lui sunt remarcate și se țin minte ca niște evenimente.

Dar el muncise, muncise mult, ca s'a jungă aci. Și nu trebue să se uite c'avea și ceva stare dela părinți, când s'a însurat. Cine în adevăr se ridicase vertiginos de repede și de sus, erà prietenul Lambrino. Fiul unui arhitect, care s'a sinucis în urma unei antreprize nenorocite, se văzù la vîrsta de douăzeci de ani, rămas fără nici un sprijin la Paris, unde-l trimisese tată-său ca să facă arhitectura. Prietenii îl ajutară vr'o două luni, — îl sfătuiau să se întoarcă în țară, să facă dreptul; erà băiat frumos, vioiu și seducător la vorbă. De două ori au făcut chetă studenții pentru repatrierea nefericitului lor amic. Erà în timpul expoziției „*celei mari*”. De-o lună toți îl credeau dus, — dispăruse. Dar într'o zi un prieten îl întîlni în expoziție la brațul unei rumene negustorese — se vedeà după găteala ei zorzonată și bătătoare la ochi — ceva mai în urmă o fetiță de vr'o paisprezece ani, amețea cu nesfârșitele-i întrebări pe-un domn gras, cu figura plictisită, a cărui vestă albă se întindea la infinit pe-o burtă. fenomene-

nală. — După un ceas îl întâlni iar, de astă dată domnul cu burta lipseă. Mai târziu au aflat prietenii că Lambrino devenise inseparabilul Doamnei și Domnișoarei Marcachi Spiridon, spre marea mulțumire a soțului care, numai astfel, putea să-și petreacă în liniște toată ziua la expoziția de mașini și industrie, singura secție care interesă comerțul său; căci el nu venise atâta drum, ca să caște gura la fleacuri, și la tablouri cari reprezentau femei despoiate; el venise să facă cumpărături și comande pentru marile lui magazine de fierărie din București. Patru ani, după asta, Lambrino se însură cu domnișoara Marcachi. Lumea spunea că trecuse cam ostenit din brațele mamei, în brațele fiicei; dar lumea spune multe! Capitalul socrului îi asigură un colegiu în capitală. În Cameră se distinse ca un orator de forță. Citise cu pasiune biografiile oamenilor mari politici, — discursurile lor, le știa pe din afară; ambițios, fără scrupule, dar dulce la vorbă și mândros cu toată lumea, înțelegând perfect jocul grupărilor politice ale zilei, el, în nerăbdarea lui juvenilă, se ilustră chiar din prima legislatură prin câteva volte de o adresă și agilitate în adevăr artistice. E un băiat cu viitor mare, spuneau bătrânii. După trei ani avu durerea de a-și pierde soția. Ii rămâneă un singur copil, Albert. La un

an se însurà cu d-șoara Racliș. Erà grăbit. Vieța 'i scurtă. Cu această a doua zestre atingeà milionul. De când îl visà el ! În-tărit, armat, se așternù voinicește pe lucru, și portofoliul ministerial, după ce-i trecuse pe la nas de vr'o două ori, veni într'o bună dimineată și i se așeză frumușel la sub-țioară, ca cel mai firesc lucru din lume.

Amândoi călăreau alături, Peruianu robust, puternic, sângeros ; figura lui își ascundeà trăsăturile sub o barbă neagră stufoasă, din care se vedeà numai nasul, umerii feței și ochii, niște ochi mici, șerpești, de o căutătură glacială ; Lambrino, svelt, rîzător, păreà cu mult mai tînăr decăt Peruianu, deși erau cam de aceeași vârstă, — o mustață blondă, pe figura lui de porțelan, un nas subțire, puțin coroetic, și ochii, ochii lui dulci, fermecători la privire, își păstrau încă toată vioiciunea și frumuseța, cari au jucat un rol atît de însemnat în strălucita lui carieră. La vr'o douăzeci de pași, îndărătul lor veneau doamna Lambrino, Ana și Drăghici, care spuneà de sigur, nostimade și ghidușii de-ale lui, căci s'auzeau hohotele de rîs pînă la Dan, care erà în urmă de tot cu Albert. Trei țărani, pe jos, duceau merindele, pardesiurile și umbrelele. Un cuțulan de stână, lățos, cu urechile tăiate și chior de-un ochiu, mergeà pe lîngă calul lui Dan ; uneori își ridicà spre

călăreț, ochiul lui trist și blând, rugător, parc'ar fi vrut să spună: „cred că nu vă supăr că merg și eu”. Indărăt, dintr'o zare de codru, soarele răsărea încet pe-un cer de un albastru cald și fără pic de nor. Albert vorbea de viața studenților dela Berlin, de profesorii de-acolo, de mișcarea ideilor socialiste. Văzuse pe Lassalle și-l auzise vorbind la o întâlnire de lucrători: un adevărat fascinator; ochii, glasul, convingerea cu care vorbea dedeau figurii lui frumoase ceva de apostol inspirat, de zeu, care creează numai cu farmecul cuvîntului. Din când în când își întorceau capetele și priveau, peste vârfurile copacilor, cari se lăsau în urma lor, se afundau ca 'ntr'o prăpastie. O altă caravană zgomotoasă venea din urmă: erau vr'o zece, cocoanele țipau, toți rîdeau și-și încurau caii la deal, lovindu-i mereu cu varga peste ochi și cu călcăele 'n pântece, și 'ntr'un strigăt ș'o gălăgie infernală, trecură înainte, aproape la fugă.

— Ce bestii! zise Dan, arătând cu desgust spre ceata care se depărta, cu zbie-rete și scâlâmbăeri de sălbateci.

Mai la deal ajunseră pe Ana, care se răslețise și-i așteptă sub un fag bătrân, surîzându-le de departe, drăgălașă sub pălăria ei de paie, ale cărei borduri largi, ondulau la fiecare mișcare. Un voal alb,

ușor înodat sub bărbie, îi flutură pe sân încet, de-o abureală de vânt, — părea o chemare discretă, un semn delicat, timid, abia înțeles, ca tremurarea primului gând amoros.

— Bine, n'ați mai isprăvit? Mai vorbiți și cu noi.

Dan surîse.

— Bag seamă, căpitanul și-a isprăvit repertoriul.

Ana se uită curios în ochii lui Albert.

Pădurea părea că nu mai are sfârșit. Caii se ghemuiau pe tăpșanele repezi; câte-un plescăit de copită răsună ca 'ntr'o catedrală. Ana, dreaptă și sveltă în rochia ei albastră-închis, ale cărei poale acopereau de amândouă părțile șeaua și coastele calului, până la scări, își mlădiă trupul după mișcările calului: era o legănare de panteră, ceva indefinit care se suiă dela talie și, cuprinzându-i sânul și umerii rotunzi, îi șerpuiă ca o undă de lumină pe la gât, prin părul ei blond, ridicat la ceafă... era ceva misterios care-ți dădea fiori.

— Ba nu zău, Domnule Dan, de ce nu ești gentil, să ne spui o poezie?...

Și ochii ei se închideau lingușitori, c'o înclinare de cap rugătoare și grațioasă.

Albert insistă și el.

— Serios că nu știu nimic pe dinafară,—

cum credeți că v'ași lăsa să mă rugați atâta?

— Uite, ce frumos ar fi, pe-aici...

Acolo copacii, mai deși, făceau ca un interior. Ea trebuî să-și plece capul, se tupilă pe sub ramuri, cu mișcări de păsărică.

— Da, zise Dan, ce frumos ar răsună un clavir aici!

Tustrei erau veseli, în una din acele stări de ebrietate sufletească, când rîsul par'că e în aer, și te îmbată ca un miros tare, de care strănuți; când faci un haz copilăresc de toate nimicurile, și ai o poftă nebună de spus prostii.

Cu o fantazie de caricaturist desvoltară gândul lui Dan: Un piano, dus în escursiune... apoi o idee americană: un cal, care ar fi și piano, cu coardele 'n burtă, cu clapele pe coamă și cu pedalele 'n scări, și domnișoara Ana cântând pastorală de Beethoven, și cum calul Anei se tot prăftuiă de mușcă fluturându-și coada, altă toană de rîs: un *piano à queue*... coada eră dejă, mai lipseă piano.

Apoi tăcură, ca și cum ar fi ostenit de atâta rîs. Un ȋnc, de vr'o șapte ani, un ȋran în miniatură, scoboră niște capre de vale, cuminte și serios.

— Da' a cui ȋs caprele astea, băeȋș?

întrebă Albert, numai așa, ca să-l audă vorbind.

— Ale noastre'', și-și ținù drumul, convins că l-a luminat deplin, fără să-și ridice de pe ochi căciula mare cât el, ca să vadă cine l-a întreat.

Ana deveni serioasă, ca o umbră îi lunecă pe față. Dan o înfășură într'o privire caldă, apoi își lăsă ochii în jos, caii lor se apropiară puțin, un moment piciorul lui îi atinse rochia.

Apoi deodată ea-și întoarse fața spre Dan, ca și când ar continua o conversație.

— Grozav aş vrea să te văd când scrii...

Și cum Dan se uită la ea, cu aerul unui om care nu 'nțelege, ea urmă :

— Să știau odată de-oparte, fără să știi că-s eu acolo, să văd cum ești când scrii.

— Cum să fiu? Ca ș'acù, — doar c'atunci sunt plictisit. Ori dumneata îți închipui poate-o figură inspirată, cum 'ei fi citit prin cărți...

Albert rămăsese puțin în urmă și vorbea cu unul din țărani. Gândul c'ar putea fi o apropiere de sentimente între Ana și Dan, că și-ar putea spune cuvinte gingașe în momentele acelea, îl încântă ca o idilă dulce ce se urzeă sub ochii lui, sub discreta lui protecție. Cum se înșelă !...

Când se văzură singuri, călărind alături, se simțiră jenați amândoi. Se făcù o tăcere

penibilă, apăsătoare, ca și cum un nou suflet s'ar fi pus între ei, ceva invizibil și sever, de care ochii, gândurile, bătăile inimii, lor, aveau o teamă neînțeleasă, mistică,— și în tăcerea asta conștiințele lor se simțeau spionate și sufereau ca de-o obsesiune. Fără să-și spue un cuvânt, evitându-și privirile, amândoi își opriră caii și-și întoarseră capetele spre Albert.

Eșeau din pădure, înaintea lor se ridică un munte chel; nici un arbore; pe jos iarba eră păscută. Soarele ardeă; cei dinainte se opriră, s'aștepte umbrelele. Acum mergeau toți în grup; câinele-și scosese limba, de osteneală și de căldură, din când în când și-o retrăgea iute cu un clănțănit din dinți, ca și cum i-ar fi atras cineva atenția, că nu-i frumos să stea așa.

Spre stânga muntele, lepros, creștea într-o cupolă, uriașă, înaltă, înaltă, de parc'amețai uitându-te.

— Vârful cu Dor, — zise Drăghici, arătând cu cravașa într'acolo.

Și călăreții cârmiră la dreapta. Mai eră ca o jumătate de oră, de urcat. Cărări, mâncate și adâncite de șuvoaie, crăpături largi, căscate de uscăciune, făceau cam anevoios urcușul. Acum caii mergeau înșirați, dibuind cu copita un loc sigur, pe potecile neregulate; de o parte și de alta pământul eră prăbușit, la o adâncime de-

un stat de om. Se vedeà viind din zarea muntelui ca niște dihăanii bizare, cu aripi lungi și albe ce se târâiau pe jos : erau trei cai, cari duceau scânduri. Locurile rele și ponorite au făcut pe cărăuși să recurgă la un mod barbar de a transporta dulapii din vatra cherestelei la Sinaia. Iau scândurile, în lungime obicinuită de patru metri, fac două maldăre de câte zece bucăți, le leagă la un capăt, c'un curmeiu, alcătuiind ca un jug, pe care doi oameni îl țin ridicat, un al treilea introduce calul între cele două maldăre, îi vără capul în jug și-l pornește. Calul prin scofâlciturile muntelui târăște astfel scândurile, cari-i sfărâmă picioarele și coastele : dela gât până 'n copite e numai răni ; câteodată, împins la un scoboriș mai repede, cade grămadă sub povara lui, și dacă bicele mai izbutesc să-l scoale — minune e de-ajunge cu vieață până 'n Sinaia. După trei drumuri de acestea, nobilul tovarăș al omului, în pace și 'n războiu, cum zice Buffon, pierde orice formă de cal și rămâne un animal ciudat, ce pare a-și căută o nouă ordine în clasificarea zoologică.

— Stați acolo ! stați acolo, domnilor, — strigau cărăușii de departe, și făceau semne cu mâna, ca să nu înainteze în strămtoairea prin care se scoborau cei trei cai chinuiți între aripele lor de scânduri. Dar fie

că nu se 'nțelegeau strigătele și gesturile desperate ale țăranilor, fie că o caravană în fruntea căreia se găsea un ministru nu se putea opri așa lesne, călăreții noștri, cotiră și înaintară în strâmtoare.

— La o parte ! Stați ! Păziți !...

Strigăte confuze se amestecară, — cu un huruit uscat, de șandrama care se dărâmă, maldărele de scânduri, ducând pe cai în hiolă, îi răpezi de vale printre călăreții noștri. Calul doamnei Lambrino, lovit peste picioare, se dete iute într'o parte, doamna își pierdù echilibrul și căzù, fără nici o altă primejdie decât aceea de a-și descoperi puțin din cerculețele și dantelele de pe dedesubt. La zece pași, un cal din cei încărcați, trântit pe spate, zugrumat de jug, se sbătea din picioare, ca un gândac enorm cù fața 'n sus. Și pe când țăranul se trudea să-l scoale, odată se pomeni că-l tae ceva ascuțit peste ochi, peste obraz, peste mâini : Da' ce dai, domnule ? — atât apucă să zică, și nu mai văzù nimic, orbit, zăpăcit de lovituri. Erà bravul Drăghici, care își rupea cravașa de fața acestui nefericit ; nu-l mai puteau potoli, — însuși Domnul Ministru interveni, în franțuzește : se vede, ca să nu priceapă țăranul :

— Allons, mon cher, assez...

Și porniră. Doamna Lambrino, rîdea de spărietura ei, explicând cum a căzut. Deo-

dată Ana și Albert priviră în jurul lor îngrijați, și amândoi avură aceeași întrebare :

— Dar unde-i Dan?

Marin — unul din țărani — eră călare, se apropie de ei și le spuse că Domnul Dan i-a dat cinci lei ș'a plecat înapoi pe jos, — trebuie să fi ajuns departe. Albert, descalecă, renunță și el la excursiune : rugă pe Ana să nu spună nimic celor dinainte ; aceasta făcù o grimasă de răutate și de dispreț.

— „C'est idiot”, și mână 'nainte cu necaz.

Albert se uită un moment după ea cu ochii triști, plini de o nespusă milă.

Și pornì iute la vale pe dâra proaspătă a scândurilor.

El se simțea străin în familia lui. Rămas de mic fără mamă, crescuse până la paisprezece ani sub îngrijirea unei nemțoaice bătrâne, care-i umpluse capul de biblie și de literatură romantică. Tată-său, veșnic absorbit de grijile politice, abia își lăsa din când în când mâna indiferentă pe părul blond și ondulat al acestui copil sfiicios, și-i recomandă întotdeauna cu acelaș aer distras, să fie cuminte.

Trei ani de-a rândul eșise premiant întâi la liceul „Sfântul Sava”. Intr'o zi, doamna Lambrino, îl certă pentrucă-l văzuse de mai multe ori stând de vorbă cu doi băeți

murdari și sărăcăcios îmbrăcați — erau cei mai buni prieteni și camarazi de clasă ai lui Albert. Copilul se făcù roșu, și strângând micii lui pumni, într'un spazm de mânie, îi strigă în urechi :

— Nu ești mama mea, să mă lași în pace... îmi ești urâtă, nu te pot suferi. Să știi !

Peste o săptămână tată-său îl internă într'un colegiu privat la Berlin, unde atrăgea atenția Directorului mai ales, asupra caracterului rău al băiatului lui, și se rugă să-l ție din scurt și să fie foarte sever cu el. Bietul Director, care s'așteptă să aibă de-a face c'un mic animal sălbatic, nu putea să-și creadă ochilor, văzând cu ce seriozitate s'așterne pe lucru din prima zi și cu ce blândeță se poartă băiatul acesta. Din zi în zi așteptă o explozie. Albert se întrebă și el : „Ce-o fi având oare omul acesta de se uită așa curios la mine?” Acolo a terminat liceul cu distincție și s'a înscris la litere. Tată-său îi trimitea cinci sute de lei pe lună. Sta în pensiune la un alămar, Danovschi, polonez refugiat, care cunoștea toate țările Europei, și-i plăcea grozav să povestească istorii extraordinare din viața eroilor patriei lui. Acesta avea cinci copii, nevasta-i murise ; Miba, fata lui cea mai mare, îngrijea de casă.

În anul al doilea de universitate, Albert

zăcù șase săptămâni de tifos. Intr'o noapte tresări ca dintr'un vis urît, și deschise ochii mari, speriați. Miba vegheà la căpătâiul lui.

— Mi-e sete.

Ea-i ridică puțin capul și-i duse la gură paharul cu limonadă. După aceea îl așeză binișor, potrivindu-i perna sub cap și vârîndu-i plapoma pe sub coaste. El suspină, închise ochii, dar două lacrimi mari i se iviră pe pleoapele strânse; și pe când Miba i le ștergeà încet cu batista, își simți mâna strânsă în palma lui arsă...

— Miba, eu n'am avut mamă... vru să mai zică ceva, dar îl înecă plânsul, și ducând mâna ei albă la gură o acoperi de sărutări.

Ea-i șterse lacrimile, apoi își lunecă puțin palma pe fruntea lui înfierbântată și-l rugă frumos să tacă, să 'nchidă ochii și să doarmă.

— „Mă crede 'n delir", și 'nchizând ochii, o adoră 'n gând și-și umplu vieața, ca de-o lumină nouă, de bunătatea și iubirea acestui înger.

Zece zile după asta erà sănătos. Intr'o dimineată, ducându-se la universitate, se întâlni cu Miba, ș'amândoi se opriră în stradă, dar nu se întrebă ca alte dăți: unde te duci? de unde vii?...

El o privi în ochi misterios. Ea zîmbi. Oameni grăbiți treceau pe lângă ei.

— Mă iubești, Miba? ..

— Da, de mult...

Și strângându-și mâinile, se despărțiră, simțind amândoi — fără a fi nevoie să și-o mai spună — că din momentul acela suflătele lor erau legate pentru totdeauna.

În prima Duminică, seara, câțiva studenți și câți va măseriași erau strânși la Danovschi, împrejurul unei mese rotunde. Un samovar fierbea la o parte. Unii beau bere, neobicinuiți cu ceaiul.

Miba, îmbrăcată în alb, vorbea încet cu două prietene ale ei; din când în când se scula să-și servească musafirii. Nu era frumoasă; dar câtă nevinovăție și bunătate în chipul ei slav, alb, bucălat, cu ochii verzi, cu nasul mic ce-și ridică nările în evidență de-asupra gurii ei cărnoase, cu buza de sus răsfrântă puțin afară; și când zîmbea închidea din ochi și făcea gropiți drăgălașe în obraz, în bărbie și încă una în tâmpla stângă, la coada sprâncenei. Era naltă, și bine făcută. Albert o mănca din ochi, ea-i trimitea pe furis, câte-o privire caldă, ca o sărutare. Ceasornicul din părete, sfârâindu-și lăntișoarele cu greutate, cântă *cucu* de nouă ori.

Danovschi își luă un aer solemn, clipi din ochi, și scoțând din buzunarul vestei două verigi de aur, chemă pe Miba și pe Albert. Cu barba lui mare, roșcată, avea un aer de preot care oficiază. Toți se scu-

lară 'n picioare. În tăcere, puse-o verigă în degetul Mibei, alta 'n degetul lui Albert și-i binecuvîntă. Amândoi erau rumeni la față, și drăgălași în sfieala lor. Când le spuse să se îmbrățișeze, se făcură și mai rumeni și mai sfiicioși, toți îi priveau cu lacrimi de bucurie în ochi, — cum se vedeă că se iubesc și că aceasta-i prima lor sărutare !

Un student rosti o mică cuvîntare de ocazie. Un cizmar tînăr recită cu glas sonor un fragment liric din cântecul clopotului de Schiller. Apoi Miba se așază la vechea ei pianină și-și arată talentul în câteva bucăți din Chopin și din Schumann.

După aceea cântară toți în cor câteva cantece populare.

Și se retraseră liniștiți, ca și când ar fi eșit dintr'un templu, ducând fiecare în sufletul lui ceva sfînt și pios, ca un parfum din simplitatea și farmecul fericirii la care asistase.

Albert venise acum pentru a doua oară în țară, de când îl dusesese tată-său la Berlin. În casă, eră privit ca un străin. Logodna lui eră o nebunie, o rușine ș'o nenorocire în familie, de care nu trebuia să se mai vorbească. Tată-său îi zicea „Domnule”, și-l rugase, cât va sta, să-și ascundă veriga din deget, că „îi face rău”. Albert se supuse,

dintr'un sentiment de respect... pentru verigă. Peste-un an își luă doctoratul. Atunci se va căsători și va veni în țară. Tată-său se temeă de un proces în viitor. Bătrânii Marcachi muriseră și toată averea lor, peste opt sute de mii de franci, îi veneă lui Albert, singurul moștenitor. Impreună cu zestrea dela mă-sa i s'ar fi convenit, la majoritate, o avere, de care bunul lui părinte nu se'ndură, nu puteă să se despartă pentru nimic în lume. De aceea, în privința banilor, eră de-o delicateță extremă cu fiu-său. Acum îi dă câte-o mie de lei pe lună. Intr'o zi îi spuse că e dispus să-i asigure o sumă îndoită pentru toată viața, numai să nu-i vie în țară cu nemțoaica. Albert îi răspunse că se va gândi la aceasta mai târziu. Și tată-său crezù că în cuvintele lui nehotâte se ascunde un plan, o amenințare. Eră — se vede — subț impresia acestei temeri, când i-a spus bătrânului Racliș că el nu poate renunța la restul ce i se mai cuvine după actul dotal, încheiat pe vremuri bune.

Albert îl găsi pe Dan în pădure. Sta jos cu cei trei țărani, cari scosese ră din traistă un hărtan de mămăligă ș'un boț de brânză de oi, și 'nfulicau cu foame, pe când caii lor, ușurați din jug, ronțăiau câte-o buruiană și pufăiau cu nările în frunzele uscate de pe jos.

Țăranul când s'așează să mănânce, ori unde-ar fi, își ia mai întâiu căciula din cap și-și face cruce, și orice-ar avea pe suflet, la masă nu se cade să fie supărat; mânia și necazurile să stea de-o parte cu căciula; el nu mănâncă niciodată culcat sau într'o rână, ci în capul oaselor „ca oamenii”, și e păcat să hulească, și să „spurce sfânta masă” cu vorbe urite și cu măscări, pentru că în timpul cât mănâncă el, Maica Domnului în cer stă în genunchi și se roagă pentru sufletul lui. Dar la glume și la râs, e toată deslegarea: cu cât rîzi mai mult, cu-atât ești mai bun.

— De, mă Radule, fu să te 'ntâlnești cu nașu-tău pe ziua de azi.

Pe fața lui Radu erau creștături ca de cuțit, pe unde-i plesnise pielea de cravașă, și sângele de-abia se sbicise.

Acesta își înghiți bucatura, și răspunse cu un fel de *ea!* plictisit, din gât, care nu se poate reprezintă prin scris.

— Auzi, mă, ci-că eră cocoana Ministrului aia de căzù după cal...

Dacă n'ar fi fost la mîncare, Radu ar fi spus o vorbă, de care-ar fi țiuit un ceas urechea stîngă a doamnei ministrese.

— Poi dè, Toadere, eu stric? spune și tu...

Dan și Albert le făcură țigări, câte patru de fiecare. Ei voiau să afle dacă întîmplări

de-acestea lasă mânie mai îndelungată și vr' un gând de răzbunare, sau se pierde iute în inima largă și răbdătoare a țăranului.

— Ași, Domnule, zise Toader, înțelegând întrebarea, cam pe departe, a lui Dan, apoi pe mine acum doi ani nu m'a umplut de sânge tot așa, un ciocoiu dela București, pentru că i-am spus să nu dea 'n iapă că-i a fătă? Și astă vară ne' scoboram pe Valea Cerbului, și eră o ploaie.... să fi văzut pe cocoane cu fustele 'n cap, și ciocoiul meu, nu ține cărarea? Vru s'o taie mai oblu, ș'odată-l aud strigând: „bade Toadere, bade Toadere...” ședeă 'n brânci de-ăsupra unei prăpăstii și tremură ca un cățel rebegit. I-am întins un băț lung și l-am tras în sus... să-i fi dat drumu', se duceă, de nu s'alegeă nici pulberea. În vale, zic: „boierule, ți-aduci aminte amu un an... mă bătuși pentru că nu te-am lăsat să-mi stârpești iapa?” Da' boieru' șiret, se făcē c'a uitat.

— Așa-i Toadere, zise cel de-al treilea, da' iaca nu-s toți așa. Apoi Iftimi a Saftii din Breaza n'a pus foc la casa grecului, pentr'o palmă?

— Și l-a băgat la răcoare!...

— Hei, l-a băgat, da' vorba-i și-a făcut cheful?...

Și tustrei își făcură cruce — isprăviseră de mâncat.

Albert și Dan, își luară ziua bună de la ei, și plecară iute 'nainte, — li-eră foame.

— Ce interesați sunt țăranii noștri, săracii, când îi cunoști de-aproape !

— Tocmai la asta mă gândeam și eu, zise Albert, câte n'ai află, să stai cu ei de vorbă ! Mă mir că literații noștri nu se ocupă mai cu dinadinsul... Eu nu cunosc nici o scriere unde să se arate în adevăr sufletul și starea țăranului român.

Dan cugetă de mult la un roman tras din viața dela țară. Avea subiectul, și ceva material adunat — luptele și nenorocirile bunicului său i se desfășurau adesea în închipuire, ca reminiscențele vii ale unei drame petrecute sub ochii lui.

Și mergând își schiță planul în linii mari, apoi se opreă la câte-un amănunt, povestea o întâmplare pe care-atunci în clipa aceea o urzea în minte, și se emoționa, ca și cum ar vedea-o. Dar pentru ca să poată scri, îi trebuia liniște, și cel puțin un an de traiu între țărani, în deosebitele părți ale țării, ca să-și poată da seamă bine, de viață, obiceiurile, nevoile și gândurile lor ; pentru că el nu vroia să pue în romanul lui țărani de ocazie, și de teatru, ca acei pe cari îi scot subprefecții înaintea Măriei Sale la zile de paradă, el voia să cerceteze, să afle și să spue tot adevărul, toată marea dramă socială care se pregătește în

întunericul și mizeria bordeelor, în cari sufăr „cei mai buni și mai muncitori frați ai noștri”. Albert făcù ochii mari; fața i se luminase ca de-o revelație. În urma lor se auzeà târșiitul scândurilor...

— Văzuși obrazul lui Radu?

— Da, zise Albert dând din cap, e teribil !

Și amândoi tăcură, simțind că au aceleași gânduri.

VI.

Dan se întorcea de la redacție pe-o căldură tropicală. Zgomotul trăsurilor, strigătele precepușilor, vorbele trecătorilor pe stradă, îi intrau în cap, ca 'n ceva gol, cu un răsunet neobicinuit. El își lăsa gândurile leneșe să alunece peste impresiile din urmă, neizbutind să le fixeze pe ceva; le simțea jucând, împrăștiindu-se și împărchindu-se bizar, ca niște alice pe-o farfurie care se mișcă: confidențele lui Albert, logodna cu Miba, raporturile lui curioase cu tată-său, i se păreau un roman citit de curând, în care se amestecau figuri misterioase de conspiratori poloni, fața tăiată și plină de sânge a țăranului Radu alături de chipul nobil, rumen și 'nveselitor al Anei; și cele două surori ale lui cu nedespărțitul unchiu îi reveneau mereu în minte, figurile lor se multiplicau, ca din reflectarea unor oglinzi paralele, și un sentiment de neliniște, de osteneală, de

apăsare morală, îl grăbea spre casă, ca pe-un om care simte că-i vine rău și se teme să nu cadă 'n stradă. Pe drum scoase iar scrisoarea și citi, cu pofta chinuitoare pe care ne-o dau uneori lucrurile triste și crude: „Grecul a murit în postul Sâmpetrului și noi stăm cu moșu', Aglaia de astă iarnă e paralizată și nu se dă jos din pat...” Mai citi odată și rupse scrisoarea, aruncând în mersu-i bucățică cu bucățică, — păreau niște fluturași albi ce-i zboară din palmă și se așează osteniți pe urmele lui. Acum cuvintele din scrisoare i se repetau obsedant în minte... „*Grecul a murit....*” Și gândul că s'ar putea ascunde o crimă sub acest mod brutal de a vesti moartea unui om, cu care-atâția ani ai mâncat din același blid ș'ai dormit în acelaș pat, la început îi licări, șters și tremurător ca într'o ațipire de somn, apoi i se rotî tot mai strâns, tot mai înfierbîntat pînă ce i se înfipse, ca un piron, în cap, și-i rămase acolo cu forța convingătoare a lucrului văzut. Și pe când fantazia lui surescitată cercă să reconstituie drama în crudele ei amănunte, un vâl de groază și de rușine simțea că se lasă peste cele mai scumpe și mai duioase amintiri ale copilăriei lui.

— Unde mergi, poete, așa gânditor?

— Domnule Razi,... te rog, nu-mi mai zice „poete”.

— De ce?

— Nu-mi place.

Razi îl luase *ce* braț; mergeau în aceeași direcție. Fusesse pe urma lui Dan la Sinaia. Se dusesse numai așa în primblare. Dar l-a văzut ministrul și l-a poftit la masă; i-a dat o misiune pe vară, să plece 'n Elveția pentru a studia organizarea școalelor rurale. A, miniștri ca Lambrino, n'a avut țara... are să reformeze întregul nostru învățământ. Apropo... „O domnișoară foarte frumoasă eră supărată foc pe-un oarecare domn care-a dezertat de la o excursiune. Traditore, traditore !...”

Și rotunjindu-și gura pe o pronunție afectată, declamatoare, își înecă vorbele din urmă într'un rîs artificial, din gât, ca și cum l'ar fi gădilit cineva la subsuori.

Dan își duse palma la gură spre ași ascunde un căscat. „Ce rîs nesuferit, și cum mă anostește omul ăsta !” gândi el.

— Nu pleci nicăiri vara asta?

— Nu.

Dan simțea că se proteste, că i se strânge mintea, ca un ariciu speriat, în fața omului acestuia, care-l ținea de braț, cu o intimitate exasperantă.

Fecior de bani gata, Mitică Razi, trecuse prin școală și prin lume dus de mână, ca un copil, de averea și influența lui tată-său. Până la vârsta de treizeci și cinci de

ani nu eră cunoscut decât ca „băiatul lui Iorgu Razi”, un bătrân moșier, senator sub toate guvernele, vestit prin maniile lui de „cultivator agricol occidental”. În toți anii venea la moșie cu câte-o idee nouă din străinătate : schimbă epocelē semănăturilor, săpă de-alungul ogoarelor canale de irigație, și în urmă făcea sondaje zadarnice pentru a da de-un izvor mare, ce trebuia să fie undeva ascuns pe moșia lui; încercă fel de fel de culturi nepotrivite cu clima și locurile noastre, aducea guano pentru îngrășarea pământului, mașini electrice pentru a precipita fecundarea semințelor. Zăpăcit de minunile văzute pe la expoziții, ori trâmbițate prin reclame, în tot timpul cât sta la țară nu făcea decât experiențe : plantă pomi cari se uscau, puneă semințe cari nu răsăreau, construia cotețe sistematice, în care pasările slăbeau și mureau sistematic; ș’avea o credință de maniac în tot ce e mașină : mașini de clocit ouăle, de ales untul, — și ce triumf, ce fericire pe el când, după mii de ouă pierdute, găsi odată în *cuveoză* zece puișori de găină, piuind somnoroși sub tuleele lor umede : pase-mi-te i se făcuse milă de el babei din curte și, luând zece pui de sub cloșcă, îi pusese pe-ascuns în „afurisita aia de mașină”.

Dar de la o vreme cultura asta sistema-

tică îl înglodase cam rău în datorii. Boierul se luă de gânduri.

— Mitică dragă, ia să te mai lași de calvalcade. Sunt șase ani de când ai venit din străinătate. Ești „doctor în științele politice”. Apucă-te și tu de-o treabă, că nu mai merge, fătul meu. Țăranii s’au ticăloșit, îmi strică tot, mă fură, nu mă mai ascultă, stăm rău, cât se poate de rău.

Și Mitică, se gândi la o înșurătoare *bună*. A se înșura bine înseamnă și astăzi, ca ș’atunci, a lua zestre mare. Eră băiat nostim, vedeă asta după impresia ce făcea prin baluri. Iși susținù încă vr’o trei ani toate aparențele de om bogat. Trăia din reputația și creditul ce mai rămâne câtva timp pe urma unei averi pierdute. Așa lasă toate incendiile mari, după ce se sting, o provizie de căldură ascunsă, de care multă vreme mai fumegă zidurile arse.

Doamna Aspazia *de* Mavrichi, pețitoare nobilă, după multe încercări infructuoase, i-a spus și ea într’o zi :

— E greu, domnule Razi, vezi d-ta, boierimea noastră a scăpătat, azi negustorimea se ridică în locul aristocrației. Și negustorul, când e vorba să-și mărite fata întreabă de ginere, ca de-o marfă : de unde-i, și cât produce, și ce profit poate să-i aducă. Trebuie neapărat să iei o slujbă, să te-alegi

un deputat ceva, altfel nu putem face nimic.

Fără a părăsi clubul, teatrurile și felul lui de viață falsă, Mitică începuse să se gândească la o carieră. N'avea nici o pregătire, și munca-i făcea oroare. În școală nu se distinsese decât ca un bun colector de timbre. E acesta un talent care să-ți poată servi la ceva în viață? Se întrebă și el, în neștiință de altă aptitudine pe care să și-o fi descoperit până la vârsta asta, de treizeci și cinci de ani. Dar dac' ar face o colecție din toate articolele de gazetă, cari laudă pe capul statului?... Ce de discursuri, pe la inaugurări, pe la parăzi și solemnități oficiale! — Din toate banalitățile astea oare nu s'ar putea scoate ceva?... A muncit bietul Razi. Și peste doi ani apărea un volum elegant intitulat „O pagină de istorie contemporană”, studii istorice de „*Demetrie Razi*”, diplomat în științele politice dela Paris. Imediat i s'a dat medalia „bene-merenti” clasa întâi, pentru „scrierile sale literare”. În bugetul anului următor i s'a înființat postul de „inspector al monumentelor istorice” pe care-l ocupa cu toată cinstea și demnitatea ce trebuie să aibă un autor de studii istorice. Erau trei ani de atunci și se găsea tot în vânatoare de zestre. Vezi că și pretențiile lui crescuseră acum din cale-afară.

— Ce, aicea stai?

— Da, răspunse Dan, c'un aer bolnav, trăgându-și mâna de sub brațul lui Razi.

Acesta'l luă amical de mână.

— Cum arzi ! Ar trebui să iei ceva... un gram de chinină. Se vede și după față...
Apropo, o să te rog ceva, Domnule Dan : eu am scos luna trecută o broșură „Regenerarea României”, nu știu dac' ai văzut-o o să ți-o trimet, aş dori mult să am părerea dumitale,... câteva rânduri. Ce zici, se poate?

— Bine, Domnule Razi, trimete-mi-o.

Dan, de câte ori se simțea așa abătut, se culcă ; la el depresiunile morale erau adesea însoțite de simptome de friguri : aceeași slăbiciune de nervi și osteneală fizică, aceeași tânjire generală, și furnicări ca de ace, îi făceau dureri pe la încheeturi, îi amorțeau brațele și i muiau picioarele. Când se lungi în pat, închise ochii : o dulce odihnă, o pace binefăcătoare se lăsă asupra lui... Câți oameni trudiți, bolnavi, cari n'au un pat, cari n'au voiă să se culce la vremea asta ! Și 'n mintea lui se desfășurau tablouri : ogoare imense, lanuri de grâu, și mii de secerători cu capetele 'n soare, cu piepturile goale, storcând bogățiile pământului cu mâinile lor pârlite și sgâriate. Apoi vedeă un lung convoiu de soldați cu ranițele 'n spate și puștile pe umăr, trecând

în toiul căldurii, albiți de praf și rupți de osteneală. Cât n'ar dà un nefericit de aceștia pe-un ceas de umbră și de odihnă !

Gândul că e liber îi răsări cu strălucirea vie, fulgerătoare, a unei revelații, și se simți recreat ca de-un curent răcoritor. Da, erà liber, nu datoreà nimănui nimic, nu depindeà de nimeni. Munca lui erà ușoară, și câștigà foarte mult. Bietul tată-său scria toată ziua la primărie pentru o sută cinzeci de lei pe lună, și ce vieață umilită, ce greutăți și nevoi, cari nu se mai isprăveau !... N'aveà nimic de zis în contra soartei lui. Atâția băeți cu cari 'nvățase în școală au ajuns rău de tot : Duțulescu s'a făcut frate la schitul de la Durău, Macovei un actoraș de provincie ; Nedelcu s'a ales un pungaș de rând, acela de când erà în școală furà de stingeà când intrà într'o băcănie ; pe unii i-a stricat beția, pe alții lenea. Și chiar dacă sunt câțiva cari din punctul de vedere material au ajuns mai bine, dar nu e nimeni care să se fi distins prin ceva, ca să-l știe lumea ; pe când el — slavă Domnului — trăiește între cei mai inteligenți tineri din țară, și-a făcut un nume destul de cunoscut, numai prin munca și meritele lui, neajutat de nimeni ; câteva poezii, au fost foarte bine primite, și i-au marcat deja un loc printre tinerii de talent. Incepeà să se găsească fericit. Când se

gândeà c'ar fi putut rămâneà toată vieața un biet scriitorăș ca tată-său, într'un orășel de provincie, simțeà un fior analog cu acel pe care ni-l dă deșteptarea dintr'un vis urît; i se păreà că trecuse pe lângă o prăpastie pe care n'a fost văzut-o atunci, și numai acum când se uită în urmă își dà seamă de primejdia din care a scăpat ca prin urechile acului; un sentiment de lumină și de siguranță îi însenină vieața. Apoi un moment de neclintire... gândurile lui parcă se opriră pe loc, ca și când ar fi așteptat ceva: în sufletul lui astfel pregătit, ca într'o liniște evlavioasă de templu, apărù, cu strălucirea fantastică a unui planet nou, Ana. Ș'atunci, printr'un fel de conștiință retrospectivă, văzù că ea erà de mult acolo. Da, acum își aduceà bine aminte: îndărătul celor mai triste și mai întunecate gânduri, el simțise în totdeauna vibrând ceva luminos, și cald, și binefăcător, ca o mijire albă de soare într'un cer închis, acoperit de nori.

Acum o vedeà bine. În ochii ei dulci tremurà ceva din propriul lui suflet; erau atâtea gânduri semănate de el; ca niște flori din altă climă, într'un pământ rebel, și toate răsărise... Mintea lui alunecà în urmă ca pe-o proecție de lumină, căutând pașii, atitudinile, privirile, sunetul glasului ei, atâtea licăriri de-o misterioasă fericire,

ce l-au făcut adesea să simtă trecerea unui farmec necunoscut, a unei suflări nouă de viață peste inima lui ostenită, și zile întregi să rămâie visător.

El, pe catedră, explică o lecție de psihologie. Ea, cu coatele pe bancă, se uită țintă 'n ochii lui, ș'ascultă. Din când în când privirea ei inteligentă parcă s'aprinde de căldura frazelor lui, fața i se luminează; o vede gesticulând cu ochii ei limpezi și vioi, propriile lui gânduri, și setea ei de a-l ascultă îl animează, dă minții și glasului lui o elasticitate ș'o vibrație particulară. El însuși se miră de lumina asta neobicinuită ce i se face în cap; cu o emanațiune de putere uimitoare ea îi trimete, din ochii ei fascinatori, o acuitate de simțuri, o dilatare inexplicabilă a minții, una din acele aprinderi și clarificări repezi a tuturor gândurilor, pe care se zice c'o da prima beție de eter. E scăpărarea a două suflete emoționate, misterioasa întâlnire a două raze de simpatie, forța nouă pe care o descarcă în totdeauna căderea pe acelaș ritm și perfecta armonizare de vibrații a două unde de energie, de viață.

Și Dan avea atunci conștiința exactă a unui inextricabil echilibru de puteri intelectuale, se dedublă clar: în fuga vorbirii își vedeă gândurile înainte de a le rosti, cum răsăr și se înșiră, legându-se, urzind

cuvintele și construindu-se 'n fraze, își dă seamă în acelaș timp de sonoritatea și modulațiile glasului, de expresia figurii, de cumpătarea gestului și de efectul fiecărei fraze : atâtea percepții multiple ale momentului își găseau în el răsunetul și atenția cuvenită. Indărățul gândurilor pe care le spunea tare, un alt rând de gânduri se ridicau, și el par'că le auzea cum îi șoptesc mereu : „Vezi tu ce jocuri curioase de umbră și de lumină trec pe fața ei albă și 'n ochii ei albaștri, o vezi cum te-ascultă de cuminte și cum te 'nțelege? în momentul acesta ea te iubește, fără să știe : vorbele tale intră și se așează în sufletul ei ca un ferment de lumină ; acum dorm în ea, la sunetul glasului tău, toate impresiile din lumea 'n care-și poartă rochiile de mătase și micile ei vanități și cochetării ; nu te vede decât pe tine ; ea te cugetă, și tot sufletul ei se pierde într'al tău"...

Apoi o vede pe stradă, la brațul unchiului ei Peruianu. Privirile lor se întâlnesc într'un salut ienat și par'că-și spun ceva pe fugă. Iși întoarce capul după ea, ca după o nălucire dintr'o altă lume ce-a trecut o clipă pe dinaintea lui, ca să-i dea prilej de visuri dulci și zădarnice...

Ce figură ursuză și posomorită are Peruianu ! Și mereu o vede cu el la primblare. Cum e cu puțință să s'apropie și să

meargă alături două ființi atât de monstruos deosebite !

E la Ateneu ; prima lui conferință, sala geme de lume, se sue la tribună emoționat, o salvă de aplauze îl întâmpină ; privirea lui o caută în mulțime, o vede lângă tată-său, ochii lor se salută și ea'i trimete un zîmbet discret de prietenie și de încurajare. Vorbește despre : *Iubirea în poezia populară*. Glasul lui e cald, sonor, gestul liniștit, fraza corectă și sigură. Publicul îl aplaudă des. El simte în sală un curent simpatic care'i ațâță verva. Uneori aplauzele îl fac să se oprească ; ș'atunci, drept, cu un suris copilăresc se uită în ochii ei umezi, scăpărători de bucurie, ca și când de-acolo ar sorbi toată puterea și entuziasmul talentului lui. Ea râde, ca prin vis, și bate din palme... Și la ieșire'l așteaptă în ușă.

— Ce frumos ai vorbit, Domnule Dan !...

Și el duce, în sufletul lui răsunetul acestor cuvinte și umbra dulce a chipului ei, din care se exală un parfum de fericire peste toate impresiile și gândurile lui.....

— Întră !

Și se sculă, puțin necăjit ca și cum l-ar fi deșteptat dintr'un vis frumos.

Dar când văzù pe Albert se bucură ; simți în odaia lui ceva din prezența Anei.

O... și fără asta, Dan îl iubea, de când era în secretele vieții lui intime.

Albert venise în ziua aceea dela Sinaia, îl căutase pe la redacție; plecă la Berlin, de unde nu va mai veni în țară — dacă va fi să mai vie — decât cu Miba lui.

Apoi după o mică ezitare, și plecându-și ochii distrași pe un calendar, zise, ca 'n treacăt: — Știi că și Ana se mărită...

— Da? Cu cine? și Dan înțelese de c nu se uită Albert la dânsul.

— Cu Drăghici.

Și ca și cum ar fi simțit în tăcerea lui Dan sfărâmarea unei iluzii, începù să-i spue, tot cu ochii pe calendar, cât de ușoară și de frivolă, i s'a părut lui Ana, cum a primit de iute propunerea lui Drăghici, pe care cu două zile 'nainte îl găseà *asomant* și ne-suferit, cum numai faptul că acesta e bogat, grație falimentelor lui tată-său... Și se opri, lăsându-și fraza neisprăvită; făcù un gest de silă și de desgust. Dan era liniștit: acum putea să-l privească 'n față.

— Când pleci?

— De seară, și tocmai voiam să te rog... să prânzim împreună...

— Cum nu! Cu cea mai mare plăcere. Ș'am să te petrec și la gară...

Dan simți că pronunțase prea tare vorbele din urmă. Neliniștea, nevoia de a se

mișcă, îl făcù să se uite la ceas: erà aproape vremea mesei. Eșiră, jenați că nu mai găsesc nimic să-și spună, simțind că amândoi se gândesc la acelaș lucru, de care se păzeau să vorbească: Albert din discreție, Dan -- din mândrie.

VII.

Drăghici erà fiul unui toptangiu de pânzeturi, Hagi Enachi din Iași, care 'n adevăr dăduse două falimente, dar nu așa mari după cum se ziceà : tot să-i fă rămas bătrânului, din atâta zdruncin, zece mii de lire turcești, că el așa'și socoteà paralele ; acum se retrăsese la moșia lui în județul Vaslui, își măritase fetele, una după un doctor, alta după un avocat din Roman, băiatul îi eșise printre cei dintâiu din școala militară, bătrânul îi trimeteà patru sute de lei pe lună, ca să aibă Nunuțul lui cu ce-și ținea „*grantu*” în lumea nobilă în care trăia.

Locotenentul erà bine făcut, frumos, totdeauna vesel, excelent conducător de cotilioane, treceà de foarte bogat, croitorii îi făceau haine pe datorie, superiorii îl ocroteau, camarazii îl găseau de spirit, cocoanele începeau să râdă cât îl vedeau. Erà în garnizoană la București. De trei săp-

tămâni venise la Sinaia în congediu. Cu doamna Lambrino se cunoșteă de mult. Într'o zi îi spuse, între două glume, că e pe tabloul de înaintere, ș'o vorbă a domnului Lambrino i-ar pune imediat a treia streă la chipiu. Ea îl tachină :

— Ești prea tânăr, — dac'ai fi încai în-surat. Am auzit că ministrul va înaintă întâiu pe cei însurați. Insoară-te, domnule Drăghici, dacă ești nerăbdător să-ți vezi tresa.

— Da' cu cine? Spune-mi d-ta cu cine...

— Caută...

Și Drăghici crezù c'a înțeleș. Din ziua aceea Ana deveni punctul de asediu al viitorului căpitan. Ea, nu pricepeă. Dimineața cum se dà jos în grădină, n'apucă să facă zece pași, și tunica roșie îi apăreă ca din pământ. Eră o adevărată obsesiune, de care fetele — oricât s'ar plânge ele — sunt totdeauna bucuroae. (Mi-a spus o fată lucrul acesta, și eu am crezut-o).

În ultima excursiune, dela care au de-zertat Dan și Albert, Drăghici băgă de seamă că de multe ori doamna Lambrino, își găseă de vorbă cu soțul ei și cu Peruvianu, și el rămâneă ceva mai în urmă cu Ana. „Se vede cât de colo că e înadins, gândi el ca să ne vorbim în răgaz. Trebuie să încetez cu glumele și să-mi iau un aer mai serios...”

E curios cum găsesc oamenii rușine pentru o mulțime de lucruri absolut inocente, și 'n schimb spun atâtea necuviinți, cu cea mai perfectă liniște, și fără să se poată zice că nu sunt *bine crescuți*, în înțelesul de salon al cuvîntului. E o politeță, în totdeauna bine primită, să spui unei femei cinstite, că are piciorul excepțional de mic, că-i șade foarte bine decoltată, că te miri cum soțul ei se 'ndură să plece pentru o săptămână de lângă ea, ș'o lasă să vie singură la bal... La teatru ești în cel mai riguros bonton să te uiți cu binoclu la brațele goale și pieptul desfăcut al doamnelor, cari găsesc că tot pielea pudrată e cel mai elegant corsaj. Și la băi de mare ești un ursuz ș'un rău crescut, dacă nu vii să privești în fiecare zi unde se scaldă „naia-dele”. Vorbești c'o domnișoară, de-abia scăpată din pension; și cu chip că ești hazliu, îi spui o mulțime de... *grosolănii fine*, ea rîde și te găsește nostim. — la încercă, presupuind că ți-e dragă și c'ai vedea posibilitatea să-i placi și tu ei, încercă să-i faci această întrebare francă și absolut inocentă :

— Domnișoară, pot să spun părinților d-voastră că vă iubesc?...

Ce nerușinare ! Copila se va rumeni toată. Vei fi tratat ca un nebun. Minune, dacă ea nu va spune părinților să te dea afară.

E, pe cât se vede, ceva mai adâncă, decât o simplă glumă, anecdota pudicului june, care, surprins în cămașă de noapte, se descopere tot, ca să-și ascundă gâtul, cerându-și scuze, dezolat că-l găsești fără cravată.

Gânduri de acestea îi treceau vag și lui Drăghici prin minte; dar nu se oprea mai cu dinadinsul asupra lor, și nu se hotărâ la o întrebare deslușită și francă, din două puncte de vedere: întâiu, ca toți tinerii cari se cred irezistibili, eră sigur că Ana îl iubește, și n'avea nici un zor să-l ceară un răspuns, pe care îl știa mai dinainte; ș'al doilea... al doilea, ținea, și el, mai mult la *cravată*.

Tăcù un moment și încercă să-și ia un aer melancolic; dar lucrul eră așa de nepotrivit cu firea lui veselă, că renunță numai-decât. Și 'ncepù a rîde mai dinainte de comica istorie pe care avea s'o spue:

— Cunoașteți pe doamna Guran, a colonelului?... Soldatul meu a fost ordonanță la d-nul colonel. Ci-că i-o comedie când pleacă la un bal: ați văzut ce groasă e, că nu 'ncepe pe ușă; în ziua aceea nu mănâncă nimic, și când se 'mbracă pune doi soldați să-i strângă corsetul, ci-că 'ntind de șnururi bieții soldați, de le iese sufletul, și ea-i ocărăște și-i bate de necaz; și 'ntr'o seară tocmai când eră mai furioasă, că nu

‘și putea realiza talia „de silfidă”, iacă vine și colonelul în ținută de bal cu decorațiile pe piept, să vadă ce s’a întâmplat de zăbovește atâta, și cum îi el tacticos și moale : „Ci-ca lasă-te mai slobod, soro, că iar o să-ți vie stenahorie, ca la palat...” Dar ea odată s’a repezit ca o leoaică și, nici una nici două, jap o palmă prea iubitului soțior... și unde se ’ncinge o bătaie, ci-că țipă doamna și strigă, ca din gură de șarpe : săriți că mă omoară, leane, Achime, puneți mâna, mizerabililor ; da’ soldații : nu putem, coconiță, că ne trimete la ocnă pe vieață ! Cum să ne atingem noi de d-nul Colonel !...

Și Drăghici își ilustră narațiunea cu gesturi, strâmbături și schimbări de glas caraghioase.

Ana râdea mai mult de schimele lui, de cât de ce spuneă. Și apoi la vârsta ei, e așa de eftin râsul !... Dar încurajat de succes, locotenentul, începea să aibă haz în adevăr. Știă atâtea istorii, și le spuneă cu dichisul lor și cu oarecari aptitudini de ventriloc. Dela veselia asta, trebuie să recunoaștem, că e cam greu să treci la o declarație de amor. Dar e și acesta un mijloc de a seduce : râsul e o creștere de energie, și ori de unde ne-ar veni, îl plătim cu un echivalent din simpatia noastră. Toți comicii sunt iubiți.

La întoarcere, scoborau pe jos; pe la câte un lunecuş mai repede, el vroia s'o ajute, îi ofereà braţul; ea refuzà, c'un zîmbet de voinicie care sfidează. Acum erau înaintea celorlalţi; soarele în urmă se lăsà încet, copacii parcă se lungeau, se întindeau în sus ca nişte braţe nerăbdătoare să-l apuce; pădurile, munţii respirau o dulce linişte de seară. Ana se gândeà vag, la privelişti de mare, la asfinţituri de soare citite prin cărţi, la melodii blânde, somnoroase, la depărtări nelămurite, la nimic... Ceva din umbra şi lenea apusului păreà că-i şterge, îi topeşte conturul lucrurilor închipuite, şi gândurile 'ncep să doarmă.

Locotenentul povesteà mereu; rîdeà — să leşine — de pretenţiile la frumuseţe şi de aerele şi gătelile doamnei Velisar. La un bal, astă iarnă îi cade o jaretieră, şi în focul valsului nu bagă de seamă; un tînăr o ia ş'o strînge frumuşel în buzunar; după ce se isprăveşte valsul, o vede un moment singură de-o parte şi se apropie de ea, cam jenat; da' ea, tare:

— „Ştiu ce vrei să'mi spui, mă adori”...

— „Nu, doamnă, v'aţi pierdut asta, zice tînărul naiv, dându-i jaretiera.

Şi Drăghici rîdeà, rîdeà de se prăpădeà.

— Eşti un răutăcios, zise Ana distrasă,

— fără să ştie bine ce-i spusese acum în urmă, şi rezumându-şi, în aceste cuvinte,

mai mult impresia ei generală asupra atâtor palavre, cari 'ncepeau s'o ostenească.

Locotenentul crezù că e cea mai bună ocazie să vorbească de el, de copilăria, de viața, de cum e firea lui. El, *răutăcios*? și-i părea așa de bine de epitetul acesta spus de Ana, că-l repetă mereu, prefăcându-se că protestează — el răutăcios? dar tocmai c'avea inima prea bună... și și aducea aminte de o mulțime de neajunsuri și supărări provenite numai din această prea mare, nefericită bunătate a inimii lui; și trâncănea 'nainte, cu acea exasperantă vervă și uitare de sine a oamenilor bolnavi de limbuție, cari se îmbată vorbind, și nici nu vor să mai știe dacă-i ascuți, sau nu.

A treia zi plecà la București. Ș'atunci, în tren, îi spuse lui Albert, care nu erà să se mai întoarcă la Sinaia, că e pe cale de a se rudì cu el, că domnișoara Racliș erà de mult visul lui, că în sfârșit s'au înțeleș, și numai doamnei Lambrino dato-rește această fericire; merge la București să vadă pe d-nul Racliș și să hotărască nunta, cât de curând. Pentru Albert erà neașteptat, aproape de necrezut lucrul acesta. Și nu și dà seamă nici el, pentru ce, ascultându-l, i se părea falsă toată bucuria și expansiunea omului acestuia. Dar — fie sila de a-și oprì gândurile la ceva cu totul displăcut, fie lipsa de o mai adâncă înțe-

legere a lucrurilor ș'a oamenilor, — Albert sfârși prin a crede. După ce i-a spus lui Dan, i-a părut rău imediat, ar fi vrut să mai aducă vorba despre asta, și tot timpul cât a mai stat cu el la birt, la gară, a fost mereu subț apăsarea acestui gând.

Întâmplarea făcù, ca tânărul Drăghici înainte de a dà ochi cu Racliș, să se 'ntâlnească cu doamna Aspazia de Mavrichi, amica și consiliera intimă a tuturor candidaților de 'nsurătoare, cari fac parte din *societate*. Cuvîntul acesta are încă o însemnare de *castă* între oameni cu pretenții de nobleță : ca să faci parte din „societate”, ți se cer mai multe condiții, între cari două par a fi mai de căpetenie : întâiu, să n'ai nevoie să muncești, ca să-ți câștigi vieața (munca e o înjosire); ș'al doilea să cheltuiești mai mult decât ai.

Drăghici vru să facă pe misteriosul, — dar cu Aspazia nu merge, ea pricepe, miroase, uite ea-și pune capul, că e ceva la mijloc... Și tânărul îi spuse tot, se deschise ca o carte, sub ochii mici, șireți și iscoditori ai doamnei de Mavrichi.

— Câtă zestre crezi că poate să-ți dea?

— Ca și lui Lambrino, — trei sute de mii....

— Cu patruzeci de mii. te mulțumești? Atâta are.

Și Drăghici boldă ochii mari.

Atunci Aspazia îi spuse toată istoria : cum a scăpătat Racliș, cum își desface ultima rămășiță din avere, ca să-și plătească datoriile, și-i lămurea cu cifre exacte, ca și când ar fi fost de față la răfuiala financiară dintre Racliș și Lambrino.

— A, înțeleg, dacă ți-e dragă fata — felicitările mele. Un lucru să știi însă : că Ana costă scump, costă foarte scump... să-ți spun eu cum a fost crescută, și risipa pe care a văzut-o în casa lor. Ea nu știe ce-i banul.

— Dacă-i așa...

Și Drăghici nu s'a mai întors la Sinaia.

VIII.

Dan se sculă de dimineață, hotărît să stea în casă toată ziua și să scrie. De mult nu mai scrisese versuri, și parcă-l apucase dorul ca de-o ființă iubită, de-un vers cald, puternic, și sonor, în ritmul căruia să simtă bătăile proprii lui inimi. Eră Duminică, și-i eră dragă odăița asta curată și liniștită în care se mutase numai de două zile; eră o casă albă, veche și simplă, în mijlocul unei curți largi, cu tufe mari de soc și de lileci în față, și 'n fund copaci bătrâni; și eră toamnă, și frunzele îngălbenite, cari se scuturau cu un fior misterios de regret, aveau ceva din melancolia sufletului lui.

Dan ridică transparentul. Afară eră moină, cerneă de sus o bură mărunță. Când deschise fereastra, un zgomot de trăsuri depărtat năvăli în odaie, ș'un miros plăcut de câmp, și de pădure udă îl izbi în față.

Totuși e dulce viața, gândi el, — și 'n răcoarea și parfumul sănătos al acestei di-

mineți de toamnă simți că soarbe ceva din copilăria lui. Intocmai așa miroseau diminețile la Bârlad, pe la culesul viilor, când plecau Duminică cu toții la Crâng. Ș'un dor nemărginit îl ducea către acele vremi triste și totuși de un aspect fermecător, acum, privite din depărtare. În mintea lui se lămurea ca 'ntr'un tablou, căsuța din Cotu-Negru, tot așa albă și veche, într'o curte mare și cu livadă 'n fund...

De sigur, e un ritm în viața asta, e o putere ascunsă, neînțeleasă încă, ce face să revie periodic subțochii noștri priveliștile de-odinioară, reînchegând, pentr' o clipă, o lume întreagă dispărută; de-aici vine că noi avem uneori conștiința c'am mai trecut cândva, de mult, prin niște împrejurări, identice cu acelea în care ne aflăm, și c'am auzit ș'atunci aceleași vorbe, spuse cu acelaș ton, de aceiași oameni, ca și cum complexul de senzații actuale ar deșteptă din adâncimile unei vieți anterioare un ecou depărtat, o stranie fulgerare de reminiscență, care ne face să ne 'ntrebăm uimiți: „oare unde am mai văzut eu toate astea, când am mai auzit eu perfect aceste cuvinte ș'am simțit întocmai, tot ce simt în clipa asta?”

Ce rău îmi pare că nu mi-am însemnat...

Dan ridică ochii, și rămase înmărmurit.

La casa din față, în pervazul unei ferestre...

deschise, Ana sta în picioare și se uită la el. Ea'și înclină capul c'un zîmbet. El se roși... a salutat oare? și mai dete odată din cap, zăpăcit, neîndrăznind s'o privească, neputînd să-și iea ochii dela acea dulce, amețitoare, fascinantă aparițiune.

O, acum înțelegea de ce-l atrăsese cu atîta farmec și de unde'i venea acel sentiment vag, neobicinuit, ca o presimțire de fericire, pe care-l avea în căsuța asta cu lileci la poartă ! Ochii Anei, peste acești lileci, băteau în fereastra lui, ca o rază de soare în odaia unui bolnav.

Dar... aici ședeă ea? Când se mutase? Casa lor eră în Calea Victoriei. De ce nu se mai duce de la fereastră?... Parc'a mai slăbit ; se uită 'n stradă. Ce-o fi gîndind?....

O trăsură, se oprise la poartă. Ana se pleacă, face-un semn și dispăre.

Cine-o fi venit? Cui lilecii ăștia, nu se mai poate vedeă nimic în stradă...

Ea se mai ivește o clipă, cu pălăria 'n cap, îi aruncă o privire neînțeleasă, parc'a vrut să spună ceva, parcă i-a arătat ceva, o carte...

Dan gînditor, ascultă hurelul trăsorii cum se depărtează, s'amestecă cu alte zgomote, se stinge; — de mult nu se mai auzea, și lui i se părea că tot îl mai aude.

Își puneă o mulțime de 'ntrebări, și s'a-dăncea în presupuneri. Ce se mai întâm-

plase de-atunci? Ce-a fost zvonul de astă-vară, ș'apoi deodată nu s'a mai auzit nimic?... A, lui, nu i-a părut rău, când i-a spus Albert... Dar l-a surprins, firește. Ea, să fi iubit pe Drăghici? Prea bine... dar atunci n'ar mai fi fost Ana pe care-o știiă el. Ar fi fost o Ană cochetă, frivolă, nesimțitoare... foarte potrivită pentru un Drăghici... atât mai bine că se întâlnesc în drumul vieții. Ana lui? O, aceasta nu eră o ființă de rând, eră un suflet mare, care înțelegea lumea și vieța, așa cum le'n-țelegea el, care l-ar însufleți la fapte mari și l-ar susține, ca o providență, în toate gândurile și luptele lui, — o ființă blândă, superioară, făcută pentru iubire și pentru jertfă. Eră și frumoasă, căci ce e frumusețea, dacă nu expresia și întruparea exterioară a bunătății, a puterii și armoniei din lăuntru? Da... i se păruse adesea că'n ochii aceia albaștri și limpezi, ca un cer frumos de primăvară, întrevede un suflet care l-ar înțelege, cōpilăros, întunecat încă de mici vanități moștenite, dar cald, pasionat de lumină, însetat, parcă, de o vieță nouă. De multe-ori credea că surprinde pe figura aceea dulce, atentivă, un reflex de entuziasm, ca o tremurare a propriilor lui visuri... Și atunci mintea lui o chema, o chema adânc, hipnotic. Și se ducea cu ea în singurătăți... ba nu, în lume, în agitațiile vieții, unde

se cere forță și voință unde bunătatea și simpatia noastră are un scop și un câmp larg de desfășurare, unde sunt atâtea răni de vindecate și lacrimi de șters, și unde omul simte pururea că are pentru ce trăi; și amândoi luptau, se îndemneau la muncă, își aduceau partea lor de energie în marea și generoasă frământare a vieții, vibrau de durerile altora, și cu cât sufereau mai mult, cu atât se iubeau și *se admirau* unul pe altul, pentru că adevărata iubire, veșnic tânără și inalterabilă, nu trăește decât din admirație.

Altă dată i se părea rece, mândră de frumusețea și de rochiile ei, — și atunci își aducea aminte de lumea deșartă în care trăia închisă, de viața ei artificială, de prejudecățile și vanitățile ereditare, de cari nu se mai putea deasfice, pentru că erau în sângele ei. Simțea o depărtare enormă: altă fire, altă creștere, cu totul alte gânduri... Și apoi, ea e bogată. Cum de nu cugetase el la lucrul acesta mai întâiu!...

Dan se mai uită mult la fereastra deschisă; dar nimic nu se mai arată în golul negru și trist al acelei odăi, în care de aci înainte aveau să locuiască cele mai pasionate gânduri ale singurătății lui.

Luă o carte, citi de câteva ori aceeași pagină, și o lăsă. Se așeză la masă și și deschise caetul de versuri, vechiul lui caet

cu colțurile 'ndoite, ale cărui scoarțe. vi-
nete, pătate de stearină, îi aduceau aminte
nopti de neodihnă, momente de descura-
jare, când după ceăsuri de muncă, adesea
stearpă, ostenit ca de-o luptă c'un vrăjmaș
invizibil, își lăsă caetul pe flacăra lumî-
nării și, întorcându-se cu fața la părete,
își continuă, în întuneric, involuntar, cău-
tarea unei forme ce i se părea c'o prinde,
amăgitoare ca o himeră, veșnica alergare
a minții chinuite de setea perfecțiunii. Dan
nu eră poet. Ii lipseă zborul, spontanei-
tatea, topirea și turnarea repede a emo-
țiunii în tiparul limbii; îi lipseă — vedeă
el bine — acea fluiditate de gânduri, ce
par a-și nimeri dintr'odată forma proprie,
frază clară, cu sensul, ritmul și sonoritățile
cerute, cuvîntul predestinat, fix și etern
ca un adevăr. La el versul se urzeă încet,
c'o migăleală penibilă, c'o tortură de minte,
adesea exasperantă; și gândirea lui se re-
simțeă de această stoarcere dureroasă, purtă
parcă, semnele forcepsului, marca unei scârș-
niri, a unui chin de facere. Versul eră co-
rect, supărător de corect, de o limpeziciune
de cristal, — dar focul, emoțiunea, care se
toarnă deodată ca bronzul cât e fluid, lipseă
mai din toate poeziile lui. Și totuși aveau
ceva curios de atrăgător aceste poezii, în
strălucirea lor rece de lună; te puneau pe
gânduri ca o marmură antică, cum ziceă

Graur adesea, vorbind cu o prietenească admirație despre severitatea de factură și tăietură sculpturală a versurilor lui Dan. El se deosebise, de când era în școală, printr'o neobișnuită sobrietate și precizie de stil; era în clasa a patra gimnazială când profesorul de românește, care nu prea avea obiceiul să citească lucrările școlarilor, i-a scris pe compoziție: „Foarte frumoasă, dar de unde-ai copiat-o?” Nici nu se putea un elogiul mai mare.

Citise mult și cu pasiune. Admirația aproape estatică, de care îl umpleau operele marilor maeștri, ce i se înfățișau ca niște zei dintr'o altă lume, și ambiția precocă de a însemna și el ceva în viață, îi ațâțau și-i concentrau într'un singur gând toate puterile lui sufletești. Și cum a avut o copilărie săracă și neliniștită, a contractat de mic un fel de reținere, de ezitare și de sfieală în tot ce făcea; de aci frica de a-și descărca impresiile, de a-și turna gândurile în prima lor formă.

Dan își trase scaunul mai aproape: primul vers i se închegase. Și cu slova lui mărunță, chinuită parcă și ea, scrise încet, în fruntea paginii:

Tot visul meu de-odinioară... În ceasuri de singurătate

și rezemându-și condeiul pe marginea caetului, își răsuci o țigară, dibuind al doilea

vers. Forma aceasta de vers încăpător, lung afară din obicei, i se impunea ca o necesitate, de câte ori lăsa să treacă prea multă vreme între o poezie și alta; ca și cum, după atâta așteptare, gândurile lui ardeau de dorul de a se vedeă strânse, în tiparul versului, cu o îmbrățișare mai lungă, mai caldă, mai plină de frenezie. Nu s'așeză niciodată la scris, până când nu-și avea în cap un subiect lămurit, și cel puțin primul vers. Rima, de obicei, nu-l preocupă, eră sigur că ea va răsări la sfârșitul versului următor din însăși încheerea frazei, va crește ca o floare, din desvoltarea normală a ideii; totul, eră să înlătore cu luare aminte orice umplutură, să găsească cuvîntul precis și să-l planteze în lumina care-i trebuie, ca să poată trăi. Un fir de zgură, o clătire de-o clipă în turnarea unui clopot, cine știe dacă nu hotărăsc pentru totdeauna de claritatea sunetului...

Dan își rezumă astfel subiectul poeziei pe care-o începuse: M'apropiiu de treizeci de ani și eu n'am trăit încă. Din tot ce-am gândit, din tot ce-am încercat să iubesc, nu m'am ales decât cu visul; eu simt că am în mine un fond de bunătate și de simpatie, și nici până azi nu știu ce să fac cu el; cât am s'aștept? cât am să stau cu brațele 'ntinse, spre ceva luminos, care-mi surîde, și-mi spune mereu că vine, și nu

nu mai vine? Parc' aș începe ceva... parcă m' aș duce undeva... Și mi-e frică, sunt așa de singur... Unul; numai unul să mai fie, ce mare m' aș simți în fața vieții! Ah, un prieten, un suflet care să mă 'nțeleagă, și să deștepte tot ce am bun și doarme în păcătoasa mea fire; să-mi întindă mâna și să-mi zică: „Am venit, haide!...”

Gânduri de tînăr, agitat de nedreptățile și dezordinile vieții, gânduri de visător al unei lumi mai bune, pe care-o vede posibilă, și nu pricepe cum de nu vine mai curând. Dan le purtă de mult, și le plămădeă în el; acum i se păreau legate și limpezite, așteptau gata să s'aștearnă în poezie.

Și pe când își isprăvea a doua țigară, simți că i s'alege, că dintr'o negură, întreg, versul următor. Luă condeiul, stătut puțin, neclintit, în cumpănă; apoi se hotărî și scrise:

Aceleași licăriri, mă cheamă, ca niște glasuri depărtate,

Șterse licăriri, și puse zări de foc; dar nici așa nu-i plăcea. — se necăji, și șterse versul tot, — îl înegri bine, ca să nu se mai poată citi. Se gândi, se gândi.... CuriOS; cum i se păruse lui c'avea în cap, foarte lămurit planul unei poezii?... O vedea parcă desfășurându-se și curgând agitată ca o apă mare de munte; simțea vi-

brarea versurilor în gândurile lui, le auzeà, aci melancolice, tânguitoare, ca plânsul unui fluer depărtat, într'un amurg de seară, — aci răsunătoare, puternice ca strigătul de alarmă al trâmbiților într'o noapte de revoltă... Dar n'aveà nimic : unde-i poezia ? Nici urmă de plan, nici o idee lămurită. Se 'nșelase, ca acele femei obsedate de dorul maternității, cari au uneori toate simptomele unei sarcini, simt în ele copilul mișcând, și 'n duioasa, divina lor așteptare, pregătesc scutice pentru o iluzie.

Dan șterse ș primul vers, și 'nchise caetul.

Se uită la fereastra din față : acelaș gol, căscat ca o gură în întunericul odăii. Se întreabă dacă nu cumva visase....

A doua zi Ana se arată iar, timpul de a schimbà un aslut, un zîmbet — și dispărù.

De-acum înainte Dan își petreceà în casă toate ceasurile lui libere. În totdeauna veneà cu nerăbdare, ca și cum s'ar fi știut așteptat. Aveà sentimentul că Ana a intrat în viața lui intimă, că-l observă : când pleacă, și când vine, cât de dimineată se scoală, și la câte ceasuri, noaptea, își stinge lumînarea.

Uneori n'o vedeà câte două zile. Atunci erà trist, îngrijat, își făcea fel de fel de

închipuiri. Se gândeà că e supărată pe el, ori că e bolnavă, ori că s'a dus, și n'are să mai vie. Și mereu se uită acolo, neliniștit ca de niște presimțiri urîte. Apoi odată într'o dimineată, fereastra se deschideà, ș'o vedeà iar, parcă mai veselă și mai frumoasă decât totdeauna, ochii lui se extaziau ca de-o apoteoză, ca de-o explozie de lumină. Uneori ea-și luà o carte și citeà. Din când în când își lungeà spre el o privire vagă, ce păreà că se duce departe, fără nici o țintă, fără nici o dorință de a se opri pe ceva; și Dan își puneà la încercare tot talentul lui de premiant la desen, dar nu izbuteà să-i prindă sub creion expresia blândă, gânditoare, de o amoroasă melancolie, pe care-o aveà ea când sta așa la fereastră, cu ochii pierduți și adânciți în deșert. Apoi iar nu se mai arătà câteva zile. Dan se întrebà mereu unde dispare, cu cine-o fi stând acolo; nici odată nu văzuse pe altcineva la fereastră; de ce n'o fi mai venind pe la pension?... Unde-o fi tată-său, de nu se vede? Altă-dată îl mai întâlneà pe stradă. Cum ar face el să afle?... Are să pună pe Dinicu lui să cerceteze....

Dinu. Poteraș erà un fost țigănaș, descendent dintr'o familie de robi, tovarăș de arșice cu Dan, odinioară, făcuse oarecari studii — două clase primare, încercase câteva cariere, pentru cari tată-său, un meș-

ter potcovar, care se 'mbătă regulat de șapte ori pe săptămână, își dă toată oste-neala ca să-i desvolte aptitudinile; într'o zi dispărù, și nu se mai întoarce; băeții din mahală spuneau că s'a înecat, unii bănuiau c'ar fi plecat cu „Circul”; potcovarul mai vorbi de el o săptămână, arătând ciocanul amenințător pentru o eventuală întoarcere; cine-a suferit mai mult a fost Dan: singurul băiat de seama lui care-i arătase o dragoste mai atingătoare fusese Dinu; de câte ori, seara, pe lună, când ședeau amândoi în grădină, nu-și croiau visuri copilărești, să plece în lume departe, printre străini... planuri de mici aventurieri, cari nu se sperie de nimic, și pentru cari toate sunt posibile. — Trecuse zece ani, fără să mai audă nimic de el, îl uitase. Și într'o dimineață, iată că se pomenește la redacție c'un tânăr nalt, brun, și foarte jenat în surtucul lui vechiu și larg. Eră Dinicu 'n persoană. O vieță zbuciumată de om fără noroc și fără căpătâiu. Scăpat într'o noapte de groază, din mâinile lui tată-său care vroia să-l omoare, rătăcise zece ani din loc în loc, slujind pe mâncarea ce rămâneă de la câini, bănuît, maltratat pentru c'avea — ziceau toți — „mutră de potlogar”, mai târziu hamal la Brăila în port; adesea se gândeă la D-nu Vasile, își închipulă mereu c'are să-l vadă

într'o zi printre călătorii unui vapor, — acum în urmă ajunsese chelner la o cafe-nea în Buzău; într'o zi neavând mușterii, s'a pus să citească un jurnal „Alarma”; acolo a dat de numele lui „Domnu Dan” și l-a apucat un dor, de-a început să plângă. A mai stat o lună, a făcut economie, ș'a venit la București să-l găsească, și să-i spue... să facă ce-o vrea cu dânsul, că el de-acum nu se mai duce, vrea să rămâie toată viața pe lângă „Domnu Vasilică al lui”.

A doua zi Friboianu îl înscria în bugetul redacției cu șaptezeci de lei pe lună, și, arătându-se încântat de figura lui deșteaptă și simpatică, îl bătù amical pe umăr:

— Să mi te porți, Dinicule dragă!...

Trecuse trei ani de-atunci. Dinu erà încasator în Capitală, de-o îndemânare și de o cinste, cum „papa” Săndulescu spunea că n'a mai pomenit de când îi el. Dar ceea ce erà în adevăr atingător, erà iubirea, adorația lui pentru Dan: o devotare de acelea, cum numai prin cărți se mai citesc. Toată suferința lui erà, că nu venea mai curând o împrejurare în care să-și poată arăta recunoștința, dragostea lui de a se jertfi, de a-și dà viața pentru „Domnu Vasile”... și ce fericit erà când aveà de făcut un mic serviciu pentru Dan, și cu ce discretă, supusă prietenie-l priveà, căută

să-i afle din ochi gândurile, nevoile, supărările, pe care el credeă c'ar ști să le împrăștie ; numai un cuvînt să-i spue, ș'ar face orice : se simțeă mare, atotputernic în u nilita, nemărginita lui iubire.

— M'ai înțeles, Dinicule, nu-i grabă.... când 'ei puteă... Nu vreau să știe nimeni.

— Nici pămîntul, Domnule Vasile ; știu eu.

Și Dan rămase singur, în odaia lui tristă din care priveă zadarnic la fereastra di față. De-o lună n'o mai văzuse. -- Er iarnă : nopți lungi, tăcute, de-o apăsar mortală. Fereastra Anei, veșnic înghețată, îi făceă o impresie de pustiu. Numai alături, la două ferestre, se vedeă seara lumină, ș'o umbră se purtă mereu de colo colo, eră bătrînul, singur, care se primblă până târziu. Ce gânduri îl munceau ? Ce se petreceă în căsa aceea?...

IX.

Racliș vânduse moșia și casa, nu mai datoră nimăruî nimic; achitase pe Lambrino până 'ntr'o para; refuzând cu indignarea delicată a omului mândru și bine crescut, actul de generozitate al ginerelui său, darul de zece mii de franci pentru Ana.

Fusese o lună la Paris și se 'ntorsese ceva mai bine. Doctorii îi recomandasera liniște, și foarte puțină mișcare. Inchiriasse un mic apartament în strada Armașului; aici sta cu Ana, căreia nu i se spusese nimic de toate aceste daraveri bănești. Bătrânul ședeă toată ziua în casă, făceă pașențe, și eră sigur că într'o zi are să se întâmple ceva — nu știa ce — o minune, de sigur, care-i va reface averea și va pune lucrurile la cale, din nou, așa cum au fost. La ce dar să mai arate și Anei un vis urât, prin care trec vremelnice, din care-or să iasă curând, poate nu mai departe decât mâine? Un zgomot de pași pe scară, o vi-

zită, o scrisoare, dedeau mâinilor lui slabe un tremurat supărător, imposibil de stăpânit, figura, ochii lui s'aprindeau de-o nerăbdare, de-o neliniște, care-i iuțea, într'un mod dureros, bătăile inimii.

— Ha? Ce? Cine e?

Și la fiecare mișcare ce se făcea în jurul lui, tresărea, i se părea că slugile, Ana, vor să-i ascundă o surpriză; se uită în ochii lor cu priviri cari 'ntreabă, cu o expresie de rugămintă duioasă ce părea a spune: „nu mă mai faceți s'aștept, vedeți că sunt bătrân și tremur, — știu... suntem bogați iar...”

Avea peste tot o mie de lei pe lună; pentru el nu cheltuiă mai nimic, se lăsase și de fumat; uneori se 'ncuia 'n odae și își repară 'n ascuns hainele, ștergând pe-tele cu benzină, cosând nasturii, — fericit că are de lucru... Toate economiile — peste patru sute de lei pe fiecare lună — i le dà Anei, să facă ce-o vrea, să-și cumpere ce-i trebuie; și, dacă-i mai trebuie, să-i spue lui, să-i ceară oricât, oricât de mult...

Uneori seara, după masă, jucă *écarté* cu Ana, și se lăsă să-l bată: se prefăcea că se necăjește, mărea miza dela un leu, la cinci, și pierdeă mereu. Ana rîdea; la sfârșit vroia să-i dea banii înapoi.

— Nu, dragă Ninică, ăia sunt ai tăi;

dacă vrei să mai joci... — da' i târziu, lasă mâine seară.

Și bătând-o încet peste obraz cu degetele lui tremurătoare, o trimetea să se culce.

De câțva timp soră-sa — doamna Peruvianu — eră mereu bolnavă. El nu putea să iasă, și ruga pe Ana să se ducă s'o vadă și să mai stea cu ea.

Peruvianu își avea casa lui, în strada Griviței; din prag simțai că intri în locuința unui om sever: o sală mare, patrată, cu pereții ștucați și c'o lumină rece, mohorâtă; de o parte și de alta se deschideau opt uși, cari dădeau în încăperile principale; în fund o scară de marmură urcă la catul al doilea, unde eră un vast salon de primire și câteva odăi laterale, deschise numai la baluri, de două ori pe an.

Mobila, pereții, ușile, toate aveau un aspect sombru, ceva din interiorul bogat și răcoros al castelelor. Și 'n toată casa, o disciplină, o tăcere, — ușile se deschideau și se închid au fără nici un zgomot, servitorii curați și discreți pășeau încet, cu un aer solemn; nu se auzea țipăt de copil, căci și copiii erau gravi, de-o seriozitate precoce, și nu eșeau din odaia lor decât însoțiți de guvernantă și la ceasuri hotărâte; de altfel toate se petreceau în casa asta după bătaia ceasornicului și după o normă fixată; fiecare servitor își avea atribuțiile

și programul lui de mișcări, pe minute, ca la drumul de fier. Intregul aparat al casei funcționează cu o regularitate și precizie mecanică; și cu toate astea, când intră *Domnu'* pe poartă toți tresăreau ca și cum s'ar fi simțit vinovați de ceva; nu-l vedeau; nu-mai cât auzeau cunoscutul huruit, oprindu-se la scară, ș'un fior rece, fulgerarea unui sentiment de reculegere, străbătea toată suflarea, de la doamna Peruianu, până la micul Bubi al bucătăresei, mult mai nefericit decât câinele Azor al soldatului căzut în bătae, cel puțin acela putea să urle, să-și manifesteze durerea pe mormîntul iubitului său stăpân, pe când sărmanul Bubi n'avea voe să latre decât la două săptămâni odată, când îl scotea madama la primblare. Și să nu se creadă cumva de aci că *Domnu'* era rău; el nu certă niciodată pe nimeni, — erau slugi vechi în casă, cari nu-i știau încă glasul; dar ochii, ochii aceia mici și întunecați, cu reflexe de oțel, dădeau nu știu ce fior de primejdie ascunsă, de ceva fatal și necunoscut ce-ți inspiră o frică instinctivă, ca aprehensiunea morții.

✱ Inserează, — un amurg trist de toamnă. Afară e vânt, plopul din poartă fâșie legănându-se, apropiindu-se și depărtându-se de fereastră, cu mișcarea molatecă a unei draperii imense. ✱

Zoe Peruianu, stă nemișcată într'un fotoliu larg; figura ei palidă, de o nespusă, suferitoare blândeță, îi dă un aer de sfântă și de martiră. Ana, la mesita de lucru, lângă fereastră, coase o rochie pentru păpușa Marioarei.

De-o săptămână casa își deschisese obloanele ei, mari și albe; tăcerea și întunericul în care stătuse toată vara, părea că se impregnase în pereți, eră ceva din aerul unui interior, în care s'a întâmplat o nenorocire, veșnicul urât al caselor mari, cu oameni puțini, tăcuți, ce par a fi păzitorii unui castel părăsit.

— Ninico, sună s'aprindă.

— Da'i lumină încă, tușă...

— Știu, da'mi face rău. Nu-i bună pentru ochi lumina asta...

Și ea căută în minte cuvântul „crepuscul”; dar un hureit de trăsură se auzise pe sub ferestre, și deodată parcă se făcù frig în toată casa.

La masă Ana se gândi s'aducă un subiect de conversație. Numai ea 'ndrăzneă să spargă obicinuita tăcere a familiei; și uneori izbutea să pue lumina unui zîmbet pe figura aspră a lui Peruianu.

— În astă seară se dă „Popa Zăbavă” la teatru.

— Ce-i asta?

— Nu știi? Noua comedie a lui Petroni.

— A, da, am auzit... Marì, cum stai?

— Se spune că e o piesă de mare valoare.

— Ași, valoare !

— De ce? Petroni e un talent...

— Da' de talent !

— Bine, unchiule, tu ai citit ceva de el?

— Asta-i ! C'o să m'apuc acuși să citesc toate secăturile, că altă grijă n'am. Fugi, Ninico, cine ți-a băgat în cap prostii de astea? Ce, Românii știu să scrie literatură? Maimuțăresc pe Francezi, — ci-că sunt și ei naturaliști; și scriu niște fleacuri, niște grosolării de mahala și de stradă.... și se extaziază unii de alții!.... Șarlatani, ascultă ce-ți spun eu, toți sunt șarlatani.

Zoe îl privea încântată, de mult nu-l mai auzise vorbind atâta, și inconștient ea dădea din cap la fiecare pauză. Peruianu vorbea sentențios, lăsând tonul după fiecare propozițiune, cu aerul unui om care-a spus tot, ș'a dovedit mai mult decât se cerea. În cuvîntul și privirea lui era în totdeauna siguranța disprețuitoare a învingătorului, care nu mai are ce cuceri. Ana simți vag că, prin gura lui, vorbește-o clasă întreagă de oameni, cei mai puternici, ajunși... triumfătorii. Și ca o mustrare îi veni în minte figura blândă și luminoasă a lui Dan, și parcă se puse între

ea și chipul sever și 'ntunecat al unchiului său.

— Dar tu n'ai nimic în bibliotecă din scrierile literaților de-acum. Sunt unii foarte talentați : cum e Stelian, cum e... Graur... (Eră să zică Dan, și dintr'un sentiment de milă, parcă, nu-i veni să-l numească) nici nu i-ai citit și vorbești așa... fără să știi...

Zoe, guvernanta, cei doi copii mai mari și feciorul pleacă capetele 'n jos, ținându-și respirația ca și cum s'ar fi așteptat în clipa aceea la o detunătură grozavă, la o explozie care să-i arunce 'n aer; dar nu s'auzeă nimic; și când îndrăzniră să ridice ochii rămaseră uimiți de-atâta lumină : Peruianu surîdea. Cine n'a observat cât farmec, câtă strălucire se lasă pe figura oamenilor acestora când se hotărăsc și ei — la un an odată — să zîmbească?

Peruianu, transfigurat, frumos, surîdea, cătând țintă în ochii Anei, care se simțea tulburată, fascinată de privirea lui.

— Vii mâine la noi?

— Da, răspunse ea, neînțelegând de ce-i face această întrebare.

— Alege ce-ai găsit tu mai frumos în scrierile acestora, și vino mâine de-mi citește. Vrei?

Și după masă, Peruianu făcea totdeauna o mică primblare pe jos, o conduse pân' acasă, fără să spue-o vorbă pe drum. Ana.

tăcea și ea; mintea ei părea ostenită, fără să-și dea seamă de ce. Din când în când vântul îi umfla rochia, și parcă vroia s'o smulgă dela brațul lui; ea-și tupila atunci capul și se înclină spre el, cu sentimentul că e sub apărarea unei puteri mari, nebiruite.

Raclis așteptă în poartă.

— Cum te mai simți?

— Tot așa... bătrânețe! Da' Zoe ce face?

— E mai bine. Așa dar, Ninico, p mâine! Noapte bună.

Bătrânul luă încetișor pe Ana de mână

— Tu ești bine?

— Da, tată.

— Adineaora am eșit și eu, mi s'a părut c'am auzit un zgomot la ușa dela scară... Ce vânt! se lasă frig...

Și intrară. Ana-i spuse discuția, de la masă, cu unchiu-său; apoi își întinse fruntea să i-o sărute și se retrase 'n odaia ei.

De-un ceas, stă la micul ei biurou de pălisandru și citește poeziile lui Stelian. Pentru ce une-ori lucrurile cele mai frumoase, și cari ne-au impresionat adânc alte dăți, par a se îrtuneca și a se vesteji de-odată?... De unde ne vin acele stări de indispoziție sufletească, de neînțeleasă răceală și amortire mintală, care ne fac în unele momente să simțim în noi slăbirea puterli de a admira, ca și când ar fi sbu-

rat deodată tot sufletul și sensul lucrurilor ce ne extaziau? Sunt oameni, închiși la orice sentiment de altruism, de admirație, naturi posomorite și refractare cari împrăstie în jurul lor, ca o senzație de frig, al căror contact stinge orice entuziasm și întunecă, împiedică vibrarea vieții și simpatiei noastre. Prezența acestor oameni exercită o influență de depresiune nervoasă, un act de sugestie nefericită, care abate și scade energia noastră normală, ei ne dau ceva din răceala și indiferența lor temperamentală; în fața lor suntem cuprinși de un sentiment de silă, de slăbiciune și, dacă vorbim sau citim ceva, simțim că cele mai frumoase gânduri, cele mai emoționante fraze mor în gura noastră, ca sunetul unui clopoțel, pe care-l acoperi cu mâna.

— Curios, cugetă Ana, atâtea poezii pe cari le admiram eri chiar, mi se par slabe, schimbate nu știu cum...

Totuși câteva bucăți rămân încă strălucitoare de frumusețe, și le înseamnă cu o bucurie ca și când le-ar fi făcut ea. Nu punem oare ceva din noi în tot ce admirăm? De unde-ar veni altfel acea fericire pe care-o simțim de câte ori facem pe cineva să admire cu noi un chip, un tablou, un pasaj frumos într'o carte, unde-am îndoit foaia? Lucrurile frumoase sunt locuri

de întâlnire de dragoste pentru sufletele noastre. Dante a descris admirabil această contopire de simpatii, unde arată cum au început să se iubească Francesca și Paolo, citind amândoi... : „Noi leggevamo un giorno per diletto...”

Ana pune semn la o nuvelă din cartea lui Graur. Dan nu-și avea un volum. Poeziile lui și câteva nuvele erau publicate prin reviste. Ana le are pe toate, tăiate cu foarfeca de pe unde le-a găsit, și lipite într'un caet, pe a cărui scoarță din față a scris, cu oarecari pretenții de caligrafie: *Proză și versuri de V. Dan*. Se uită prin ele, frunzărind caetul... le știe : toate sunt frumoase... Ce bine-i pare ! Pe acestea are să le citească la urmă. Își face ordine pe biurou, își așează 'n teanc de-oparte cele două cărți și caetul, având grijă a pune deasupra un cub de cristal, ca și cum s'ar teme să nu le 'mprăștie vântul peste noapte. Ia lumânarea și'o pune pe mărița de lângă pat. În fața patului e un dulap cu oglindă. Ana, gânditoare, își descheie corsajul, cu mișcări ostenite. Ea nu vede cât îi de frumoasă fata care se desbracă în oglindă. Dar când se pleacă să-și deslege șnurul dela ghețe, simte-un fior prin spate, ca și cum i-ar fi suflat cineva 'n ceafă, ș'un zîmbet de surpriză rumenește puțin fața ei distrasă : o aluniță de-asupra

umărului stâng,... ce curios lucru ! Oare când i-a crescut ? Și îndoindu'și brațul o pipăe cu degetul arătător, ș'o simte ca pe o insectă ce și-a înfipt picioarele și capul în pielea ei albă și catifelată.

Se culcă, dar nu'i e somn, și nu stinge lumînarea pentru că'i e frică să gândească în întuneric... Ce-o fi având soră-sa, de nu mai vine pe la ei ? S'o fi amețit fumul de ministreasă ?... E'n stare. Atâta pagubă. Cum a slăbit bietu tată-său ! Oare la ce se tot gândește ? Înainte eră așa de vesel. Cât n'ar da ea să'l vadă fericit ! De ce nu vrea să'i spună ei ce are pe suflet ? O crede tot copilă, se vede. Dar ea acum înțelege toate, cugetă ca ori ce om cumințe. Săptămâna viitoare e bal la soră-sa. N'are să se ducă. Haz ar face să n'o invite... dar nu se poate ! Biata mătușă-sa, — ce vieață de martiră ! Și mereu bolnavă. E un om crud unchiu-său... De ce-o fi urînd el așa pe literați ? Ci-că's șarlatani... Ce prostie ! Dan — șarlatan ! De mult nu l'a văzut. Cum ar vrea să se mai ducă la pension să'l audă... Sunt așa de idioate fetele alea. Auzi, ce să le dea'n gând ? Să spue pe acasă că ea iubește pe Dan... Ce neghiobie !...

Și stingând lumînarea, închide ochii ; aude cum vijfe vîntul afară, inconștient, repetă mereu în gând două versuri din Dan :

Toată vibrarea unui suflet sub sfânta artei stăpânire
E o întindere de brațe după o rază de iubire

„Toată vibrarea...” Ș'adoarme.

Dimineața, ridică storul, — ochii ei somnoroși cată 'n sus, cerul-e închis din toate părțile, apoi își lasă privirea peste liliicii uzi, un instinct îi atrage spre fereastra din față, și Ana tresare, cunoscând pe Dan; ca și când s'ar fi pomenit cu el în odae. Ea se retrage iute, își freacă ochii și se uită 'n oglindă, își ridică o viță de păr care'i atîrnă la ceafă; se 'ntoarce iar la geam, și gândul ei îl strigă, îi cheamă privirea lui dusă, oarbă... Par-că 'i-ar fi necaz că n'o vede. „De ce nu se uită 'n coace? Eu aș simți, când m'ar privi cine-va așa.” Și deschide fereastra, cu zgomot... ca s'audă; n'a auzit, dar de sigur a trecut ceva prin aer, că Dan o-dată și-a ridicat ochii la Ana, ca și când l'ar fi strigat cine-va de-acolo. Ea 'l salută și'i zîmbește.

„Aș fi curioasă să știu ce gândește de mine. Parc'a mai slăbit. Ce jenat e! Bine că suntem aproape: am să mă uit, pân' i-oiu sugeră gândul să'mi fac' o poezie... Și el o să creadă, poate, că'l iubesc. Atât mai bine.”

O trăsură se oprește în poartă: e guvernanta cu Marioara; au venit s'o ia. Ana își pune iute pălăria și luându'si cărțile 'i le arată lui Dan, de la fereastră, ca și când

i-ar spune : „azi am nevoie să-mi amintesc de ce m'ai învățat tu.”

În biuroul lui Peruianu, după dejun : Ana citește rar și foarte deslușit, ea împrumutase ceva din glasul și respirația lui Dan ; e o nuvelă tristă de Graur ; Zoe își duce din când în când batista la ochi și oftează încet. Peruianu îngreuiat și moleșit ca toți sângeroșii după masă, stă cufundat în fotoliu, cu capul dat pe spate și fumează, el mai mult privește, decât ascultă : printr'un nor de fum, cuprinde cu ochii bustul corect al Anei... „Ce iute-a crescut, și ce frumoasă s'a făcut !” Și el se uită la cele două vine albastre ce'i es în tâmpile, la creștii pe cari'i face une-ori în frunte, la mișcările grațioase ale gurii, la expresia caldă a ochilor ei moi, lungi, cu gene mari și clipiri dese, și la tot ovalul figurii, care se 'ncheie cu un farmec nespus, în gropița aceea drăgălașă din bărbie... Ana citește, și pe unde crede ea că'i mai frumos, îi aruncă, pe fugă, câte-o privire ce caută efectul, emoțiunea frazei în figura lui : ea îl vede mulțumit, surizător ca de-un vis. „Li place” cugetă ea, și fața ei se rumește, s'aprinde de bucuria triumfului, glasul îi devine mai sigur, mai cald, și ochii ei clilesc cuceritori, și umezi de recunoștință. După unele fraze mai lungi, se odihnește, își ia suflet, ș'atunci pieptul i se

rîdică puternic în corset ; ea zîmbeşte : i se pare că în momentul acesta converteşte un suflet rătăcit, împlânzeşte o fiară, transformă o vieaţă... „Cum a crescut, şi ce frumoasă s'a făcut !” Şi strecurînd ultimul fum prin mustăţi, se uită la ea, ca la o fiinţă străină, pe care n'a mai văzut'o : sub privirea lui curioasă, în care mijeşte licărirăa unei patimi, chipul nevinovat al Anei parcă'i arată 'nadins voluptăţi tulburătoare, însuşiri neobservate până acum. Tocmai îi făcea în gând sqcoteala exactă a anilor, tresări, ca din somn, de 'ntrebarea Anei, care isprăvisise nuvela.

- Ce zici, unchiule ?

Peruianu o privi ţintă 'n ochi, ş'o ţinî un moment, neliniştită, subţ ezitarea sentinţei lui.

— Ce vrei să zic?... E foarte frumos. Şi dacă n'ai ostenit, mai citeşte-ne ceva.

O, i-ar fi citit zile 'ntregi fără să ostenească. Cine se osteneşte vr'o dată de triumf ?

Şi i-a citit. Se hotărîse două zile pe săptămână, „pentru literatură”. Une-ori, seara, eşeau amîndoi la primblare. Se duceau la şosea, pe jos. Toamna eră pe sfârşite ; se întunecă de vreme ; o melancolie, o dulce şi visătoare tristeţă părea că se desprinde din copaci şi tremură în aer.

— Ce linişтите sunt serile de toamnă ! Nu

simți și tu, Ninico, în toată natura, ca un fel de osteneală, ca o pregătire de somn?... Ș'adesea omul acesta rece, în jurul căruia aceeași natură își înflorise și 'și scuturase de-atâtea ori copacii fără să'l atingă, părea încălzit de-o neașteptată trezire de simpatie, ce dormise atâta vreme în el, — ș'atunci căută forme, cuvinte aduse de Ana în viața lui nepregătită, nedeprișă să exprime ast-fel de sentimente.

Ș'apucându'i mâna, i-o strângea cu dragoste, ca și când 'i-ar fi mulțumit de-această comoară de simțiri necunoscute, pe cari numai ea a știut să i le deștepte.

Ea se 'mbătă de succes. Incepea să-i spună viața ei de la școală, cât eră ea de proastă 'nainte, și cum numai Dan i-a deschis mintea la lucruri frumoase, la lumea asta de impresii fericite și de gânduri mari și generoase; și'i vorbea de artă, de entuziasm, de ideal — își aducea aminte fragmente din lecțiile lui, glasul ei se emoționa...

— Așa'i, acum văd și eu, Ninico dragă; — și când mă gândesc că, dacă nu erai tu, aș fi murit fără să cunosc partea asta dulce a vieții...

Ș'i strângea mâna de 'i-o îndureră.

Cu ce 'naivă mândrie, cu câtă bucurie, de copil triumfător, spuneă ea lui tată-său

isprava aceasta a ei, de care și bătrânul se minună.

Și dimineța, de la fereastră, trimetea lui Dan, în privirile ei calde, cuvinte dulci, pioase ca o rugăciune, cuvinte de recunoștință și de admirație, pe cari le rostea în gând, și buzele i se mișcau încet, inconștient, parcă șopteau, și ea 'și închipuia că Dan, uitându-se 'n ochii ei îi aude gândul.

— „O, îți mulțumesc, și 'mi pari un sfânt cum mă privești de-acolo cu ochii tăi așa de blânzi, îți mulțumesc că m'ai făcut să te 'nțeleg și c'am putut să dau și altora din fericirea pe care mi-ai dat'o tu... Așa, uită-te la mine, și vezi în chipul meu lumina și seninătatea cuvintelor tale bine-făcătoare, vezi că nu le-am uitat, și le semăn și eu la rândul meu, și fac dar din darul tău...”

Mătușă-sa e bolnavă; Ana 'i spune istorii, ca s'o adoarmă. Afară viscolește, s'au-de lovind în geamuri pulberea de zăpadă, vânturată de jos.

— Lungi mai sunt nopțile, Doamne,... câte ceasuri sunt?

— Douăsprezece fără' un sfert.

— Ți-o fi somn, Ninico, du-te de te culcă...

— A nu, tușă, mai stau...

Zoe închide ochii, și Ana rămâne pe

gânduri. De patru zile n'a mai fost pe-acasă, și 'i e dor de tată-său, de odaia, de lucrurile ei, de fereastră... Aici, camera în care se culcă e mare, e tristă, e izolată, parcă toată tăcerea și urîtul casei s'ar fi retras acolo... Douăsprezece și jumătate. O mânie de vifor zgudue ferestrele.

— Nu te-ai dus?

— Nu, tușă, mai stau.

— Auzi ce-i afară? Când te gândești, că suntem de-abia 'n Octombrie... Ce vreme?...

Și Zoe închide iar ochii. Ea pare moartă, sub lumina alburie și slabă a candeliei. Ana 'și urmează gândurile: Cum s'a schimbat unchiu-său. Așa'i de vesel și de bun acum... O, de-ar fi adormit. Ce rău îi face, când îi apare așa de-o-dată, în sală, de câte ori ea trece la culcare! Ș'o conduce pân' la ușa camerei ei, dar cu ce ochi curioși o privește, când îi spune: „noapte bună”, și cum îi arde gura când o sărută pe frunte... Ce delicat o sărută tată-său!... E unu aproape.

— Noapte bună, tușă.

Doarme... de sigur s'o fi culcat și unchiu-său. Și Ana ese, încetișor; în sală mijește un bec dela policandrul de cristal; ușa de la biurou se deschide cu o frecare surdă de postav; ea tresare, și cearcă să zîmbească, ne'nțelegând de ce

s'a speriat așa. El o apucă de mână, și parcă vrea să șoptească ceva și nu poate...

— U, cum te uiți, unchiule, mă sperii...

Și pășește grăbit; în ușă 'i întinde fruntea; el o sărută pe amândoi ochii, și ținind'o strâns de mână, zăpăcit, fluierând cuvintele într'o șoaptă, spăimântător de pasionată, bâlbâie:

— Să... să văd, dacă'i cald... la tine...

E întuneric. Ana se simte strânsă 'n brațele lui de fier, și cască gura să țipe, să țipe tare să scoale casa, — dar nu scoate decât un gemăt năbușit, groaznic ca ultimul suspin horcăit al unui asasinat; ea crede însă c'a țipat, s'a auzit... și tremurând se sbate, ca 'ntr'un vis oribil, gura lui o arde, brațele lui o îndurerează...

— Lasă-mă... te rog... 'Mi-e frică... Ah !..

O moliciune subită îi discordează toți nervii, crede că moare, și... nu mai știe nimic.

Când Peruianu își revine 'n fire, simte de o-dată toată oroarea faptei lui. Se cutremură; o frică de bestie, o păcătoasă lașitate îl gonește din întunericul, din atmosfera aceasta a crimei, pe care nu'și dă încă seamă cum de-a făcut'o... Iși mușcă buzele, vorbește singur:

— O, ce cădere, ce nebunie, ce teribilă nebunie !..

. Și 'nchis în odaia lui, se primblă toată

noaptea, cugetând, în spaima oarbă a egoismului lui, nu atât la monstruositatea faptei, și la nefericirea Anei, cât la răul ce-ar putea rezultă de aci pentru liniștea și bunul lui traiu.

Ana tresare, se scoală buimacă, ș'a-prinde lumînarea. În primul moment nu pricepe ce i s'a întâmplat, își duce mâinile la tâmpile și cearcă să'și aduc'aminte... Ii arde și'i huește capul, parc'a bătut'o cine-va: tot trupul o doare; o tae, ca niște cuțite, oasele de la corset; și, pe când se desbracă, i se arată, ca la lumina unui fulger, groaznicul adevăr... Ce rușine! Și'și acopere fața 'n palme, înmărmurită... Dar de ce n'a sărit nimeni la țipătul ei? Se vede că toți au fost înțeleși cu acel monstru, ca s'o piardă! Odaia se tulbură, se 'nvârtește cu ea... Parc'aude un zgomot; și se repede la ușă de 'ntoarce cheia. Îremură toată, i se pare că se scufundă parchetul unde calcă; ia lumînarea și se uită în oglindă, pe subt ochi două dungi vinete tae chipul ei de ceară; o ustură obrazul, și'l șterge cu scârbă, parcă simte încă barba lui aspră, și gura... uh, ce monstru! și se scutură, ca de fiorul unei năluci, — o picătură ferbinte de stearină se varsă din lumînare și i se sleiește pe mână. Sufletul ei, zbuciumat ca o flacăară 'n vînt, are înțunecări repezi de conștiință, clipiri de ui-

tare și deșteptări penibile, reverberații de groază. — Și mereu se întreabă dacă nu-i un vis tot ce vede, și simte, și gândește. Nu mai poate de osteneală, se culcă, nu stinge lumânarea, căci ar muri de frică pe întuneric. Inchide ochii și se gândește la vieța ei, la tată-său; și, mai mult decât rușinea, o umple o milă ș'o scârbă, ș'o desperare sfâșietoare, — se simte singură și cumplit de nenorocită; cu fața îngropată 'n pernă, plânge până în ziuă, neavând altă mângâiere, altă zare de lumină, în noaptea și deșertul vieții ei devastate, decât gândul, presimțirea, c'are să moară... gândul acesta bine-făcător, nu știiă nici ea cum i-a venit, dar îi umplea sufletul, îi acoperea durerea ca o speranță de mântuire apropiată.

— Ce e? întreabă îngrijat bătrânul, văzând'o așa de dimineață, și mâna stângă începe să'i tremure.

— Nimic, tată, — ce te sperii așa? Nu s'a întâmplat nimic.

— A murit Zoe? spune... Ninico dragă, uite, sunt liniștit, spune'mi, te rog...

Și bătrânul privind'o fix ca un alucinat, s'așază pe scaun, mâna stângă 'i tremură mai tare.

Așa 'l asigură că nu'i nimic, absolut nimica: mătușă-sa e bine, e mult mai bine.

Dac'a venit așa de dimineață, e c'a visat un vis urît, și s'a deșteptat c'un început de friguri; nici n'a mai spus la nimeni, pentru că n'ar fi lăsat'o să plece; e ostenită, și vrea să se culce puțin.

— Dar la tine 'i frig... așteaptă.

Și se scoală să sune, când intră servitoarea :

— A venit Rosa de la Coana Zoe, că ci-că întreabă de conia Ninica...

Racliș răsufală, numai acum se convinge că nu s'a întâmplat nimic.

— Bine, Mario, spune că-i bine... ori nu, spune că-i nițel bolnavă... Nu-i așa, Ninico?... și să faci iute focu...

Dar iată că trec zile, trec săptămâni și Ana nu se mai duce pe la mătușa-sa. Nu e bolnavă, n'are nimic, se supără când îi pomenește tată-său de doctor; dacă n'are nimic!... e anemică, tot-deauna a fost ea așa palidă; o milă, o iubire din ce în ce mai adâncă, pentru tată-său, dă ochilor ei priviri de o nespusă duioșie, la fiecare ceas îl întreabă dacă e bine, dacă nu e supărat pe ea, și 'i spune mereu că de acum n'are să mai plece de lângă el, că e așa de fericită să stea în casă, să joace în totae serile *écarté*, și să 'i citească jurnalul, și să 'i pregătească cu mâna ei în toate diminețile cafeaua cu lapte...

Dar într'o seară, pe când îi citea, de o-

dată încep să 'i joace literile subț ochi, și nu mai vede nimic; o clipă, crede c'are să leșine, și 'și duce palma la ochi...

— Ninico, dragă, ce ai? Să trimet după doctor.

Ea face un efort suprem, și se scoală, e albă ca marmura, cearcă să surîdă, și ochii îi sticlesc straniu.

— O nu, te rog, n'am nimic, uite, mi-a trecut.

Ar mai putea să citească, dar e ostenită, trebuie să fie târziu.

Ana 'și aprinde lumînarea 'n odaie, și 'ncue ușa. Ideea c'ar putea aduce tată-său, fără voia ei, un doctor, o înspăimântă. De câteva zile se simte slabă, la masă îi vine rău, are oroare de tot ce e mâncare, și adesea osteneala ce și-o dă, ca să se stăpânească, îi asudă spatele ș'o moleșește. Atât se deprinsese cu gândul morții, că în tot ce simte mai neobicinuit, ea vede semne că i s'apropie sfârșitul. Une ori o înspăimântă închipuirea păcii și golului etern; o sfâșiere crudă și fizicește dureroasă, o greutate de foc i se lasă atunci pe piept ș'o arde, i se pare că i-a dat cineva brânci într'un abis, și cade, cade mereu în întuneric și 'n necunoscut.

Adesea noaptea, după ce stinge lumînarea, dă transparentul la o parte și se uită la fereastra lui Dan, vede lumină până

târziu și câte o-dată i se apre că se mișcă ceva acolo, o dor ochii, ațintindu'i, dar nu distinge nimic, și totuși când se stinge lumina, îi trece un fior de o tristeță neînțeleasă, parcă s'a rupt ceva din viața ei.

E dimineată. Racliș se primblă prin odae, dă cu ochii de calendarul din părete și 'și aduce aminte să'l descarce de ziua de ieri; *marți, 27 Fevruarie*; trece și iarna asta; apoi își reia șirul gândurilor: de sigur bănuiește Ninica, poate chiar știe, și de aceea nu vrea să vadă pe nimeni; iată patru luni aproape, de când nu se mai duce nicăeri, și, cum vine cine-va s'o vadă, se 'ncue 'n odae. Și cum a slăbit mititica de ea. Știe, trebue să'i fi spus cine-va, — Peruianu, poate; deși se jură că nici n'a gândit; dar atunci pentru ce s'a arătat dispus să mărească el zestrea Ninicăi?, — auzi obrăznicie, ca și când Ninica ar fi orfană, ș'ar avea nevoie de pomana lui... Biata copilă! Ea știe... și ce delicată e, nici o vorbă de muștrare, căci ar avea dreptul să'l mustre, ca pe un părinte netrebnic ce a fost. Cu toate astea are să'i spue, da, are să'i spue chiar astă-zi, chiar acum când o intră; să-și ia o sarcină de pe suflet; uite-așa are să'i zică... sau nu, mai scurt: „Nino, fata mea, copilul meu cel mai iubit, am fost un nebun, nu m'am gândit...” Nu,

nu, nici așa... de-a dreptul mai bine :
„Suntem săraci, am căutat să...”

— Tată, tată, sunt pierdută.... omoară-mă... oh, ce rușine!... Și Ana plânge, ascunzându-și fața la pieptul nefericitului bătrân, care crede că această durere este desnodământul grăbit al gândurilor lui ; și pe când el bâlbâie cuvinte nedeslușite, de mângâiere, — ea, într'o criză sfâșietoare de nervi, ca în delir, îi spune tot, tot.

— Nu 'nțeleg. Ce zici?...

O, durerea de a spune înc'o dată asemenea orori !

Și i-a spus din nou, îngênunchind la picioarele lui, și tremurând ca varga...

De mult erau îmbrățișați, și plângeau amândoi, amuțiți de durere, când ușa se deschide largă și apare Zoe, vijelioasă.

— Ai spus *tu* să mă lase Mișu, ca să te ia pe tine?

— Eu?

X.

Peruianu, din ce în ce mai îngrijat de urmările acelui moment de pătimasă orbire și uitare de sine, venise mereu pe la cumnatu-său... Dar bine, să nu vadă pe Ana?... și se făcea că nu 'nțelege ce însemnează sălbătăcia ei de a se încuiă în odae și a fugi așa de toată lumea; nici pe el nu vrea să'l vadă?... asta nu putea să fie decât o boală, o manie; — alt-fel nu 'și esplică... Bătrânul îi descria indispozițiile copilei, lipsa ei de poftă de mâncare, tângirea, amețelile, groaza ei de doctor... și 'și arată presupunerile lui :

— Ea a răcit probabil, de-atunci dimineața — de cum a venit am văzut că nu-i e bine... i s'a stricat stomacu... și asta i-a dat ca un fel de friguri, nu 'i așa că friguri trebuie să fie?...

— Friguri, nu mai încape vorbă...

Și Peruianu, întâi bănuî, în urmă rămase convins, că acele friguri ale Anei erau

simptomele sarcinei. O bucurie feroce se amestecă în neliniștea lui... Cum e nevestă-sa slabă și prăpădită, s'ar putea întâmpla să moară, când ar auzi... dar și fără asta; el a suferit destul, a muncit ca un hamal, a strâns ban peste ban, de câte plăceri nu s'a privat !... I se pare c'ar avea și el dreptul la câțiva ani de fericire, în viața asta de pûsnic și de osândit, pe care-a dus'o pân'acuma. Gândul lui trecea de la Zoe la Ana, și'i da senzația unei eșiri la lumină dintr'o peșteră întunecoasă. Tinereța, voluptățile Anei îi desfășurau perspective de un farmec tulburător : simțea că i se ridică sângele la cap. Se hotărî să aibă o întrevedere cu Aspazia; se și cam rudeau prin Mavrichi; ea făcuse această casă nenorocită, ea 'i legase viața de o femeie veșnic bolnavă.

Ce veselie diabolică avea Aspazia asta : închipuiți-vă, l'a făcut să rîdă.

— A ștregarule, va să zică mi te-ai dat la lucru fraged !

Eră grozav de intrigată să afle cum s'a petrecut lucrul... Și'l silî să'i descrie în toate amănuntele „momentul psihologic” cum zicea ea.

Cine i-ar fi auzit atunci ce glume crude și pline de cinism spuneau, și cum se amuzau pe subiectul acesta, ar fi rămas uimit și nu și-ar fi putut explica, cum, în fața

celor mai sfâșietoare dureri, pot unii oameni găsi atâta sinistră bucurie, atâta ris nesimțitor.

— Ei, bată-te, Mișule, că mucalit ai mai fost...

Și Aspazia 'și stergea ochii; de mult nu mai rîsese-așa, cu lacrimi.

— Ia lasă gluma, — cum rămâne?

— Asta'i! Ți-am spus că fac — fac. Ce'ți pasă?

— Vezi de-o răsuțește bine... Ai luat zece mii ca să'mi legi capul — o să iei două-zeci... ca să mi'l deslegi... Cine 'mi mai ești!...

Dar acî i s'a înfundat și Aspaziei, cât era ea de meșteră. Zoe, în adevăr, a avut o criză de nervi îngrijitoare când i-a spus buna ei prietenă, Aspazia, toată infamia stricatului de Mișu, care nu mai merită un ceas — după cele ce făcuse — să mai trăească c'o soție atât de bună, de iubită și de respectată de toată lumea. Da nici o clipă să nu mai stea la gânduri; s'o asculte pe ea, Aspazița, care-a iubit-o 'ntotdeauna ca pe ochii din cap, să nu-i fie milă... da de loc, na; ca la un câine să'i dea cu piciorul. Slavă Domnului, — de ce-avem divorț, dacă nu pentru ast-fel de lucruri!

Auzi Mișu!... A, dar ea, Aspazia, n'ar putea să mai mănânce la aceeași masă c'o asemenea canalie pentru nimic în lume.

Şi Zoe are averea ei. Se mai poate mărită. Chiar ea...

— A, destul, destul, — te-am înţeles... Du-te, du-te 'ţi zic... Eşi, că chem feciorul să te dea afară !

Şi Zoe, îngrozitor de palidă se ridică în pat, cu părul în dezordine, cu ochii aprinşi de friguri şi de mânie ; degetul ei, de schelet, întins spre uşă nu tremură ; toată, în neclintirea ei teribilă, părea o marmură fantastică, o furie macabră.

Cum rămase singură, se sculă să se 'mbrace ; n'o mai durea capul, şi sfârşeala pe care-o simţea pân'acum în tot trupul îi dispăruse. Ca acei paralitici, cari, zguduiţi de spaimă într'o noapte de incendiu, se pomenesesc alergând, Zoe, fără să ştie cum, se simţi de-o-dată voinică, gata de luptă. Ea, care se uită de-atâta timp ca la un Dumnezeu la omul acesta care-o umilea, o strivea cu calităţile lui, cu severitatea perfecţiunii lui, ea care se sfiiă şi de zgomotul paşilor lui, de mult ce'l respectă, — acum când îl ştiiă păcătos şi imoral, eră nerăbdătoare să'l vadă, să'i spue 'n faţă, cât mai curând... Ce să'i spue 'n faţă?... Un moment i se părù că'l vede, tot aşă grav şi fioros... A, degeaba poate să se 'ncrunte cât o poftă, n'o mai intimidă de-acu. Să'i spue curat, că-i un mizerabil, că-l des-

prețuește și că n'are să se despartă de el. Uite-așa.

Sună; Roza rămase cu gura căscată.

— Domnu 'i în biurou?

— Da, dar....

— Singur?

— Ba 'i.... coconița care-afost la d-tră....

— Bine, du-te.

Zoe deschise, ca o furtună, ușa de la biurou. Peruianu și Aspazia o priviră 'nlemniți. Apariția unui mort, nu i-ar fi zăpăcit mai tare.

Ea vru să zică ceva, dar, un moment, simți că 'i lipsește glasul; se rezimă de-un scaun și 'i acoperi pe-amândoi într'o privire de ură.

— Zoe, ce 'nsemnează asta?

Aceeași privire groaznică, și nici un cuvânt; apoi un râs hidos, oribil.

Aspazia, crezând că sunt spazmurile morții, se ridică speriată.

— Gândește-te, draga mea, că ți-e nepoată, să 'ți fie milă...

— Nu mă atinge, nu mă atinge, scorpie, strigă Zoe ferindu-se c'o mișcare de oroare; o să vorbim noi, Domnule Mișu, — acum vă las să complotați amândoi.... Mi-e scârbă.

Și eși, trântind ușa după ea.

Rămași singuri, se uitară o clipă îngrijați, unul la altul; dar iute Aspazia își reluă veselia obicinuită.

— Las' că'i bine; ascultă ce-ți spun eu, din asta ori moare, ori înnebunește... De, Mișule, rozele au spinii lor, — ce vrei?...

Zoe, se duse la frate-său. Ea credeà pe Ana părtașă, o vedeà conspirând cu Aspa-zia și cu Mișu, ca să'i strice casa. Și când află că biata Ana nu erà decăt o victimă nenorocită, își descărcă și ea inima într'un lung hohot de plâns, și parcă se mai răcori.

A doua-zi bătrânul plecă cu fata lui la Paris, amândoi torturați de ideea că nu pot lua și duce cu ei ori-ce urmă, ori-ce amintire despre existența lor...

O, ce pradă voluptoasă lăsau ei gurilor rele! De mult nu mai căzuse în clevetirea saloanelor din București un subiect așa de frumos și de succulent.

— Ai auzit, soro... de scandalul lui Mișu Peruianu?

— Da, dragă, închipui-ți c'aseară a venit Roșasca la mine — încă erà bolnavă, și s'a sculat din pat cum a auzit — eu nu știam nimic, m'am crucit, când mi-a spus ea,... ci-că Mișu vrea să se despartă, i-a devărat?

— Ași, i-a făcut Zoe un scandal, nu știi c'a vrut s'o omoare...

— Ce spui? Cum?

A bătut'o, de-a lăsat-o leșinată.

Aici, fantazia doamnei intră în destrie-rea amănunțită a întâmplării: ea știe exact

vorbele pe care și-le-au spus, gesturile, atitudinile, expresiile fi urilor, pe care ea le reproduce inconștient, știe cu ce eră 'mbrăcată Zoe, și anume asupra cărui cuvânt s'a început bătaia...

— Doamne, dragă, da eu am auzit că el trăia de mult cu nepoată-sa.

— De patru ani, soro, apoi să'ți spun eu... acum doi ani, când se zicea că'i bolnavă de tifos, ea avortase...

Aici din nou lucrează fantazia.

— Păcat, eră frumușică săraca !...

— Și vezi cum făcea pe sfînta ! Da el... ai fi putut să juri...

Ființi, cari nu se puteau suferi, cari erau certate de mult, cu ocazia aceasta se 'mpacă, ochii le sticlesc de mulțumire, — luni întregi au ce bârfi — pe urmă or să se certe iar de sigur.

Cele două baluri tradiționale, cari deschideau saloanele doamnei Peruianu, de obicei pe la sfârșitul iernii, adunară și de astă-dată aceeași lume elegantă și veselă, și „cronica mondenă” a ziarului „Patria” dedea, cu același stil de buduar, cititorilor săi, interesanta știre că „amfitrionii, amabili, voioși și neobosiți ca'n totdeauna, au făcut onorurile somptuoasei lor case, până când aurora cu degetele ei trandafirii... etc., etc.”

Invitațiile primului bal căzuseră tocmai în timpul când se pariă mai cu furie și se contă mai mult pe divorțul amfitrionilor.

"Quelle guigne !...." *des amis*

Și toate-au reintrat în matca lor obișnuită.

XI.

Oare, când o ființă, care suferă, se gândește la noi, nu ne-o fi trimetând, cu gândurile, și o parte din suferința ei? De câte-ori, mergând pe stradă, sau stând în odaia noastră, nu ne pomenim de-odată, cuprinși de-o grijă nedeslușită, de-o melancolie vagă, care nu știm de unde ne vine, ca un parfum de tristeță ce trece prin aer și s'abate asupra noastră? Probabil că în momente de liniște, când propriile noastre patimi sunt potolite, și când se face puțină tăcere 'n noi, auzim mai mult din gălăgia vieții care ne'ncunjoară; conștiința noastră o fi tresărind, ca de niște strigăte depărtate, de răsunetul suspinelor, de ecoul durerii celor pe cari'i iubim, și sufer, și se gândesc la noi.

E cu puțință ca ceea ce numim noi simpatie, în veșnica ondulație a vieții, să se întindă, mult mai larg și mai puternic, să aibă vibrații mult mai depărtate și mai

străbătătoare, decât cum le percepem noi cu simțurile și mintea noastră de azi. Oamenii înzestrați cu un sistem nervos excepțional de dezvoltat, naturile—așa numite—senzitive, au presimțiri și vederi la distanță, în adevăr uimitoare: semne izolate cari ne dau o idee, de pe acum, de ce-or să fie oamenii viitorului.

Curios, Dan ascultă pe Poteraș, și i se părea că tot ce-aude îi deșteaptă reminiscenți de fapte pe care le știiă. De multe ori gândul lui mergea înainte și prevedea exact ce-are să'i spue. Nu simțise el de-atâtea ori, în liniștea nopților lungi de iarnă, că se varsă'n sufletul lui valurile unei nemărginite suferinți? A, știiă el bine de unde'i vin acele gânduri de o sfâșietoare tristeță; un glas misterios îi spunea adesea, că îndărătul acelei ferestre întunecate e un suflet, rănit de moarte, care tremură și se vaită, fără nici o mângâiere și fără nici o speranță.

Acum i se părea că văzuse de mult, în ochii lui Peruianu, tot planul acestei drame ca și când i l'ar fi spus; gândurile lui asistaseră de mai înainte la urzirea și desfășurarea acestei nenorociri.

— Dar cum ai aflat tu, Dinicule, toate astea?

— Apoi că *taman* vroiam să vă spun... (Dinicu ținea grozav la expresiile locale;

de alt-fel pentru dânsul nu fusese nici o greutate să-și asimileze imediat felul de a vorbi al românilor de dincoace de Milcov).

Când s'a dus el întâi, cu chitanța de abonament, a dat cu ochii de Maria, și numai decât și-a zis: „diavolița asta trebuie să știe toate, să mă dau bine pe lângă ea”. În prima zi au schimbat câte-vă vorbe: din ce loc sunt... dacă le trăesc părinții...

De-atunci în fie-care seară ducea el gazeta, ș'o dădea în mâna Mariei. Într'o Duminică după prânz, nici el nu știe cum, căci nu'și dăduseră întâlnire, s'au pomenit amândoi pe-o bancă din grădina Icoanii. Acolo și-au spus vieața și primele cuvinte de dragoste.

Așa s'au întâlnit în fie-care Duminică pe aceeași vreme. Acum, în urmă, fără s'o întrebe, ea singură a luat vorba și i-a spus tot ce se petrece în casă. E orfană, se iubesc și s'au hotărît să se cunune'n primă-vară... El are ceva economii, vr'o mie de lei, ea e fată bună, și harnică, și pricepută la toate. Dacă „Domnă Vasilică” ar vrea să le fie naș... n'are să cheltuească nimic... ce fericire-ar fi pe ei...

— Bine, Dinicule, să știi că te cunun... la lasă... ce, ești nebun?

Poteraș se repezise să'i sărute mâna: a trebuit să i-o dea, ca să scape.

Dan rămase singur. Un ceas se primblă

prin odae ; simțea că-i urlă capul, și mereu îi veneau în gând vorbele acestea : „un amor aprins în umbra unei dureri”... „o floare pe-o ruină” ; îl enervau, și se hotărî să le scrie ; se așeză la masă, deschise caetul în care și notă el unele impresii — nu cel de versuri — și scrisese cu creionul : „Cum s’au cunoscut și s’au iubit Dinu și Maria lui”, apoi, în paranteză, vorbele care ’l obsedau. Cercă să cugete la Ana, la soarta ei, dar își simți gândurile ostenite și risipite, ca niște ostași învinși după un măcel cumplit. Tot înțelesul și noima vieții i se răsturnau în minte ; și’n lume vedea atâta nedreptate, atâta dezordine, că-i venea nebunie de disperare, scrâșnea de inutilitatea deșertei lui revolte. Un gol imens i se făcea’n viață, și nu mai putea gândi nimic. Eră aproape miezul nopții. Se culcă, și când stinse lumînarea, băgă de seamă că eră frig în odae. Se ghemui în plapomă, atunci își aduse aminte iar de suferințele și iluziile copilăriei lui, — și, ca să și împărtășe vedeniile, începui să fluere încet o arie din „Traviata” ; adormi cu gândul silnic că din toată viața lui n’are să s’aleagă nimic. Zilele treceau, și Dan se gândea tot mai rar la Ana. Une-ori se întrebă dacă’n adevăr a existat o ființă care-a trecut, așa ca o lumină, prin existența lui, sau e numai o amintire mai vie din ce-a citit ori a

visat odinioară; alte-ori i se părea c'a murit. Intr'o dimineață, la redacție, uitându-se distraș peste hârtiile răvășite pe masa lui papă Săndulescu, dete cu ochii de slova Anei: eră o cartă postală din Paris, prin care cerea să i se trimeată ziarul acolo.

— Iți mai trebue asta, papà?

— Nu, i-am luat adresa, rupe-o.... răspuse „papà”, fără să bage de seamă că Dan e puțin schimbat la față.

Apoi, tot în ziua aceea: Priboianu face cuvenitele amputații în foile lui Bimbirică, pe când acesta suflă greu pe nas și'și freacă un vârf de mustață în degete; el așteaptă cu nerăbdare să i se citească ultima foaie: acolo e o știre de senzație, la care ține foarte mult, și pe aceasta a redactat'o cu un stil.... frumos de tot, e sigur c'are să i placă și Directorului.... în sfârșit, iată c'o citește: „Un scandal în lumea mare: aflăm din sorginte cât se poate de autorizată că Domnul avocat M. P. profitând cu abuz de pozițiunea d-sale de unchiu al Domnișoarei A. R....”

Priboianu rupe foaia bucățele, le-aruncă — și fără să se uite la capul lui Bimbirică, își scoate batista și se șterge pe degete, cu desgust, ca de ceva murdar.

— Domnule Director, zice Bimbirică ofensat și căutând să'și ascundă emoțiunea, eu, zău, nu mai știu ce informații să v'aduc...

— Domnule Gamulea, turcul are-o vorbă.... passez à la caisse !.... Papà Săndulescu ! cum stă, te rog, D-l Alfred Gamulea ?

În toată redacția trece ca un fior de solemnitate, se face tăcere, nimeni nu văzuse pe Priboianu așa de grav, nimeni nu l'auzise zicând „Domnule” la „băeții lui”. De bună seamă, eră supărat rău în ziua aceea.

— Domnul Gamulea : opt-zeci și cinci lei avansați din chenzena viitoare.

Așa vorbea papă cu D-l Director, scurt și lămurit în daraveri de administrație.

— Domnule Gamulea, poftim încă cincisprezece franci ca să fie suta, și sper că m'ai înțeles.

Bimbirică lunecă o privire, cu intenție de dispreț, peste cele trei patace, aruncate pe masă, și mai mult lor le zice „adio” făcând un salut stângaciu și eșind, cu jobenul pe ceafă ; dar trist și, probabil, intrigat de „vorba turcului”, pe care n'o înțelesese.

— Uf, nene, bine c'am isprăvit odată cu licheaua asta !

Și Priboianu își desface brațele și respiră mulțumit.

— Imi sta pe suflet... Ce speță de pun-gaș detestabil !

Din ziua aceea Dan începe iar să se gândească la Ana. Când își scrie foiletonul,

parcă l'ar scri numai pentru ea, își citește fie-care rând prin ochii și mintea ei; parcă ceva din iubirea lui bolnavă, din dorul lui adânc și trist se strecoară în fie-care frază; ca un om care, vorbind, se ascultă în altul, așa se observă el în cugetul ei, își urmărește cu luare aminte toate gândurile cum stăbat, cum vibrează și răsună în ondulațiile sufletului ei.

Intr'o dare de seamă despre noul volum al lui Graur „Schite din trecut” găsește prilej să scrie: „Așa e. Cele mai sfinte visuri ale noastre se sfarmă une-ori de suflarea unei clipe. De la un cuvânt, pe care nu l'am spus la vreme, de la un pas întârziat, de la un moment de nehotărîre, atîrnă adesea fericirea noastră, direcția și planul întregii noastre vieți...”.

Altă-dată, într'o poezie. „Dor de ducă” își așterne pe cele cinci coloane de foileton, tot focul, toată neliniștea visurilor lui de o tristă, sfâșietoare nebunie: sunt strofe ce dau impresia unei căderi de brațe ostentive, a unei fatale renunțări la ori-ce așteptare, la ori-ce licărare de speranță:

Nu vezi. c'aceleași căi s'aștern
Desertei tale alergări?
Că vraja unui vis etern
Te soarbe 'n șterse depărtări....

Din umbra ce la piept o strîngi,
In veci n'ai s'o 'ntrupezi pe *Ea*!...
Ap'eacă-ți fața 'n mâni și plîngi,
Nebun, înamorat de-o stea!

A venit primăvara. Acum stau la un loc, Stelian, Graur, Petroni și Dan, în casa lui Priboianu, din strada Fântâniei.

Petroni a avut o tipografie, pe care-a vîndut-o ș'a rămas dator vr'o două mii de lei; acum e în căutarea unui mic capital, pentru a întreprinde un nou negoț — de astă-dată e sigur că s'ar îmbogăți, acum s'a învățat minte; o lăptărie la șosea — ar fi o afacere minunată, și, pe când cei-l'alți își dau cu piciorul pe sub masă, el face socoteli și dovedește, negru pe alb, că un capital de zece mii de franci, ar aduce un venit anual net de cinci-spre-zece mii de franci. Până una alta a primit un post de secretar la teatru național — două sute cincizeci de lei pe lună, din care s'a hotărît să pue de-o parte o sută pe fiecare lună, o să dea banii lui Priboianu să-i capitalizeze; face jurămînt, să nu ia o para din ei până când nu și-o realizează suma cu care să'și poată începe afacerea. Dar aceasta, bine înțeles, rămâne pe „luna viitoare.”

Ei mănâncă'n casă; le gătește Maria lui Poteraș. La zece Maiu, eveniment mare: nunta lui Poteraș; toți sunt solemni, în fracuri de'mprumut; cunună Dan c'o mătușă a lui Graur; câți-vă profesori și jurnaliști sunt invitați; de la biserică vin acasă, unde'i așteaptă un taraf de lăutari ș'o masă întinsă, cu mîncări reci, și băuturi și mai

reci; mirele și mireasa, foarte jenați, stau în capul mesei, lângă ei nunii, apoi cei-l'alți invitați: Stelian schimbă tacâmurile, Graur toarnă prin pahare; Petroni a pregătit un mic discurs; și, când, cu un gest tragic, arată spre miri, și zice cu glasul emoționat: „acești doi orfani, cari s'au întâlnit în drumul vieții și și-au întins mâna cu iubire....” Maria isbucnește într'un plâns cu hohot, Poteraș începe și el să plângă și oratorul, îngrijat de efectele jalnice ale discursului său, își lasă fraza neisprăvită și strigă, ridicând paharul: „Hai noroc, noroc să vă dea Dumnezeu, că de alelalte...” și glasul lui se pierde într'un „urà! urà!” cu acompaniament de cobză și de vioare. Un lăutar începe să cânte:

„Taci mireasă, nu mai plânge
Că la maică-ta te-oi duce,
Când a face plopul pere
Și răchita vișinele...”

Dar Priboianu 'l întrerupe: „Altu mai vesel!” Și imediat o dă pe:

Lăleo cu scurteica verde...

După masă se 'ncinge-o horă strămoșască, singurul joc la care se 'nfig și cei cari nu știu jucă.

Priboianu e mosafir în gospodăria aces-

tor patru prieteni. El și-a oprit pe seama lui două odăi, cu, intrare separată : toată ziua e ocupat, la tribunal, la redacție, și noaptea vine târziu acasă ; numai Dumini- nica mănâncă cu ei, ș'atunci de regulă le face morală și le dă povețe să fie mai pre- văzători, să facă economie, ei rîd și se pâr- răsc unul pe altul, unde' i chip ? toți au gus- turi și slăbiciuni costisitoare : Stelian — șampania, Graur — birjile, Dan — icrele negre, numai Dom' Petroni capitalizează... în bilete de loterie ; — de neexplicat boala acestuia de a cheltui și de a'și face încur- cături, din cari nu mai știiă cum să iasă ; și veșnic afif, și veșnic furios pe țară, pe timp și pe multe alte lucruri concrete și abstracte. Banul unuia, e al tuturor ; dar s'a nemerit ca toți să fie mână spartă, și de multe ori sunt zile, când n'au ce da în piață ; noroc de Poteraș, — Domnu Iti- dant — care 'ntotdeauna 'i gata și foarte fericit să'și deschidă lădița, când e vorba de „împrumuturi naționale”.

Adesea, seara, după o zi de belșug și de risipă, încep să facă planuri, Petroni adună câștigurile cele mari de la loterie. E o sumă fabuloasă. Și, fumând ultimele țigări, stau până 'n ziuă și schimbă fața lumii.

Cel mai vesel între ei e Graur, adevă- rul e că el și muncește mai mult. La can-

celarie, șeful lui e foarte mulțumit, doar în privința stilului e cam dificil : găsește că Graur prea face conceptele scurte și nu respectă cu stricteță formulele consacrate ; fără acest cusur, ar fi un șef de biurou, model ; la Minister e îmbrăcat în hainele cele mai răblărite, și are un aer de prost-tănac ; cum vine acasă 'și schimbă și hainele, și figura, e altul ; el e ceva mai glumeț : se duce 'n câte-vă familii, unde din când în când e poftit la masă, și unde e foarte aprețiat ca băiat de talent, și ca bun cititor, Cei-lalți, neciopliți și sălbateci, găsesc în această notă de sociabilitate a lui Graur un nesleit izvor de glume și de rîs. E destul ca unul să 'nceapă : „degeaba, puteți voi să ziceți ori-ce, — copistul e băiat de salon” și ședința e deschisă.

— Vezi mă, el introduce literatura noastră în înalta societate...

— Trebuie să băgăm de seamă la ce scrim de-acum, că ne citesc *boerii* ; glumă e?...

Puțină glorie începe să se strecoare în viața lor plină de nemulțumiri și de revolte : ei văd că sunt nedreptățiți, excluși de la o șoartă mai bună, pe care ar fi meritat'o ; în jurul lor mediocritatea, nerușinarea, viclenia triumfă cu o statornicie exasperantă ; alta eră lumea pe care-o visaseră ei în școală ; abătuți moralmente

și enervați continuu de ceea ce văd, au ajuns să se creadă dezarmați în lupta pentru existență; tot ce 'i mai împacă și le mai dă putere să lucreze, e gândul că ei pregătesc, cu munca lor cinstită și demnă, o vreme mai bună pentru tinerii cari vor veni după ei. Fiecare e în ajunul de a scrie ceva „cum n'a mai scris el”... eternul vis al operei definitive, care mereu s'anunță, și nu mai vine. Fac proiecte să 'nceapă la toamnă o revistă literară, și 'și iau fiecare ferma hotărâre ca, până atunci, să scrie cel puțin pentru trei numere de revistă. Dar zilele trec, și ei își pierd adesea, fără să bage de seamă, cel mai prețios timp în planuri și discuții interminabile.

A venit vara; Petroni pleacă să 'și vadă părinții, țărani în județul Buzăului, Graur se duce la Pitești, la un unchiu sărac, „pe care are să 'l moștenească”, Stelian la Mănăstirea Neamțului, unde are să joace toată vara tabinet cu Starețul Gherassi. Dan iar rămâne singur, și iar îl apucă gânduri urite. Tot el mai nenorocit! Ii petrecuse pe câte unul la gară, ș'acum i se pareă c'au murit, că n'are să-i mai vadă. Casa, ulițele, sufletul lui, toate erau pustii. Priboianu îl întrebă mereu ce are; într'o zi îi zise cam în glumă.

— Mă, tu trebui să fii amorezat!

Dan se roși, pentru prima oară i se părû

indiscret și brutal „Domnu Director”. Da-c’ar fi atins mai delicat această rană ascunsă a sufletului lui, i-ar fi spus imediat, și-ar fi deschis inima, pentru că de câtva timp simțea în adevăr nevoia de a se destăinui unui prieten și a’i cere sfaturi. Priboianu înțelese, și schimbă vorba, hotărît să revie, și să’l descoase, cu toată dragostea și pregătirea de suflet necesară unui confesor.

De când Dan aflase că Ana e săracă, simțea c’o iubește în adevăr cu tot focul, cu toată setea de fericire, cu toată puterea de a spera a tinereții lui.

Visurile tremurătoare și nehotărîte de odinioară încep să se desfacă din neguri și să se lumineze, ca un peizaj frumos într’un revărsat de ziuă; atâtea dorinți vagi și sfiicioase ce de-abiă ’i licăreau mai înainte, acum îi revin în conștiință cu tăria posibilității, cu obsesiunea poruncitoare a voinții.

Seara ceasuri întregi se primblă prin odae și cugetă la Ana, și plănuește: câte o-dată s’așază la masă, își razimă capul pe mână, dar observă că, stând jos, nu mai poate gândi așa de liber și de clar, pare că o parte din energia covârșitoare a gândurilor lui, tinde să se reverse, să se transforme imediat în mișcare fizică; și, ca un călător, care are-un drum lung

de făcut, se scoală grăbit, și deapănă chilometri între ușa și fereastră... din când în când scoate din buzunar carta postală de la Ana, îi vede mâna în forma litereilor, citește 'n gând fie-care vorbă, și i se pare c'o aude pe ea spuindu-le, îi urmărește mișcările gurii pe fiecare silabă... *Paris, Place de la République 15...* Între cuvîntul Paris și Place el descoperise urmele unui gând al Anei: P mare de la cuvîntul Place, eră făcut ca de tipar, întocmai cum îl face el; și'l observă cu un surîs de mângâiere..., de sigur că s'a gândit la dânsul când l'a făcut. Apoi o vedea, palidă și ostenită, la brațul lui tată-său, cutrierând străzile Parisului — două suflete nenorocite, neștiute de nimeni în haosul acelui oraș mare: închipuirea lui i-o arătă deslușit; el o fixă cu privirea, îi cunoștea și'i alegea mișcările, pașii, ca și cum ar fi mers încet pe urma ei, o vedea oprindu-se pe la vitrine, întorcându-și capul după un echipaj... O, cât trebuie să sufere ea acolo, în acel exil de rușine și de durere!.. Ce-o să se facă ea acum?.. Cum s'ar duce s'o vadă, să-i cadă 'n genunchi și să'i spună c'o adoră și se închină la ea ca la o sfîntă, că niciodată n'a iubit-o cum o iubește-acum, să'i aștearnă la picioare vieața, toate visurile lui...

— Ce nu te-ai culcat încă?

— M'ai speriat... E târziu?

— Aproape două. Ascultă, Dane, vreau să'ți vorbesc; șezi colea puțin, că văd că nu ți'i somn...

Și Priboianu îl așeză pe scaun; părea un dantist ce se prepară să'i scoată o măsea; cu mâinile în buzunar făcù câți-vă pași prin odaie, apoi se oprì în fața lui Dan, îl privì c'o nespusă dragoste și îi zise.

— Frate Dane, eu n'am avut vreme să iubesc... dar să nu'ți închipui că vieața asta de berărie și de cafenea, n'a mai lăsat nimic sfînt și delicat în mine... dăunăzi ți-am spus așa o vorbă... în glumă, și n'ai idee cât mi-a părut de rău, când am văzut că nu eră pentru tine un subiect de glumă... eu — de felul meu — nu sunt curios; dacă nu mi-ai fi drag, dacă n'aș crede că ți-aș putea fi de vr'un ajutor în nevoile și supărările cari te mistue, nici prin gând nu mi-ar trece să te 'ntreb: ce ai? ce te doare? Dar îmi ești drag, și de-aceea te rog să'mi spui... cum ai spune mamei tale. Iubești?

— Da.

— Pe cine?

— Pe.... Ana Racliș.

— Domnișoara care...

Dan se roși până 'n albul ochilor și, văzând uimirea, mila și jena cu care 'l privește Priboianu, făcù un efort, ca și cum

și-ar fi smuls din carne, vorbele pe care aveà să le spue :

— Știi, dar ce 'i ea de vină? Dac'a avut un unchiu mizerabil... e o nenorocire.... dar ce vrei? să judec cum judecă lumea, rea și idioată, să arunc asupra ei rușinea unei fapte murdare, de care nu'i întru nimic vinovată? Poți s'o plângi, dar s'o faci răspunzătoare de... violența unei bestii :...

— Bine, Dane, eu n'o acuz pe ea, să ne înțelegem ; a fost victima unui om mizerabil, brutal... tot ce vrei, nu zic ba ; dar dacă — cum spune lumea — ea are să aibă un copil... te-ai gândit la asta?

— M'am gândit, m'am gândit la tot.

Și fruntea lui Dan se broboni de sudoare.

— Vezi trebui să... mă rog, tu de când o iubești? Cum ați ajuns... ți-e somn?

— Nu, de loc.

— Atunci ,spune'mi tot de la început.

Și Dan spuse toată istoria acestui adânc și dureros amor, care'i umpleà vieța : i se părea că se născuse cu el.

Privirile Anei erau atâtea momente de fericire și de lumină, el își aduceà aminte și vorbeà de ele ca de niște întâmplări însemnate, ca de singurele locuri de repaos în lunga, pasionata goană a dorului ș'a iluziilor lui. Nu 'și vorbiseră... dar câte nu'și spuneau ei când se uitau așa pierduți unul la altul, înfiorați de misterioasa

atingere a sufletelor lor, simțind amândoi din lumina ce răsărea de-o dată pe fața lor. din focul și duiosia cu care se priveau, că în momentele acelea se înțeleg, viețile lor se sorb și se topesc într'un singur gând, și ei își dau bine seama că, dacă stau așa neclintii și pătrunși ca de-o evlavie sfântă, e că 'n existența lor se oficiază un act solemn, o taină mare, ceva care dă fiorul eternității!

Dan se încălzește, îl imbată farmecul expansiunii, tăria gândurilor atâta timp închise: el își spune nopțile de visuri și de neliniște, credința lui că Ana e singurul suflet care l'ar înțelege, și i-ar da putere și entuziasm: o adoră, viața lui nu mai respiră decât prin ea, o simte în cele mai secrete gânduri, și temeri, și speranțe ale sufletului lui: de când o știe nenorocită, de când a aflat cum se 'nchideă 'n odaia ei și nu vroiă să vadă pe nimeni, și cum a plecat cu bietu tată-său ca să 'și ascundă durerea de ochii răi și veninoși ai lumii, de atunci parcă o iubește și mai mult, gândurile lui o caută, o urmăresc din ce în ce mai însetate, și mai bolnave de dorul ei. Acum parc'o vede mai bună, mai cuminte, mai mare în tristețea ei... poate că e o nebunie, dar simte că viața lui ar fi deșartă și n'ar mai însemna nimic, fără neliniștea și așteptarea asta

tristă, dureroasă, și totuși nespus de dulce; când se gândește la ea, la viața pe care-ar duce-o ei împreună, odată i se înseninează toate, parc'o altă lume i se deschide, aude glasul ei chemându-l la fapte mari, și, în farmecul iubirii ei, i se pare c'ar deveni atotputernic...

Lumînarea se trecuse toată, mukul sfîrîl în sfeșnic și se stinse: afară eră ziuă.

Priboianu aveà ochii umezi, își întoarse fața spre fereastră, geamurile erau asudate, parc'ar fi căzut brumă.

— În câte-avem azi?

— Azi... e Miercuri... două-zeci...

— Mai sunt unsprezece zile pân' la 'ntâi Septembrie... Când se 'ncep lecțiile regulate?

— De ce mă 'ntrebi?

— Trebui să pleci la Paris...

Dan simți că se 'nvârtește casa cu el; în momentul acela văzù pe figura lui Priboianu o lumină extraordinară.

— Tu culcă-te să te odihnești, -- eu azi îți pregătesc tot, ca să poți plecă diseară... Să n'ai grijă de nimic... Dormi liniștit...

Și Priboianu eși: în urma lui parcă scăzù de-odată lumina 'n odae.

Greu de hotărît care din doi eră mai fericit.

Ce om bun, gândi Dan: și tot sensul vieții parcă i se lămurì în acest gând...

XII.

Dan erà de două săptămâni în Paris. Ce s'a ales din toate planurile pe cari și le făcuse 'n tren? Bucuria cu care plecase, încrederea copilărească în iluziile lui, curajul cu care se vedeà intrând la Ana, vorbele ce gândeà să i le spue, unde erau? Tot planul lui, atât de sigur și de clar, rămăsese 'n vagon.

A cinci-spre-zecea zi de când bate acelaș trotuar, în Place de la République. L'or fi luat oamenii la ochi: i se pare că unii trecători întorc capul după el și-l priveșc bănuitor.

Din când în când își iuțește pasul și trece cu aerul unui om zorit de afaceri, — și peste zece minute se întoarce, ca și când ar fi uitat ceva. Înălțimea edificiilor, mulțimea ferestrelor, bogățiile vitrinelor, îi ostenesc ochii, îi sperie gândurile; și mereu se uită, fără să vrea, la colosala statuie din mijlocul pieții. Il obsedează atitudinea

neclintită, calmul figurii, și brațul ridicat al femeii-urias, cu sfînta creangă de măs-lin, pe care i-o întinde c'un gest solemn, de o eternă, exasperantă paciență. Sufle-tul lui agitat se simte contrariat de imo-bilitatea lucrurilor din afară. I se pare că statuia Republicei înadins stă acolo, ca să'l observe cu privirea ei fixă, cum se poartă de colo, colo, fără astîmpăr; se sfiește de ea ca de o ființă vie, indiscretă, care 'l spișionează și 'i ia seama la toate mișcările lui. De câte ori se apropie de casa în care stă Ana, simte că o durere surdă îi strînge inima și 'i tae respirarea, parcă'l arde ceva pe piept, picioarele i se moaie, și 'l umple o frică neînțeleasă, un sentiment penibil de lașitate, care 'i discordează toți nervii și 'l proteste. A încercat adesea să 'și ia inima 'n dinți și să intre, dar gândul că ar face o impresie rea vizita lui neașteptată, și că ar fi o lipsă de respect pentru durerea acelor două suflete zdrobite, să le tulbure din liniștea și izolarea în care s'au refugiat, gândul acesta îi răsăreă în minte și 'l opreă brusc, ca și cum i-ar fi intrat un glonț în cap. Zadarnic, în toate serile până târziu își trudește ochii căutând să 'i vadă um-bra la vre-una din sutele de ferestre ale casei: inima lui bolnavă și neliniștită tre-sare cu fie-care lumină ce se aprinde, nă-luciri și iluzii se desprind din fie-care tre-

murare de perdea — dar nimic din ce caută el cu atâta neastîmpăr, nu i se arată. Într-o zi pe la toacă a văzut pe Racliș eșind de-acasă, l'a urmărit, de departe, și inima 'i bătea de 'i înecă răsuflarea, i se părea că face o crimă: ochii, figura lui speriată aveă ceva din expresia feroce a unui uci-gaș care se duce să dea lovitura. Bătrânul mergea încet zgrebuit ca de frig, cu capul plecat înainte, cu mâinile 'n buzunările pardesiului, ca pe niște bețe îi jucau pantalonii largi pe picioarele lui slăbănoage, subțiri, apucă pe-o stradă la stînga și intră într-o cafenea; atunci Dan iuți pasul și, când ajunse în dreptul ferestrei, aruncă o privire piezișă, fricoasă și trecu înainte, i s'a părut că l'a zărit în profil, stînd singur la o masă; la întoarcere, s'a uitat și l'a văzut bine: sorbea dintr-o ceașcă, pe care o ținea cu amîndouă mâinile; pe la celălalte mese erau tot capete albe; probabil, o cafenea în care veneau mai mult bătrânii din cartier... În colțul străzii s'a oprit, hotărît să-l aștepte pîn'o eși, ș'a-tunci... să fac'așa ca și cum l'ar întîlni din întîmplare, să s'arat surprins: „a bonjour, domnule Racliș, ce mai faceți”? și pe când urmărea în gînd o conversație închipuită, îl văzu viind; curaj!... merse înaintea lui, simțea că-l zugrumă o emoțiune stupidă, revoltătare, îi părea rău și

'i venea să se 'ntoarcă' și s'o ia la fugă, dar nu se mai putea, acum erau aproape, — încă doi pași, timid, zăpăcit își duse mâna la pălărie... bătrânul, cu acea privire fixă, de somnambul, a omului aiurit de durere, trecu pe lângă Dan, fără să'l vadă. Acesta zăpăcit, înfiorat, ca și când o fantomă ar fi lunecat pe dinaintea lui, rămase un moment ținut pe loc; capul îi era desert, un sentiment penibil de desperare și de dureroasă osteneală îi îngreuiă trupul și mintea, i se părea că moare. Își duse mâna la frunte, ca un om căruia îi vine rău, clipi tare din ochi și într'un efort suprem de gândire cercă să 'și dea seamă de locul și starea sufletească în care se află, o putere hipnotică îl duse 'n neștire pe urmele nefericitului bătrân, din hainele căruia părea că se împrăstie un parfum de tristeță și de mister și i înconjoară ființa într'o atmosferă nestrăbătută. Raclisă intra. Dan îl urmări cu gândul, i se părea că i aude pașii, respirarea, îl vedeă cu mâna pe rampă, încovoiat, suind încet treptele unei scări obositoare; sus, la al treilea, la al patrulea rând, într'o sală lungă, cu puțină lumină, închipuirea lui, odată cu bătrânul, deschidea o ușă: atunci icoana Anei i se lămurea deplin și i rămânea în minte, nemișcată ca într'o ramă: o figură de sfință, palidă, frumoasă, o privire de o

divină rezemnare și bunătate în ochii ei adânci, mari, albaștri, și'n zîmbetul ei o blîndeță, o melancolie duioasă străbătătoare, pe care o simțea parcă, cum vine de acolo și se scoboară, cu o lunecare de lacrimi, în inima lui torturată, în viața lui pierdută și zbuciumată ca un vas naufragiat... „La ce-am venit aici? Cât am să mai rătăcesc așa, ca un nebun?” Și zilele treceau de o monotonie și de o sterilitate exasperantă. Aceleași hotărîri în fie-care dimineață, ș'aceleași muștrări amarnice în fie-care seară, când se ducea să se culce, târziu, rupt de osteneală, demoralizat, enervat de lașitatea lui, de apăsătoarea conștiință a timpului pierdut.

Dar astăzi—fie ce-o fi—are să se ducă s'o vadă. Trebuie să ia un sfârșit acest turment, mult mai crud și mai chinuitor de cât desperarea. „Două săptămâni... *affreux cauchemar* !... Ce s'o fi uitînd așa la mine femeea asta? Mi se pare c'am spus „*affreux cauchemar*” tare, o fi crezînd că sunt nebun... Un regiment de husari... Frumoși soldați !... Ce curios răsună trîmbițele, parcă'i la teatru... Două și jumătate; mai aștept pînă la trei, poate să iasă el... de astă dată n'am să'l mai las fără să'i vorbesc. dacă pînă la trei nu 'l văd, intru; udar „ai bine-ar fi să-l văd și să'l vorbesc. întîm în stradă, la cafenea... Iată-l”. Și

Dan, pândindu'î direcția, se strecură printre trăsuri și, convins că bătrânul se ducea tot acolo, alergă să'î apuce înainte; sângele 'î vîjiă 'n urechi, și inima 'î bătea tare de spaima exagerată a hotărîrii lui. Când ajunse la ușa cafenelei își aruncă ochii în urmă, cu frică, și zări pe Racliș ivindu-se în colțul uliții, intră, se așeză la o masă din fund, și ceru o cafea, privi în juru'î și văzù cu părere de bine că celelalte mese erau ocupate: bătrâni cu capete pleșuve, lustruite, cu ochelarii sprijiniți pe vârful nasului, citeau gazete; în imobilitatea și tăcerea lor păreau a fi de ipsos; unii jucau șah, și 'ncremeniți în atitudine meditative, cu coatele pe masă, cu ochii lungiți într'o vagă nehotărîre, aveau aerul că stau acolo de la începutul lumii, fără să fi făcut vr'o mișcare. Erau și tineri, cari vorbeau, — dar așa de încet, parcă se temeau să nu scoale pe cine-vă din somn. Curioasă întîlnire de oameni! Cine-ar fi crezut să găsească în mijlocul celui mai agitat și mai zgomotos oraș din lume, cafeneaua aceasta, așa tăcută, liniștită ca o biserică. Ușa se deschise încet — nimeni nu 'ntoarse, capul să vadă cine intră. Dan simțea ca o arsură pe piept. Bătrânul înaintă, în fund, ochii lui sticloși căutau un loc, instinctiv Dan se sculă, Racliș se uită la

el, îl cunoscù și 'i întinse mâna, distras, ca și când l'ar fi văzut acolo în toate zilele.

— Ce, nu mai scrii la „Alarma?”

— Ba da, dar luna asta... mă mai odihnesc și eu...

— Așă? de aceea nu mai vedeam nimic de D-ta. Noi credeam că te-ai retras.

Cerù o cafea. Dan luă chibritelnița din mijlocul mesei ș'o dete cevà mai la o parte.

Adâncă tristețã de pe figura lui Racliș îl umplea de milă și de respect.

— Domnișoara Ana 'i bine?

— Mulțumesc, e bine, e foarte bine. Mai stai pe-acî?

— Poate vre-o săptămână...

Bătrânul apucă ceașcă cu amândouă mâinile și sorbi de mai multe ori tremurând din cap. Rămase câte-và minute neclintit, cu privirea dusă; apoi plătì.

— Mergem?

— Da.

Și eșiră împreună. Amândoi, cu ochii în jos, păseau încet, fără să 'și vorbească.

Aproape de casă, de odată, ca și când gândurile pasionate ale lui Dan s'ar fi introdus pe nesimțite în conștiința lui Racliș, acesta 'l întrebă.

— Vrei să vezi pe Ninica?

— Eu nu 'ndrăzneam...

Dan se roși, crezù c'o vede în clipa aceea.

— S'a făcut grozav de ursuză, fuge de lume, nu vrea să vadă pe nimeni... Nu știu...m'am luat de gânduri. Pentru D-ta însă... are o particulară stimă de când eră în școală, dac'ai putea să'i vorbești, cred că i-ar face bine asta, ar mai înveseli-o poate, e așa de tristă, că mi'i în grijă de ea... Iată, aicea stăm noi; poftim...

Dan, urcând scările, simțea că și pierde conștiința, o emoțiune distrugătoare îi înclăștă fălcile, bătăile inimii îl sufocau; se țină de rampă ca să nu cadă. Eră de-o paloare de mort.

— Așa'i c'ai ostenit? Eu m'am obicinuit cu scările... Șezi puțin... Sau nu, vino ici, în odae la mine, ș'așteaptă... o să'i spun că... să vedem... pardon... un moment.

Și, bătrânul zăpăcit, îi arată un scaun și eși.

Penibilă așteptare! De ce și închipuia Dan că soarta lui are să se hotărască în momentul acela? De ce tremură ca un vinovat la gândul c'are să vadă pe Ana? Ea poate că l'uitase de mult, poate că nu l'a băgat în seamă nici odată, și tot ce credea el, eră numai o iluzie, o nebunie a minții lui bolnave... Dar ce zăbovesc atâta? De sigur că nici nu vrea să'l vadă. Iși pipăi cravata, și și-o îndreptă, că eră cam strîmbă. S'auzeau pe sală pași, zgomot de uși, câte-o cheie răsucindu-se 'n

broască c'un scârțit metalic. I se părea că stă acolo de multă vreme, nu'și mai de-dea seamă de când. Avea clipe de uitare, întunecări subite, ca 'ntr'o luptă cu somnul; inima 'i eră mai potolită: un sentiment, mai mult de osteneală, decât de neliniște, toropirea și moliciunea pe care-o lasă în organisme plăpânde o violentă zguduire de nervi. Se gândi la Priboianu. Iși fixă ochii pe-o fotografie din părete, în care crezù că recunoaște trăsăturile Anei, un moment se văzù la pensionul doamnei Raspal... figura repulsivă a lui Veronescu-Prisăcani îi lunecă prin minte. Jos, lângă scaun eră un jurnal, se plecă să'l ia. Auzi un fișit de rochie și tresări ca din somn... Ana eră în fața lui; i se părù mult mai înaltă.

— Ce plăcere neașteptată! și ea 'i întinse mâna și'l privi în față cu o prietenie, în care se vedeă puțină jenă. Dan, în picioare, tulburat, cătă la ea c'un suris vag, și parcă nu se 'ncredea c'o vede. Bătrânul nu'și găseă astâmpăr de bucurie, rîdeă ca un copil.

— Vezi... Ninico, tu credeai că glumesc... Nu'ți spuneam eu, domnule Dan, că de D-ta n'are să fugă, s'a făcut o sperioasă...

— Ei, acum lasă, tată... Să mergem dincolo...

Și trecură în odaia de alături, un salo-

naș cu mobile vechi, joase; într'un colț o etajeră cu cărți, la mijloc o masă ovală, neagră, cu incrustații de alamă pe margini; pe jos un covor; lângă fereastră, care da în curte, o mesită de lucru, de care Ana apropiă înc'un fotoliu.

— Șezi colea, domnule Dan; de mult nu ne-am mai văzut...

E -- Un an aproape.

Bătrânul sta în picioare și se uită la Ana cu nesaț, ca și când el eră acela care n'o văzuse de-un an.

— Știi, domnule Dan, că și Ninica scrie.

— Da?

— Cum ești și tu, tată?... și fața ei albă, întinsă, se rumenî puțin, ea privî zîmbitor la Dan: Dumneata crezi?

— De ce să nu cred? Eu sunt convins c'ați scri bine...

— Vrei să rîzi de mine; nu m'am gândit nici odată la asta, — și ea căută să se descarce ca de-o vină. A glumit într'o zi cu tată-său: o tot întrebă de ce stă veșnic închisă 'n casă, și ea, ca să scape, i-a spus că scrie. I-ar plăcea în adevăr să poată scri; dar e așa de proastă, nici odată nu și-a putut fixă mintea la ceva...

Dan o contemplă, o adoră; sufletul lui găseă un farmec infinit în vorbele ei naive, în glasul ei curat, cu sonorități de cristal, în ochii ei dulci, moi, în mișcarea delicată

a gurii, în îndoiturile rochiei; toată ființa ei i se părea un vis miraculos, fascinator; seninătatea privirii, nevinovăția chipului ei îl făcù să cugete c'ar putea fi o calomnie tot ce clevetise lumea pe socoteala ei. Cătă la ea, pios, ca la o sfântă...

Un țipăt sdrident de copil mic se auzi, năbușit, din altă odae.

Ana tăcù. Dan își plecă ochii în pământ, dar un hohot de rîs, sinistru, nespus de îngrozitor, îi tăie auzul: Ana, cu capul pe spate, cu buzele uscate și vinete, tremurà de-un rîs convulsiv, o vîină neagră îi deformă gâtul, degetele'i trosneau într'o crispație desperată, nebună.

— Ninico... pentru Dumnezeu... ce'i asta? ...E a treia oară...

Și bătrânul, zăpăcit, tremurând, o frecă pe mâini, pe tâmple. Dan înlemnise de spaimă și de durere. Ii erà rușine, ca de-o crudă și neertată indiscreție, de faptul că se găsește martur la această scenă sfășietoare, și'si întoarse fața, ca să nu vadă. Bătrânul eșise s'aducă un pahar cu apă. Dan simți pe mîna lui o mână rece ca gheața; ș'un glas fantastic, ce părea că vine de departe îl întrebă blând:

— Te-ai speriat?... Mai stai, te rog... te rog...

Ana surîdea; un surîs straniu, ce da impresia fioroasă a unei agonii. Fața ei avea

un lustru de marmură, și ochii umezi, gata să plângă, străluceau ca'n friguri. Clipi, își mușcă buza de sus, își pipăi părul la tâmple, în creștet, și la ceafă. Dan căută o vorbă indiferentă, străină de impresiile momentului, dar nu găseă, și tăcerea fie-cărei clipe îi apăsă conștiința cu greutatea unei remușcări obsedante.

— Dumneata ești de mult în Paris?

— Eu? de vr'o... două săptămâni.

— Mai stai?

— Câte-va zile...

Bătrânul intră cu paharul de apă, pe care-l vărsase pe jumătate.

— Știi ce zic eu, tată? Să oprim pe domnu Dan să mănânce cu noi.

— E o idee minunată... Și mie'mi venise... Bravo Ninico, bravo... Dar unde-am pus eu pălăria?... am s'aduc ceva... bun de tot... nu vă spun... a, am găsit'o.

Rămaseră singuri. Ana se uită la Dan, cu ochii ei de altă dată.

— De ce ești supărat? Îți pare rău că te-am oprit?...

— Da nu sunt de loc supărat...

— Atunci — spune'mi drept — la ce te gândești acum?

— Eu? La ce mă gândesc?

Ana dete din cap, surizând. Dan rămase visător; mulțime de gânduri îi fulgerară într'o clipă. Se hotărî să-i spună; și căută

o frază scurtă, presimțind c'are să-i tremure glasul. O privi ținută 'n ochi, avu senzația că se clatină casa cu el.

— N'ai să te superi?

— O, poți să-mi spui ori-ce...

Atunci el simți o rupere surdă în piept și, ca un om care moare, șopti:

— Te iubesc.

— Pe mine? Oroșată subită se așternu pe obrazul Anei.

— Ai spus că nu te superi; și Dan avu un moment de cumplită căință.

— Dar D-ta, se vede că nu știi, nu știi nimic...

Ea se uită sălbatic, fioros în păretele din față, ca și cum ar fi voit să-l dea la o parte cu privirea. Dan se temu de un nou acces.

— Domnișoară — și glasul lui tremură de-o implorare sticloasă — de ce nu vrei să vorbim în liniște, să ne spunem tot ce gândim? poate că nici odată n'o să mai avem ocazia, și pornirea asta de sinceritate.

— Te ascult, Domnule Dan, când ai ști cu ce plăcere te ascult!... Un moment, te rog, s'aprind lampa.

Ea se sculă; calmă, cu mișcări îndemnatice și delicate, ridică globul, aburi sticla ș'o șterse, netezi fitilul cu chibritul aprins, potrive lumina; și când se așază, avu un moment iluzia că e la pension.

— Așà, acum ne vedem mai bine... putem vorbi.

Pregătirea aceasta scăzù curajul lui Dan ; liniștea Anei îl intimidà, — nu mai știià cum să 'nceapă. Ea înțelese, și'l întrebă rîzând

— Vrei să luăm altă vorbă ?

— Nu, dar mă gândeam la prea multe lucruri de-odată... îmi trec prin minte diminețile, când ne uitam de la fereastră unul la altul... adecă eu mă uitam, D-ta poate că nici nu băgai de seamă cum te priveam... Ți-aduci aminte, într'o seară, erà tot așà pe vremea asta, D-ta citeai la fereastră...

Și vorbele picurau încet ; tablouri luminoase se desfăceau din negurile trecutului, ca dintr'o viață depărtată. Sufletele lor se deschideau încălzite de farmecul aducerilor a-înte, se îmbătau de tăria gândurilor tănuite atâta vreme. Ana îi spuse torturile prin care a trecut, nopțile lungi, pustii, în care așteptà din ceas în ceas să moară, oroarea care-a urmărit'o ca un vis urît, ș'o urmărește încă, momentele de dezolare în cari cugetà la Dan, ca la un sfînt pe care nu l'a înțeles, fiorul ei de fericire, și de suferință în acelaș timp, când citeà ceva scris de el, și i se părea că'l vede, că'i simte gândurile cum se apropie de ea și trec, ca singurele raze de lumină, peste viața ei întunecată și distrusă pentru tot-deauna.

Dan îi povestise copilăria lui tristă, decepțiile și osteneala care 'i tăiasе ori-ce avânt, ori-ce entuziasm, apoi speranțele, temerile, planurile nesfârșite și toate emoțiunile acestui amor care 'i umplea viața.

Erau alături, plângeau amândoi, și mâinile lor se strâneau, ferbinți, pasionate : toată iubirea, toate gândurile pe care nu și le mai spuneau se descărcau în fiorul acelei atingeri. Bătrânul intră. Dan cercă să și retragă mâna, dar Ana i-o ținù strîns, și zîmbi.

— Ce, nu ți-e bine, Ninico?

— Ba mi-e foarte bine. Da... să te 'ntreb ceva, tată : tu iubești pe domnu Dan?

— Vezi bine, că 'l iubesc. Pentru ce mă întrebi?

-- Pentru că... îl iubesc și eu...

Și amândoi aiuriți de-atâta fericire, țin-du-se de mână, înaintară cu o legănare ritmică de mișcări, ce părea că se leagă inconștient cu cadrilul lor de la pension.

Bătrânul adusesese stridii, unt proaspăt și o sticlă de *Sauterne*. Dar mai știu ei ce mănâncă, ce beau, unde se găsesc? Toate se petrec ca 'ntr'un vis, din care li 'i frică să nu 'i deștepte.

Se fac tăceri dulci, sfinte, de o misterioasă voluptate. Ei stau alături, din când în când mâinile lor se ating discret, ca și cum ar vol să se asigure, să pipăe reali-

tatea acestei fericiri. Ochii li's încă uzi de lacrimi, lacrimi de bucurie, de extaz. Bătrânul îi privește lung, suspină, râde, și nu se 'ncrede; spune mereu aceleași vorbe:

— Vezi, Ninico, cum a venit domnu Dan?... Două săptămâni, frate, și noi să nu știm!... Cine-ar fi crezut, când ne suiaăm adineaorea pe scări... Da osteniseși, spune drept... Zău, bine a zis cine-a zis, că n'aduce anul ce-aduce ceasul...

După masă, compunerea telegramei: Ana așteaptă să'i dicteze, a scris adresa; ridică ochii albaștri și rîzători la Dan, care stă'n picioare lângă ea:

— Ei, pe urmă?

Și iar citește rar, apăsând pe fiecare vorbă: „Cezar Priboianu, director Alarma, București, România”. Dan se uită la părul ei blond, împletit într'o coadă groasă și prins în creștet c'un pieptene de baga, câte-va fire scăpate, mai scurte, tivesc cu o umbră delicată ceafa ei albă, rotundă. Ea și ridică ochii și i spune să și lase mustața'n pace. Dan se apleacă, îi atinge mâna încetișor, și dictează: „Fericit, recunoscător. Trimete imediat Poteraș Bârlad pentru actele necesare căsătoriei. Cununia aici legație. Așteptăm nerăbdători. Dan.”

— Lasă să scriu și numele meu aicea.

— Eu... nu'mi venea să zic...

— Așa ! Uite ce frumos sună : „Dan și Ana”.

Și amândoi se uita cu drag la numele lor alăturate, ei găsesc și aci o notă de simetrie, ceva predestinat, care stă în acord cu perfecta armonie a sufletelor lor.

La plecare Dan, cam jenat, dă a înțelege că el ar dori să vie cât de dimineată, și asupra părerii lui că „Domnișoara” n’ar prea avea aerul de a fi „matinală”, ea ’l asigură că un logodnic mai puțin ceremonios, care i-ar zice *tu* și *Ano* frumușel, ar putea veni la șapte ceasuri să ia cafeaua împreună, dar dacă Dan al ei vrea să fie „Domnul Dan”, ea se sfiește să’i iasă ’nainte cu ochii cârpiți de somn. În prag mai stau de vorbă un sfert de ceas, în care fac primele încercări asupra întrebuintării pronumelui *tu*.

— Așa dar, mâine la șapte... și ochii lor se privesc adânc, adânc, își sorb cu lăcomie provizie de fericire, pentru lungile, nenumeratele ceasuri ale nopții.

Afară e răcoare. Dan plutește ; instinctiv își ține mâna dreaptă ’nchisă, ca și cum ar strânge în palma lui, caldă încă de impresia pe care i-o lăsascră degetele subțiri ale Anel, toată senzația acelei dulci întâlniri, ceva palpabil din iubirea ei, și s’ar teme să nu’i scape când ar deschide mâna.

Stelele de sus, tăcerea nopții, casele, aerul, luminile de la felinare, toate i se par solemne în momentul acesta. Sufletul lui crește, un sentiment de infinit îi înfioră gândurile : lumea palpită în ritmul vieții lui.

XIII

— Da, înțeleg, e dureros să vorbim de asta, dar un moment de bună francheță ne ușurează și ne scapă adesea de cele mai crude turmente. Eu vreau, și sunt sigur că pot, să te fac perfect liniștită asupra lucrului acestuia : mie 'mi trebuie sufletul tău ; și 'l vreau senin, ca să poată fi bun, și ca să 'l pot avea *tot*... Nino, lasă-mă să 'ți ridic obsesiunea asta de pe suflet. De ce dai din cap ?

— Pentru că... tu ești un sfânt, și nu vreau să te gândești la orori...

Dan o privi țintă 'n ochi, ca și cum ar fi vrut s'o sugestioneze.

— Ascultă, Ano, tu suferi mai mult din cauza modului tău de a gândi : dacă, în minutul ăsta, ai avea toată încrederea pe care ar trebui s'o ai în iubirea mea, și dacă ai fi o păsărică cu minte, cu totul superioară, cum te-am visat eu în tot-dea-una... știi ce-ai face ?

— Ce?

— M'ai luă frumușel de mână și m'ai duce... la leagănul copilului... nostru; nu e al tău? tu nu ești a mea?... Ano, cugeți tu cât te ador, cât ești de necesară vieții mele, așa cu încercările prin care-ai trecut și cu tot ce se leagă de ființa ta?... Tu nu știi cât îmi pari de mare și de sfântă, tocmai prin suferințele tale... Haide, dă-mi o dovadă că mă iubești în adevăr, ca să fiu deplin fericit.

Tăcuți, înfiorați de-un sentiment misterios, privesc amândoi mica figură rotundă și grăseană a copilașului care doarme: gurița, de jur împrejur asudată, pare o floare pe care-a căzut roua, — e așa de calm repausul divin al acestei gingașe vieți de-o lună și jumătate, că și aerul din odaie are ceva tainic, evlavios, solemn, ca și cum s'ar simți acolo prezența unui înger, păzitor al somnului nevinovat; Dan se uită la copil cu o nespusă milă; gropița pronunțată, pe care i-o descopere în bărbie, îl face să și ridice ochii la Ana; ea e palidă și cu privirea dusă. El îi zîmbește într-o căutătură de infinită adorație, buza lui tremură de șoapta unei întrebări sfiicioase:

E băiat?

Ana clatină din cap, și și întoarce șa.

Din momentul acesta nimic nu mai tulbură gândurile lor. De acum pot vorbi și

plănuî în liniște, căci fetița a intrat în cadrul vieții și visurilor senine, ce li se desfășură înainte cu strălucirea și farmecul uimitor al basmelor.

Racliș, întinerit, nu mai aveà astâmpăr. De dimineață până seara erà în ropotele pregătirii. Intr'o zi au eșit tustrei; Ana la brațul lui Dan: discuție care din doi e mai înalt, — erau de o potrivă — se opreau în stradă, se măsurau, oglindindu-se în vitrine, lipindu-și umerii... „Nu te 'nălță!” „Stai drept”. „Tu ai tocurile mai înalte”. Bătrânul rîdea. El susținea că Ninica e cu două degete mai scurtă, „dar ea are să mai crească”. Oamenii, casele, ulițele, tot ce vedeau, îi impresionau neobicinuit: iubirea lor răspândeà, pe unde călcau, un farmec de sărbătoare și de neînchipuită frumusețe. La întoarcere Dan îi arată statuia Republicii: „Când ai ști de câte ori m'am uitat cu ciudă la Cooana asta de bronz, care-aveà aerul că rîde de mine, — uite-acu ce triumfător ne privește, și ei îi pare bine că ne-am regăsit și că ne iubim.”

Unsprezece zile de când își pun viitorul la cale. Sunt singuri, la aceeași mesită de lucru, la care și-au făcut primele destăinuri. Ana ascultă cu nesaț: i se pare că intră într'o lume nouă, mare, plină de interes și de minuni. Dan evoacă figurile prietenilor lui, pe cari'i prezintă, ca pe

niște eroi extraordinari, într'o proiecțiune de lumină uimitoare: viața lor mândră, munca lor dezinteresată, fraternitatea lor de idei, de talent și de suferinți, care i-au apropiat, i-au strâns ca într'o castă și i-au izolat de lume, visurile lor largi și umanitare, apoi glumele, particularitățile și figurile fie-căruia... Ana e sigură că i-ar recunoaște, cum i-ar vedeă, și parcă 'i-e dor de ei, ca de ceva care face parte din viața lui Dan.

El îi ia mâna și i-o sărută; cu o mișcare delicată, ea-și lasă capul visător pe umărul lui, gurile lor se cheamă cu sete, se atrag, își sorb respirația în sărutări lungi, fierbinți, fioroase. O, dulcii, îmbătătorii ei ochi ce se închid și tremură, atât de drăgălaș, subț apăsarea gurii lui arse de iubire!

— Entrez!

„E cine-va jos care 'ntreabă de Domnu Dan". Cine poate să fie? Dan pleacă cu capul gol. Portarul strigă 'n urma lui: „prenez garde, Monsieur, vous allez vous casser la tête". Ana așteaptă, neliniștită.

Peste cinci minute ușa se deschide largă. Un domn străin, se înclină jenat. Dan, în extaz:

— Ghici cine e?

Ana se gândește o clipă, apoi suride.

— Domnu Priboianu!

— Vezi, că te-a cunoscut?

Își aduc aminte de noaptea 'n care-au stat până 'n ziuă. Găsesc o plăcere în rechemarea temerilor și suferinților trecute. Priboianu schimbă vorba, când i se pomeneste de ce-a făcut el pentru fericirea aceasta... Ana se uită curios la barba lui stufoasă, la mâinile lui mari și păroase: râsul, gesturile, glasul, vorbele cele mai neînsemnate i se par extraordinare, de un înțeles adânc, mistic, — ea crede că vede un om dintr'un alt planet, venit pe pământ numai de dragul lui Dan al ei. Sub căutătura duioasă, părintească a lui Priboianu, inimile lor se simt ocrotite, tresar de-o fericire nouă, ei se privesc ca 'ntr'o oglindă; în sufletul lui bun, și parcă se iubesc și mai mult.

— Eacă și tata !...

Nouă explozie de bucurie. Bătrânul adusesese verigile de logodnă. Ana trece în odaia de alături să 'ncerce o rochie. Dan se scoborî cu Priboianu să cumpere două sticle de șampanie : mai mult un pretext, ca să-i vorbească, să-i spue de copil, de cum a știut el să introducă în sufletul plăpând și tulburat al Anei un mod mai larg și mai uman de a privi lucrurile și de a înțelege vieța... Inima bună și generoasă a lui Priboianu tresare, ca de triumful propriilor lui gânduri și sentimente. Tot așa ar fi făcut și el.

— Primul redactor de la „Alarma” să se cunune fără frac? Asta n'o permit. E, la mijloc, onoarea jurnalului meu!

Dan sfârșește prin a se lăsa, ca un copil, să facă ce-o vrea cu el. Priboianu îi cum-pără rufărie, haine, tot ce se cade la un mire, îi dă o mie de franci, ca să aibă de cheltuială.

— Dar când o să mă pot eu plăti?...

— Nu vorbi fleacuri... Voi unde-o să stați la București? Ori nu v'ați gândit încă.

— Apoi, să vedem, Ana zice ca să stăm deocamdată tot acolo, în strada Armașu...

— Așa? va să zică ei tot mai ținneau apartamentul... de care'mi spuneai...

După dejun, logodna. La început, discuție asupra punctelor cardinale. O mică busolă — „breloque” îi pune de acord. Dan și Ana stau drepti alături, cu fața la răsărit, și sunt așa de emoționați, că de astă dată au uitat să vadă care'i mai înalt. Priboianu e vesel, vorbăreț.

— Să nu vă temeți, că nu ține mult... A, pardon... logodnica trebuie să stea în stânga. Vezi așa... Ori în dreapta... ce zici boerule?

Racliș e de părere că — în dreapta; dar nici el nu știe sigur, un moment se oprește gânditor, într'o atitudine ceremonioasă, ca și când ar căuta să'si aducă aminte, în care parte-a stat el, când s'a logodit; con-

chide că aceasta n'are nici o importanță, tușește o dată uscat, din gât, și apropiindu-se de „copiii lui”, mișcat, tremurând, le pune verigile 'n degete. „Să trăiți”... Vrea să mai spue ceva, dar ochii i se umplu de lacrimi: sărută pe Dan, apoi pe Ana; i se pare că se desparte de ea și n'are s'o mai vadă. Priboianu, cu o mișcare de scamator, trece lui Dan un buchet frumos, pe care'l ținuse ascuns, și-i face semn să'l dea Anei.

— Acum puteți eși din front. Noroc...

Șampania sfârșie în pahare. Planurile reîncep...

— Ba eu, frate Dane, știi ce-aș zice? Să lași pensionul și să te-apuci de avocatură. Ai licența... o să-ți vie poate greu, un an cel mult, pân' t'ei da la brazdă, pân' t'ei deprinde cu chichițele meseriei și cu lumea. Tu vorbești admirabil — nu că ești de față... și logodit — da ce-i al omului i-al omului, n'ai ce'i face. Pentru cei dintâi trei ani te iau eu în antrepriză, cu două-sprezece mii de franci pe an, vrei?

— Eși la covrigi...

— Mă rog, primești?

— Eu primesc, da să nu te păcălești.

— Ce-ți pasă? Adă mâna... Tae, Domnișoară!

Ana nu știa cum și ce să tae, și trebuia să'i explice datina poporului.

Două săptămâni trecură cu repeziciunea miraculoasă a întâmplărilor ce se alungă prin vis.

Intr'un compartiment din Sleeping-Car : Ana doarme ostenită de fericire : calmul somnului dă figurii ei frumoase expresia acelei mulțumiri indefinite, acelui suris divin, pe care-l au copiii mici când dorm. Dan, în picioare rezemat de brîul ferestrei, uimit ca de ceva magic, de prin basme, își stăpânește respirarea, ca să n'o deștepte. E a lui toată comoara asta de farmec și de frumusețe ? El o contemplă cu un sentiment de nespusă adorație ; mintea i se pierde, și gândurile îl dor, se înfioară de frica vagă pe care o dau fericirile mari și neașteptate. Ii huesc urechile de-un șuer depărtat, neîntrerupt, obsedant. Sufletul lui arde : timpul, evenimentele, imaginile, toate se topesc în conștiința lui. Simte, ca prin somn, că e în tren : o impresie surdă de mișcare fără zgomot, fără zguduire. Jos, pe geamantan, se clatină, veșted, buchetul de nuntă. Dan îl vede și se pleacă încet, îl așază mai bine, să nu cadă,... poate c'ar fi un semn rău ; și'n clipa aceea, ca la lumina unui fulger, îi licăresc imagini, un amestec de amintiri ; Ana, în rochie albă de matase, pare-o zîină din povești, pe el îl strânge fracul la subsuori. Raclis are două decorații la piept, Priboianu emo-

ționat, și de-o solemnităte comică, îi șoptește: „Dane, ia seama, tu te-ai zăpăcit.” Il ia de mână și îl dă povețe pe cari el nu le înțelege. I se pare că toți îl privesc îngrijați; îl duc prin case necunoscute, îl pun mereu de iscălește hârtii; oameni străini pe cari nu i-a mai văzut nici-odată, îi strâng mâna și ’i vorbesc cu dragoste; în picioare lângă Ana; cât au să-i mai ție?... un domn scurt, chel, cu favorite albe, ș’o doamnă grasă cu sprincenile ’n-binate și cu ochii încrucișați, stau și ei smirna de o parte și de alta, cu câte-o făclie aprinsă în mână; citanii lungi, nesfârșite, descântece superstițioase, schime cabalistice, care-i duc mintea într’o lume de fermece și de farmazonii. „Hi, hi... Ați văzut? Fărcășanu... am copilărit cu el... *ambasador*... cum s’a întâmplat... el a botezat pe Ninica, și tot el a cununat’o...”

Și, moleșită de extaz, mintea lui Dan apucă, de ici, de colo, câte-o figură, câte-o vorbă, din vălmășagul de impresii, ce prin mulțimea și tăria lor pare a fi lărgit timpul în care-au încăput; de aceea întâmplările din urmă îi scapără acum tulburi, deșirate, ca dintr’o imensă depărtare. Ana doarme. Vieața, toate gândurile lui, imobilizate, o savurează, îi păzesc somnul, îi ascultă respirarea... unde, să se ducă din parfumul acestei fericiri? Lumina in-

tensă a momentului îi îngreăşe vederea, împrăştie în întuneric pulberea de amintiri şi de speranţe, conştiinţa lui se izolează, se pierde în farmecul covârşitor al clipelor cari curg.

O staţie... Ce zgomot infernal. Aude roţile vagoanelor din urmă răsunând sub loviturile unui ciocan de fier, bătaile se apropie, tot mai tari, îl săgetează prin creieri şi i dau tresăriri nervoase, cari'l dor.

Ana deschide ochii speriată, vede pe Dan şi i zîmbeşte somnoros.

— Unde suntem ?

Amândoi la fereastră caută să citească pe frontispiciul gării, dar e noapte şi nu se vede, capetele lor se alătură, îşi lipesc tâmpile ; s'aude şuetul unei apè mari, lumina felinarelor tremură pe stîlpii albi ai peronului, toată lumea se dă jos, e vama de la Vârciorova.

Pe la amiază sosesc la Bucureşti. Ce curioase li se par străzile ! şi casele parcă s'au mai micşorat în lipsa lor. Pe calea Victoriei, câţi-va cunoscuţi îi salută. Dan are sentimentul că sboară, Ana e ostenită ; pe chipul ei trec umbre de melancolie.

Acasă, în strada Armaşu ; lucrurile parcă se deşteaptă dintr'un somn lung, se deschid ferestrele, şi odăile respiră. Dan se crede străin, parcă se jenează de mobile. Din odaia Anei se uită lung la fereastră

căsuței din față, unde'și închipue că se vede pe el, visător, timid, mai tânăr cu'n an, și toate, câte s'au petrecut de atunci, îi sclipesc în fulgerarea unui gând. Zilele dintâi trec ca niște sărbători pline de surprize: primul lor dejun „acasă la ei", primii lor pași pe stradă îi emoționează și li se întipăresc în minte cu forța unor evenimente extraordinare, tot ce văd li se pare nou: simțurile lor au fiorul virgin și freschețea de senzații a copilăriei. Racliș pleacă a o vară a lui în Basarabia. Dan pledează două procese și le pierde: aceasta îl desgustă pentru tot-deauna de avocatură, căci eră adânc convins că în amândouă pricinile dreptatea fusese de partea lui... Își reia lecțiile de la pension, și începe să se ocupe mai cu dinadinsul de literatură. Uneori, noaptea, după ce adoarme Ana, se scoală binișor, și scrie ceasuri întregi, își ascunde paginile chinuite, ca să nu afle ea câtă osteneală îl costă fie-care rând, apoi într'o seară se așază la masă și deschizându'și caetul începe să'și limpezească de-al binelea tot ce-a migălit în secret. Ana se apropie încet, se uită cu sfieală peste umărul lui, el o simte ș'acopere cu mâna ce-a scris, ca să nu citească ea; dar nu'l rabdă inima, și'i citește cât a făcut, și'i spune dinainte ce are să mai urmeze. Ea îl ascultă cu un sentiment de recunoș-

tință și de admirație care deșteaptă în Dan puteri necunoscute; privirea ei îl înalță, îi dă pasiunea muncii, și setea de glorie, pe care nici odată n'a simțit-o ca acum.

Peste două luni apare volumul „Incerări literare” de V. Dan. Erau poezii, nuvele și câte-va portrete, tot ce putuse s'a-leagă din munca lui de zece ani. Cu ce emoțiune trece pe la vitrinele librăriilor, și ce curios i se pare într'o zi când își vede cartea în mâna unui necunoscut! Simte cum sufletul lui se răspândește, și circulă în sufletele altora. Cartea se vinde, e un succes neobicinuit; Ana e mândră, când nu'i Dan acasă, traduce doicii câte-o nuvelă; îi pare rău că fetița, neavând de cât patru luni, nu poate să guste și ea operele lui Dan.

O masă prietenilor, din primii bani de pe literatură. Stelian găsește șampania „magistrală”: la a doua sticlă zice că destupă „nuvelele”, la a treia „portretele”. Petroni întreabă mereu pe Graur: „Ce ai tu, de ce ești așa trist?” Eră o glumă veche a lor, „*une scie*”: într'o zi Graur vorbind de puterea sugestiei le spusese că, pe el, când îl întreabă cine-va: de ce e supărat? îl face imediat să se simtă supărat, așa fără nici un motiv, ca și când privirea și vorba celui care'l întreabă, ar aruncă de o-dată în sufletul lui bine dispus, o neliuște, o

presimțire de ceva rău. De-atunci ei îl necăjeau, ziceau că încearcă să'i sugereze melancolia. Priboianu, care se amestecă rar în copilăriile lor, de astă dată se simte și el sedus.

— Ba nu, zău, ce ai tu Graure, de stai așa... ca un țap logodit?

Acesta zîmbi, apoi își luă, în adevăr, și poate involuntar, un aer gânditor.... Un hohot general de rîs.

— E gata.

— Vezi, Domnule, ce'ți-e și cu sugestia?

— Mititelul, mi l-ați necăjit, lăsați-mi băiatu'n pace... Și Stelian dă să'l sărute, Graur se ferește; altă toană de rîs. După masă Stelian citește un articol al lui despre cartea lui Dan; acesta se uită în ochii Anei, ea strălucește de frumusețe și de veselie. Fericirea lor capătă un aspect nou, se reîmprospătează sub privirile prietenilor; inimile lor parcă se înțeleg mai bine și se simt mai strîns legate în atmosfera asta de simpatie și de solidaritate.

.... Dar nici vorbă că trebuie să'și pună cartea la Academie! Cine-o să ia premiul anual de cinci mii de lei? Anul acesta n'a apărut nimic vrednic de luare aminte; opera lui Dan se impune, originalitatea gândirii ș'a darului de a exprima sare'n ochi... E adevărat că „nemuritorii” sunt cam tari de ochi, și au frumosul obicei de a se

premiă numai pe ei : așa au respins ei „Poeziile” lui Stelian, pentru a premiă o broșurică cu „impresii de călătorie” a unui *confrate* ; au respins „nuvelele” lui Graur, pentru niște dări de seamă și rapoarte ministeriale intitulate „Opere literare” ale unui alt venerabil nemuritor, care după o lungă și eroică luptă cu bugetul țării, își înfigeă acum dinții osteniți în cozonacul Academiei, atât de bun și de priincios pentru bătrânețile *confraților* ; dar anul ăsta nu s’a văzut nimic scris de vr’un academician, așa în cât vor fi siliți să dea premiul cuiva de-afară ; de sigur o să ia doliu Academia, o să fie un scandal această sfărîmare a celor mai sfinte tradiții, dar, în lipsă de gloanțe, trebuie să lase vânatul pe seama altora.

— Și, apoi, zi că te refuză, ce pierzi ? Un bilet la loterie, nu’i așa Petroni ?...

— Așa’i, numai că prea câștigă mereu comitetul de tragere.... pe sfoară.

A doua zi Dan și-a depus cele douăspre-zece exemplare ; dar cum nici odată n’avusese noroc la loterie, eră la adăpost de ori ce ilu-zi

Ana se înstrăinase cu totul de rude ; gândul că soră-sa ar privi-o de sus, ș’ar ofensa-o cu compătimirea ei, îi înăsprea inima, o umplea de revoltă și de răutate, încă de când eră la Paris ; oroarea de a vedea pe

unchiu; său puneà pentru tot-deauna o prăpastie între ea și familia ei. Nu eșeà din casă decât cu Dan, n'aveà nici o prietenă. Adesea zilele i se păreau lungi, apăsătoare; singurătatea îi dădeà gânduri urâte, o umpleà de temeri neînțelese, superstițioase; ș'atunci s'așezà la fereastră, ș'așteptà pe Dan cu nerăbdare.

Se simțea incapabilă de a face și ea ceva; seara, când trebuia să spue bucătăresei ce să gătească, o apucà groaza; une-ori sta o jumătate de ceas să-și aduc' aminte de vr'un fel de bucate, îi veneà să plângă de necaz. Dan se însărcinà să se ocupe el de menaj, făcea haz de supărările ei copilărești, ș'o rugà să-i cante ceva la piano, sfârșeau în tot-deauna prin a găsi un farmec particular, artistic, în casa și gospodăria lor dezordonată.

Intr'o seară se 'ntorceau de la șosea pe jos, bătea vântul și ei închideau ochii și se fereau de praf.

— Când o s'avem și noi un cupeu?...

Dan văzù în această întrebare un lung șir de păreri de rău, ascunse în inima ei bolnavă.

— Ai vrea în adevăr?...

— O, am glumit. Ce idee! Am spus așa o prostie, fără să mă gândesc.

— Tu te aperi, ca și când... n'ar fi o glumă...

Ea începù să rîdă. Dan rămase pe gânduri. Iși închipui o clipă c'o vede într'un cupeu trecând, vertiginos, pe dinaintea lui, și depărtându-se pentru tot-deauna, în lumea ei de altă-dată. Putea dar s'o piardă !... Și el o strîngea în iubirea lui din ce în ce mai adîncă, mai pasionată, ca și cum ar fi căutat s'o vindece de-această nostalgie nenorocită.

XIV

E dimineață. Afară ninge liniștit. Ei stau la fereastră și privesc cum se cern de sus fulgii mari, ușori, într'o cădere leneșă, ostentivă. Strada, coperișurile caselor sunt albă, de un aspect moale, vaporos, ce predispune la visuri. Un farmec nou, de care nu-și dau seamă, străbate sufletele lor, și ei se miră, li se pare că n'au mai văzut niciodată o zi de iarnă.

Ana suride visător; brațul lui Dan îi strânge încetinel mijlocul, și ea, alintată, își razimă capul pe umărul lui. În sobă trosnesc lemnele prididite de para unui foc lacom.

— Când mă gândesc că s'ar fi putut întâmpla să nu ne cunoaștem, par'că m'apucă groaza... Ți-aduci aminte, când ai venit întâi în clasă la mine, cum voiai să... mă necăjești...

— Ce nebună eram. Da pe urmă, cum te-ascultam, cu ce nerăbdare așteptam lec-

țiile tale ! Parcă te văd... erai așa cu minte, și blând, și vorbeai încet, frumos ; o dată, știi, ne-ai povestit ceva trist din viața lui Jaganini ; da nu știu cum, parcă și glasul și figura ta aveau ceva misterios în ziua aceea, c'odată am început toate să plângem... ți-aduci aminte ?

— Te gândea tu pe-atunci, c'ai putea fi a mea ?

Și Dan, surîzând ca de farmecul unui vis, o strînge la sîn și o sărută dulce pe colțul gurii.

— Acum mi se pare că m'am gândit în tot-deauna, și cred că n'aș fi putut trăi fără tine, dar atunci... Știi eu ? Eram așa de proastă... Tu ai spus doicii să mute patul de-acolo ?

— Eu, ca s'astupe ușa care dă 'n coridor....

Fusese o ceartă între slugi, din cauza asta. Ea începe să'i înșire, ce-a zis doica, ce-a zis bucătăreasa, fie-care 'n limba ei, cum gesticulau și țipau una la alta, furioase că nu se pricep, și crezând că, dacă strigă vorbele mai tare, or să se priceapă...

— Eră nostim de tot, eu ascultam de aici și muream de rîs.

Pe Dan îl dor aceste ruperi subite de idei : nu înțelege cum poate Ana să se smulgă cu atîta ușurință dintr'un curent de gânduri așa de atrăgătoare, și de-odată,

fără nici o noimă, să treacă la câte o banalitate neașteptată. De mai multe ori observase la ea lucrul acesta, și i se părea straniu, îl tulbură ca o răsturnare violentă și brutală a legilor minții omenești; dar nici acum nu'i vine să'i spue, se teme să n'o supere... Ar fi păcat; e așa de veselă! E un cap delicat, copilăros încă, își zice în gând, ș'o privește iubitor, zîmbind inconștient de rîsul ei drăgălaș, captivant, pe când sufletul lui vibrează și răsună încă de chemările duioase ale trecutului.

Ei sunt tot în luna de miere. Personalitatea lor, doarme în legănarea iluziilor. Toate gândurile, toate grijile, toate asperitățile firii lor se pierd, topite la o laltă, în focul unui amor nesfârșit, și sfînt, și dulce, cum n'a mai fost pe lume, cum n'are să mai fie.

Ei se doresc, când nu se văd câte-va ceasuri. Dan vine 'n tot-deauna grăbit acasă; pe drum își face fel de fel de idei: o fi bolnavă, s'o fi aprins casa... închipuirea lui îi înfățișează primejdii, tablouri fioroase al căror aspect îi alarmează conștiința, ș'atunci ca un copil gonit de spaima indefinită a întunericului, își iuțește pasul, inima 'i bate speriată, ochii i se tulbură de soare; ca să'și mai distragă mintea ascultă cum scârțâe zăpada sub tălpi. Ana 'l așteaptă, îi sare 'n gât și 'l sărută, face

nebunii, zice că e cuțu lui cel mic și se gudură, își îndeasă fața în hainele lui reci, cari aduc în odaie mirosul plăcut al iernii, al aerului sănătos de-afară.

-- Știi că e posibil să luăm premiul de la Academie!

Se 'ntâlnise cu Damaschin, un scriitor de mare valoare, deși academician, și acesta 'l asigurase, că toată atenția nemuritorilor, și toți sorții de izbândă sunt pentru cartea lui Dan.

Un nou tezaur de iluzii, la gura sobei: cinci mii de lei! Două prietenilor; le rămân trei: o călătorie în Orient... Cine-a spus că nopțile de iarnă sunt lungi? Ei se vedeau deja departe, pe mare, în larma străinilor din țări deosebite, în zgomotul vaporului, auzeau roțile sfădindu-se cu apă, și, sub trompa de fum, vedeau coada alburie de clăbuci de-a curmezișul talazurilor.

— Mă iubești, Nino? Nu'i așa, că suntem fericiți?...

Și aceleași gânduri, aceleași vorbe revin cu alt parfum, ei cred că și le spun pentru prima oară.

O scrisoare de la Racliș: e bine, n'a primit cartea lui Dan, pentru că marea împărăție nu lasă să intre în Basarabia nici carte, nici jurnal românesc; după Paști are

să vie pentru vr'o două săptămâni; îi do-rește și-i sărută cu drag.

Se desprimăvărează, ulițele sunt mur-dare și strașinile picură, toate casele parcă au guturaiu.

E Duminică. Dan scrie; Ana îi face ți-gări; bate cine-va la ușă. E Stelian.

— Cum să te prepar, ca să nu-ți vie leșin?

— M'a premiat!

— Nu, te-a ras.

— Știam, și cui l'a dat?

— Lui Domnu Razi...

— Fostul inspector...?

— Da, și când ai ști istoria... Ascultă, mi-a spus'o Damaschin aseară. Cunoști pe Curțius Borceanu?

— N'am auzit de numele ăsta nici-odată. Cine-i?

— Ce dracu, Dane, e nepermis, să nu știi pe Domnu Curțius Borceanu, mare a-cademician, de la descălecătoare! Poate l'ei fi văzut vr'o dată pe stradă, e un pri-chindel, scurt, cu niște picioare subțiri și strâmbe, și are un barbișon roș, foarte nos-tim, mi se pare că pentru asta l'a și făcut academician; e el nițel cam hodorogit, și cam aduce din picior... da craiu, lucru mare! Trăește cu una Măcăreasca, o vă-duvă cochetă, care de multă vreme are-o fată de măritat... Nu'i așa că pân'aici am

aerul de a bate câmpii? Stai să vezi : Domnul Razi, de când a rămas fără slujbă, e vînător, vînător de lei... noi. Știi că tată-său a murit, și n'a lăsat decât datorii. De unde și până unde tînărul Razi — curtezan cum e de felul lui — se introduce 'n casa doamnei Măcărescu, în calitate de viitor ginere. Măcăreasca încântată. Se face logodna. Domnu Curțius Borceanu încântat și el, că i se limpezește terenul. Razi are nevoie de câte-va mii de lei ca să poată intra în moștenire, zicea el. Măcăreasca nu dispune deocamdată, femei cu minte. Ce'i de făcut? Atunci el îi spune c'a pus o carte la Academie: un ghiveciu național intitulat : „Augustii miri” n'ai citit-o? Am să ți-o aduc, e grozavă, monumentală, — are și versuri, — să vezi, mă, lingușire grețoasă ; sunt ca vr'o sută de pagini, pe hârtie groasă ; de la început pîn'la sfârșit e o milogeală țigănească, o înjosire de lichea flămândă și lașă, care tremură și se târăște pe brânci după un codru de pâine...

— Ei, ș'a premiat-o?

— A premiat-o. Borceanu încălzise inimile colegilor : le spusese că'i chestie matrimonială la mijloc : „faceți această casă, pentru mine !... Sunt tineri și se iubesc ca doi hulubași. Copiii lor or să vă binecuvinteze...” Academia a fost și de astă dată la înălțimea ei.

— Mai bine. Preferințele Academiei au ajuns să fie compromițătoare... Și totuși în fundul inimii lui se ascundeă un sentiment vag de decepție, umbra unei păreri de rău, pe care'i eră rușine s'o spue.

Sosise primăvara. Copacii înfloriseră, păreau ninși. Eră în vacanția Paștelui; Dan scriia o dramă. Intr'o dimineată, Ana dormea încă, el se pregătea să iasă, ca să'i cumpere flori, servitoarea 'i aduse o telegramă: o deschise, nervos, cu presimțirea unei nenorociri, și rămase 'nlemnit: murise Racliș. Tiptil se strecură afară, ca să poată gândi; i se părea că vorbele, pe care le citise, se vor speria de sine în tăcerea casei și vor îngrozii somnul liniștit al Anei. Se așeză jos, pe scară, și sprijinindu-și coatele pe genunchi, își lăsă capul în mâini și închise ochii. Văzù chipul uscat al bunului bătrân, în repausul spăimântător al morții,—îi văzà degetele de ceară înțepenate pe piept... Mâine 'l îngroapă... și Nica 'l așteaptă, ieri îi pregătea odaia, i-a așternut covor la pat... Oare cum să-i spue?... Minteia lui se pierdea, căutând vorbe cari nu sunt. O țigancă strigă pe stradă: „ghiocei frumoși!” Un moment se gândi să cumpere; și îndată 'și luă de seamă: „ar fi un dar perfid”... Intră ostenit, abătut. Ana se pieptănă. Eră veselă. Il privi fix, țiindu-și rîsul, apoi îl sărută.

- Siretule, crezi că nu știu?
- Ce?
- Vine tata, ai primit telegrama...
- Cine ți-a spus?
- Iovița... da ce ai?... Mă sperii...

Dan eră palid, simți că vorbele 'i scapă prin ochi; un moment i se părură c'a spus tare: „a murit”; și privi rătăcit, în lături, plecându-și capul, ca sub groaza unei lovituri fatale. Ana 'l zgâlțîi, și 'i răcnî 'n urechi.

- Spune omule ce e?

Dan se uită cu tristețe la ea. Sufletul lui delicat și mândru, tresări ca de-o ofensă. Se hotărî să'i spue, glasul îi tremură pe primele vorbe, cari nu erau acelea pe cari le gândise...

- Nu-i nimic, Nino dragă, liniștește-te.

- Spune drept, e tata bolnav?...

El înclină încet din cap.

Ea se răsti, impacientată, mânioasă.

- Dă-mi telegrama... oh, cum mă torturezi!

Și ridicându-și pumnii în dreptul obrazului, vru să-și blesteme vieța.

Dan o apucă în brațe, îngânând cuvinte de iubire, de mângâere. Atunci, prin una din acele fulgerări de conștiință, ce par a lumina în noi gândurile altora, Ana înțelese, și căscă ochii mari, cu o expresie de teroare.

— A murit?

El o învâli într'o căutătură de-o nespusă înduioșare.

— Nino... dar glasul i se înecă în lacrimi, vru să'i sărute mâna; c'un țipăt de groază ea se smulse din brațele lui, ferindu-se ca de o atingere vinovată, ce profană doliul ei sfânt; și ca să nu mai vadă nimic, își îngropă capul în pernă, și plânse, nebună de durere. Dan suspinând îi sărută părul despletit, gura lui arsă îi șoptea cuvinte de adorație, o imploră să'și întoarcă fața spre el, să'i fie milă de viața, de inima lui bolnavă... Ea nu vroia să'l asculte, și scutură din umeri ca s'o lase 'n pace. El simți un gol în suflet, ca o retragere bruscă a iubirii lui vexate.

N'aveau ei aceeași viață, aceleași dureri, aceleași gânduri? De ce 'l gonea ca pe un străin, în loc să 'și plece capul pe sânul lui, și să plângă cu el, căci și el eră orfan, și toată iubirea, toată viața lui eră a ei! În momentul acela i se părù c'o vede la școală, răsfățată, cochetă, fudulă de mâinile ei albe și de zgomotul pe care 'l făcea rochia ei de mătase.

Telegrama îi chemă la înmormântare. Au plecat în ziua aceea, Ana a plâns tot drumul, din când în când suspină, legănându'și capul: „N'am să'l mai văd, n'am să'l mai văd.” Au sosit tocmai când îl așezau

în sicriu. Ana se aruncă desperată și bocî pe trupul încremenit al mortului, îl sărută pe obraz, pe mâini, pe haină; abiă au putut'o ridica de acolo: cum își încleștase mâinile, unghiile ei hîrșîiră c'un zgomot fioros pe chembrica roșie ce îmbracă sicriul. La cimitir vroia să s'arunce 'n groapă. „Lăsați-mă, ce-aveți cu mine!...” Glasul ei eră răgușit, spart; cioclii traseră frînghiile, a căror frecare pe fundul cosciugului dete un sunet uscat, sinistru; și toți simțiră trecând prin ei suflarea glacială a necunoscutului, misteriosul fior al veșniciei. Ana leșinase.

Vara lui Racliș eră una din acele ființi în cari nenorocirile parcă trag la țintă: bărbatu-său internat într'o casă de nebuni, băiatul ei exilat în Siberia, din cauza unui discurs entuziast la o întrunire de studenți; o fată cocoșată, cu picioarele moi, pe care-o purtă toată ziua într'un căruț; aceștia îi mai rămăseseră; bătrâna numără pe degete morții familiei pe cari'i dusesese, pe rînd, la cimitir, în anii din urmă...

Ce de dureri sunt în lumea asta, cugetă Dan. A doua zi plecau. Ana eră palidă, din când în când își ducea batista la ochi și plîngea. Tăcerea ei, nepăsarea de tot ce-o încunjoară, rochia ei cernită, crepul negru ce'i flutură din creștet pînă'n poale, puneau în jurul ființei ei o atmosferă rece,

impenetrabilă. Dan o privea cu sfială, nu îndrăzneă, nu știa ce i-ar putea spune. Un sentiment de dureroasă izolare îi întuneca mintea, îi discorda voința; se simțea slab, laș, gonit din sfera propriei lui vieți. Uneori avea clipiri de revoltă, de răutate. Până 'n gât 'i venea să 'i spue: „Ce va să zică asta?... Parcă l'aș fi omorât eu...” I se părea că și-a auzit glasul tremurând pe cuvintele acestea. Ș'atunci tresărea ca dintr'un vis prăpăstios; firea lui bună și mi-loasă 'l dojenea pentru momentele acelea de rătăcire și de egoism, în cari el se alarmă numai de suferințele lui, se uită pocăit, rugător la Ana și, în gând, îi cerea iertare de ce eră să 'i spue, se rușină de ce gândise, ca de un acces de nebunie prin care trecuse și care 'i umplea conștiința de-o spaimă retrospectivă.

Dar vremea vindecă toate durerile. Adu-ți aminte, cititorule, de morții pe cari i-ai plâns, de prima încercare crudă ce te-a încremenit pe loc, de cele d'întăiu momente de supremă sfâșiere și desperare, pe cari ți se părea că n'ai să le mai poți uita nici odată, și că va trebui să mori de durere... Câți ani sunt de atunci? Prin câte încercări cumplite n'ai mai trecut, și toate au încăput în inima ta largă, și vremea le-a acoperit, ș'a potrivit locul unde le-a îngropat, ca să nu se mai cunoască, ș'a semă-

nat pe deasupra flori, ca să nu mai știe lumea, ca să nu mai știi nici tu, câte-ai îndurat, câte doliuri mari porți în sufletul tău !

— Azi a fost Matilda pe-aici... de când nu mai e ministreasă, și-a mai venit în fire, vorbește ca lumea, nu se mai strîmbă... Știi că ne-a poftit pe mâine seară la masă...

— Ai spus că mergem ?

— Eu am zis că nu știu ; să te'ntreb pe tine, — nu mi-a venit să'i spun că nu vreau, dar după ce-a plecat i-am scris, că mâine avem și noi lume la masă... Cum ai crede tu c'aș merge ? Mie-mi face rău, și când întâlnesc pe stradă, pe câte cineva din familia mea... De ce te uiți așa?...

— Pentru că... am eu un gând, care mă tot urmărește de mult, și nu ți l'am spus, dar acum văd că și ție...

— Ce gând ?

— Să plecăm din București. Să ne retragem...

— Unde ?

— Ori unde, la un târgușor, la vr'un sat unde-va, în liniște.

Ana fu apucată de-o bucurie copilărească ; nu mai aveà astămpăr, nu'i veneà să creadă ; se așeză pe genunchii lui și'l luă de gât ; ochii ei frumoși scânteiau de fericire

— Spune drept, s'ar puteà ?

— Numai să vrei *tu*.

— O, de câte ori nu m'am gândit și eu la asta, ca la un vis irealizabil!

Inchipuirea lor se pierde în perspective de fericiri, cu atât mai atrăgătoare cu cât erau mai nehotărâte. Bucureștii li se înfățișau ca o Gomoră; o lume stricată, capiștea tuturor viciilor, un aer greu, bolnav, impestat, în care nu se poate visă, nici iubi, în care inimile lor sufereau, tânjeau, fără să știe de ce; erau nerăbdători să plece mai iute; departe, o căsuță albă, simplă, ascunsă de copaci, un adevărat cuib de fericire, și cum or să se iubească, și ce liniștiți or să fie, retrași, neștiuți de nimeni, acolo o să și isprăvească el drama, la care lucrează de atâta vreme fără nici un spor, acolo are să cugete în toată libertatea, ș'are să scrie pe fiecare an câte-un volum, viața celor asupriți, ticăloșiile orașelor mari, triumful parveniților, toată dezordinea, toate nedreptățile, cari se petrec zilnic, și nimeni nu le vede, și nimeni nu le spune.

Eră prin August. Mica Lori începea să facă primii pași, împlinise anul. Doica plecase 'n patrie ducând cu ea convingerea nestrămutată, că toate bucătăresele noastre sunt niște „asasine”, și că fetița seamănă cu Dan, bucățică tăiată.

Fuseseră două săptămâni la Rădăești.

Smărăndița se măritase c'un arendaș gras, apoplectic, un fel de goril, pe care Dan nu putea să-l sufere. Aglaia ședea 'n pat și toată ziua 'și căută 'n cărți, niște cărți soioase, pe care le-amestecă numai c'o mână, cealaltă fiind paralizată. Unchiul lor îmbătrânise, de-abia mai umblă, veșnic cârtitor și răutăcios, ochii îi erau acoperiți de-o ceață, nasul vînat; avea o figură idioată, și duhorea a rachiu, ca o velniță. Pe Ana o interesau tipurile curioase și vieța asta, nouă pentru ea; surorile lui Dan îi erau dragi, îi plăcea să le-asculte, să le întrebe; ele o admirau, îi desmierdau mâinile, îi spuneau mereu cât îi de frumoasă, îi vorbeau de Vasile, când era copil; ea ar fi mai stat bucuros, îl ruga s'o mai ducă pe la locurile pe unde se jucase el cu băieții din sat, să'i arate urmele vieții lui de-o-dinioară, s'o umple de amintirile lui, cari-i erau așa de scumpe: Dan însă suferea; pe el îl prigonea gândul că în casa asta trebuie să se fi petrecut o crimă; în ochii stînși ai lui unchiu-său căută umbra unei remușcări, seara se uita cu frică în colțurile mai întunecate, ca și cum s'ar fi așteptat să vadă deodată, eșind dintr'un părete, spectrul lui Leonida. Să fi mai stat, s'ar fi îmbolnăvit de sigur.

Ana e singură, la fereastră; așteaptă pe Dan. Nimic nu i se lămurește 'n minte.

Gândurile ei ostenesc când se întorc spre trecut. Unele întâmplări trăite de curând i se par rămase departe, străine, ca și când n'ar mai țineă de viața ei; și totuși, când își aduce-aminte de Peruianu, i se urcă sângele 'n obraz. L'a văzut într'o zi la șosea, și un fior, o durere surdă a simțit în tot trupul; Dan n'a băgat de seamă. O, ar vrea să plece, să plece mai curând, i-e dor de locuri depărtate, necunoscute; aici e într'o continuă neliniște, o apasă privirile, gândurile oamenilor, amintirile ei urâte, aerul, toate'i fac rău. Ce bun e Dan cu ea; sufletul lui delicat o atinge, o înduioșează; ea 'și aduce-aminte cu muștrare de momentele 'n care l'a supărat; n'are să'l mai supere niciodată.... Își privește mâinile cu atenție, ca și când nu le-ar fi văzut de mult: toate gândurile ei adorm pe lustrul trandafiriu al unghiilor.

Dan intră vesel... „Poimâni plecăm..... Ghici unde...” și'i arată decretul: cră numit judecător de pace la Pungești.

A doua zi Poteraș ajută la „împachetare”. Un tapițer anibală pianul, ale cărui coarde tresăreau într'un suspin jalnic la fiecare lovitură de ciocan; răsunetul acesta, zgomotul pe care'l făcea bătutul țintelor în lăzii de brad, huruitul mobilelor, dezordinea tuturor lucrurilor din casă, dădeau Anei un sentiment de devastare; i se părea că

toată viața ei se distruge; dar se sileă să s'arate veselă, ca să nu 'nțeleagă Dan. Priboianu venise cu gândul să mai încerce, doar le-o scoate din cap ideea asta nesocotită de a pleca pentru tot-deauna din București. La început crezuse că e o glumă, a râs; în urmă când a văzut că e serios, a căutat să'i convingă de prostia pe care vor s'o facă, de greutățile neprevăzute la cari se expun aruncându-se în necunoscut, așa orbește, amețiți de iluzii copilărești; i-a arătat lui Dan răspunderea pe care și-o ia, ducând pe Ana într'o lume, de care și el se va sătura peste câte-va luni. Însăși iubirea lor va suferi de monotonie aceluiași vorbe, aceluiași impresii, pentru că toate se 'nvechesc cu vremea; și 'ntr'o bună dimineață or să se simtă străini, singuri, — o să li se urască, ș'a-tunci, or să vadă ce mare greșală au făcut... Dar ei râdeau: „Vezi, Niño, omul care n'a iubit? El nu știe ce'i asta”.

Acum, ce să le mai spue? Iși luă un aer indiferent.

— Când plecați?

— Măine... Cum se vede că ești supărat pe noi!

— Eu? De ce?

Dan îl luă de braț și'l rugă să'l ierte că nu ține seamă de sfaturile lui, îi rupea inima această despărțire, dar nu mai putea

sta, se simțea ostenit, strivit de ce vedeă, de ce auzeă în jurul lui, îl sufocă aerul stricat al acestei societăți, în care oameni ca Veronescu-Prisăcani triumfau, eșeau din ce în ce mai în lumină cu o statornicie exasperantă, pe când cei buni și cinstiți rămâneau veșnic în umbră; spectacolul acesta îi zdruncină mintea, îl învenină peste măsură; nu mai putea gândi, când trecea pe stradă vedeă atâția trântori fericiți, atâtea lichele enervante, c'adesea îl coprindea o scârbă imensă; vieața, mizeriile de afară îl năvăleau ca niște valuri de mocirlă; nu, nu mai putea respira în duhoarea asta; se duce să se răcorească, să scrie în liniște... are să și isprăvească mai întâiu drama, și pe urmă are să scrie un roman, îl poartă de mult în cap...

Priboianu se uită lung la Ana.

— Mă rog, Dumneata ce zici de toate astea?

— Eu zic c'o să fim foarte fericiți. Și vara ai să vii să ne vezi, nu-i așa? Dan are să scrie... nu-ți faci idee, ce bine 'mi pare că plecăm.

Și ea împrumută inconștient trazele lui Dan; vorbea de liniștea necesară unui artist, de potrivirea minunată a gândurilor ș'a dorințelor lor. Se iubeau așa de mult, ce li se putea întâmpla?

Ei tăcură. Tapițerul bătea zorit în stin-
ghiile de brad ; un zgomot lugubru se izbea
de pereții goi, tremurâ în ferestrele fără
perdele ; toată casa dedea o impresie de
moarte și de pustiu.

XV.

4 Pe valea Racovei, la două ceasuri de-
parte de Vaslui, e târgușorul Pungești.
Nici o priveliște deosebită; sunt locuri
șterse prin cari treci, fără să le vezi, ca
pe lângă acei oameni, după cari nimeni nu
întoarce capul, nimeni nu întreabă cine
sunt. Pe șesul din față o coamă lungă de
lozii și de papură înseamnă cotiturile unui
pârâu, a cărui matcă e uscată pe vreme
de arșiță. Numai pe tăpșanul din spre apus
se vede un petic de dumbravă rară; în
colo stau măgurile desvălite, miriște și ima-
șuri cât bate ochiul. În vatra înclinată a
târgului căsuțe albe, cu prispe înguste de
jur împrejur; la uliță, de o parte și de
alta, sunt înșirate dughene, multe din ele
lipite sub acelaș acoperiș de șindrilă îne-
grită de vechime; unele strîmbe, pleoștite
și virite 'n pământ pân' în ferești, parcă
rînjesc la trecători. Unde și unde răsare

câte-o clădire mai de seamă : casa proprietarului, conacul subprefecturii, cazarma..

— *Aicea 's Pungești ! Tragem la han ?*

— Nu, la primărie !

Eră pe la toacă, tot drumul, ploaia bătuse darabana pe burduful întins al trăsurii. Fetița dormea 'n brațele lui Dan. Ana plânsese ; o durea capul. Primăria eră mai la deal : caii, rupți de osteneală, de-abiă se mai urneau. Plesnetele din biciu, strigătele desperate ale birjarului, talanga legată la oiște, umpleau aerul liniștit al orașelului de-un zgomot alarmant : capete curioase se grămădeau pe la ferești, copii alergau pe lângă roți, se atârnavu de arcurile de dinapoi, lăsate sub greutatea cufărului. Trăsura se oprî în fața primăriei.

Notarul, crezând că e Domnul Prefect, eși în poartă emoționat, cu condețul după ureche. Dan se dete jos, îi spuse cine e, și 'l întrebă unde-ar putea trage deocamdată.

— Sunteți familistru, văd ; aveți încăpere destulă ; eaca aici mai la vale'i casa D-voastră, poftim...

Și cum Dan nu pricepea ce înseamnă „casa D-voastră”, notarul îi explică : Moisi Singhel ținea embaticurile târgului. El plătea lui Spano, proprietarul moșiei Pungești, două mii de galbeni pe an, și încasă venitul tuturor acareturilor.

— El e stăpân pe tot ce'i aicea... (Notarul ridică brațul și 'l mișcă în aer, ca și cum ar fi adunat sub mâna lui toate bogățiile târgului). Și fiindcă...

— A, înțeleg, îl întrerupse Dan impacientat, Domnul Singhel... are daraveri cu embaticarii și... dă o casă pentru locuința judecătorului... Eu nu pot primi; voiu să plătesc. Aiurea nu găsim?

Notarul se gândi un moment, i se părură cam iute noul judecător.

— Are popa Vasile; da 'i mică, numai două încăperi...

— E departe de-aici?

— Eaca 'i colea; a treia casă. Poftim s'o vedeți.

Popa 'i văzută și le eși înainte. Dintr'un cuvînt se 'nvoiră: trei zeci de lei pe lună.

Preoteasa alergă la trăsură. Se minună de frumuseța Anei, luă fetița 'n brațe. Iovița se dete jos de pe capră, eră udă bleașcă. Câți-va curioși se strînseseră 'mprejurul trăsuri. Ana 'și simțea picioarele amorțite; ea privea aiurită, ca un copil deșteptat din somn; i se părea că visează; își frecă ochii, văzută figura simpatică a preotesei, și, ceva mai încolo, păreții albi ai căsuței, în care 'și aducea tinereța, iubirea și visurile ei.

Intâia seară în Pungești: o lumînare de ceară, înfiptă într'un sfeșnic de alamă,

bine frecat, împrăştie o lumină săracă; două paturi primitive, cu aşternuturi curate, — pe mesita de la fereastră o faţă de masă lucrată cu croşetul, în pereţele din spre răsărit icoana Maicii Domnului, c'un smoc de busuioc pe policioara candeliei, ş'o pană frumos împletită din spice de grâu; pe brâul sobei, de jur împrejur, sunt înşirate gutui, mere domneşti şi tărtăcuţe; e curat, e linişte, şi miroase frumos a ţară ş'a fructe de toamnă. Pe jos e lipit; uşa e deschisă 'n tindă şi sprijinită c'un pietrou; dincolo, doarme copila cu Ioviţa.

— Aşa 'i că 'i drăguţ aici?

— Ce fericită mă simt! parcă nu mă 'ncred...

Ei privesc miraţi în toate părţile, se extaziază de toate nimicurile.

Aerul, lucrurile din odaie par sfinte; amintiri vagi din basme, din cărţi citite de mult, dau impresiilor şi gândurilor lor un fior 'indefinit de evlavie şi de mister; ei se simt izolaţi de lume, tot ce 'i înconjoară li s'arată ca o răsfângere a închipuirii lor... Aşa, întocmai aşa au visat ei să fie. Sfeşnicul, horbota de la aşternut, icoana, soba, toate li 's dragi, fac parte din fericirea lor; iubirea 'i covârşeşte, şi se răvarsă peste tot ce vād. Acuma începe adevărata lor viaţă! Pierduţi, ne mai gândind nimic, se strâng în îmbrăţişări lungi,

pasionate ; buzele lor se ating, cu setea și înfiorarea primelor sărutări.

E dimineată. Dan răsfoește dosarele, pe cari i le-adusese de cu seară ajutorul, și deschide mereu codul pe la locurile însemnate cu câte-un peticel de hârtie pus între filele soioase, așa de soioase că se încleiau pe degete... eră codul judecătoreiei. Ana scoate cărți, haine și albituri dintr'un cufăr, și le așază pe laviță.

— Cam pe când crezi tu să ne vie lucrurile?

Dan citea o hotărîre a predecesorului său ; i se părea trasă de păr. Tocmai peste vr'o câte-va minute conștiința lui tresări, ca și cum în tăcerea odăii ar fi mai rămas un răsunet confuz din vorbele Anei.

— Ai zis ceva?

— Eu? A, de mobile 'ntrebam ; pe când crezi să le-avem?

— Peste vr'o zece zile.

— Uite ce m'am gândit eu... pianul, să-l punem dincolo... Aici am să-ți așez masa ta de lucru ; în colțul ăsta are să fie etajera....

Și ea măsură și tăia din ochi spațiul pe care 'l va ocupa fie-care lucru.

Preoteasa veni să-i întrebe cum s'au odihnit. Eră bătrână, dar voinică, și des-teaptă, și vorbareță. Un băiat au avut și ei, eră călăraș cu schimbul ; ce mai mân-

dreță de flăcău ! Pentru el ridicase casa asta, să'l gospodărească ; și astă iarnă, prin postul Crăciunului, s'au pomenit într'o seară cu Dumitrică al lor, că intră pe ușă cu capul umflat, vînat la față și tremurând ca varga. Când l'a desbrăcat, tot trupul lui eră negru ; îl bătuse un afurisit de serjent de 'l stălcise, nu l'ar mai răbdă Dumnezeu cu zile, că mai bine nu i-ar zice. Patru zile și patru nopți a stat lungit pe spate, și 'ntr'una 'și legănă capul pe pernă și se văită, de 'ți rupeà inima : „Valeu, mămucuță dragă, dă-mi ceva să mor mai de grabă.” Ziceà mereu că are un sfredel în cap ; și pân'a închis ochii a tot arătat cu degetul : „uite-aicea, aicea 'mi învârtește sfredelul”... De geaba, când nu-i parte de sus, nu-i, și pace bună !

Dar nici o lacrimă. Ea spuneà această istorie, cum ar fi povestit ceva din biblie.

Bătea soarele. Eșiră afară. Ea le arătă bucătăria, pivnița, fântâna la doi pași, și pomii, puși de mîna ei. Ana se uită la o găină nadoleancă.

— E a noastră, eaca, acolo suntem și noi, doar gardul ne desparte ; și tot ce-aveți trebuință.... e ca și la D-voastră.... spuneți.

Acum cerul păreà spălat.

Erà o căldură dulce, ș'o lumină albă, intensă, care lărgèà orizontul și lămureà

vederea departe. Casa erà pe deal ; copacii, neclintiți în aerul calm al dimineții, păreau zugrăviți. Un cocoș se suì pe gard, bătù din aripi și cântă. De departe, ca un ecou, îi răspunse un confrate, apoi altul. În liniștea și simplitatea acestui tablou de țară, Ana strălucea ca o zână fericită din povești. Preoteasa, într'o pornire de dragoste și de admirație, îi luă mâinile și i le sărută.

Dejunară de vreme. Dan se duse la judecătorie. Întră emoționat ; priviri curioase, impaciente, îl fixau, îi studiau figura, hainele, mișcările. Când sună clopoțelul, i se părù un semnal solemn, care vesteà mai mult decât deschiderea unei ședinți obicinuite, — erà ceva care nu se petrece în toate zilele ; în momentul acela avù sentimentul că 'ncepe-o viață nouă, și ochii lui de necredincios se opriră cu o adâncă reculegere și pietate pe figura blândă și rezemnată a divinului martir, ce'i sta în față, cu brațele întinse pe cruce, încununat cu spini.

Dan aveà toate calitățile unui bun judecător ; ascultă cu răbdare păsul fie-căruia, spiritul lui de scriitor urmăreà cu o pasionată atenție, viața plină de interes, care treceà subț atâtea forme pe dinaintea lui ; unele expresii de figură, unele vorbe de-ale împricinaților parcă tăiau de-o dată

o dungă de lumină în adâncimile întunecate și atrăgătoare ale vieții, ș'atunci el se uită cu lăcomia de-a vedeă prin deschizătura aceea de perdeă, se uită departe ca într'o lume vastă și necunoscută. Veneau oameni învrăjbiți între ei pentru lucruri de nimic, frați cari se trăgeau în judecată pentr'o baniță de mălaiu, cari se urau, înveninați, înrăiți inconștient de alte nevoi, de biruri, de asupriri, de muncă degeaba. Dan îi înțelegea; el vedeă bine că oamenii aceștia se înșală; ei *cred* că se urăsc, și nu bagă de seamă că sunt necăjiți de altele; și cu-atâta milă le vorbea, atât de bine știa ce vorbe să le spue, ce coarde să atingă în inimile lor tulburate, că'ndată parcă le rîdica o perdeă de pe ochi, ei simțeau ca o năvălire de lumină în conștiință și, îmbunați, căiți parcă de vrăjmasia lor nedreaptă, plecau capetele 'n jos.

— Așa 'i, Domnule Judecător, noi n'avem nici o dușmănie...

O, mica Lori, ce drăgălașă se făcea, și cum umplea casa cu rîsul și primele ei vorbe, ce dădeau senzația unor sclipiri de lumină prin aer! Dan se așeză jos ș'o ținea frumușel, de subțiori; la câți-va pași, Ana 'i bătea din palme ș'o chema; fetița se săltă pe loc, ezită, calculă dificultățile și primejdiile unei călătorii așa de lungi, voia să plece, și-și luă de seamă. Apoi o

dată își încordă piciorușele, și speriată, cu ochii mari, dedea fuga în brațele mă-sei. Une-ori cădea; atunci zicea și ea „*hopa!*” și se scula cu o trudă și cu o complicație de mișcări stângace, și se făcea un rîs ș’o veselie, la care ea nu luă parte pînă când nu’și vedeă echilibrul bine asigurat.

Venise Pcteraș să le-așeze mobila; a stat trei zile; a plîns când a plecat. Prezența lui lăsase în aer ceva din zgomotul și agitația lumii, pe care ei o uitaseră aproape, ș’acum, involuntar, se pomeneau mereu vorbind de prieteni, de cunoscuți, de cum li se făcea dor să plece, când erau în București, să plece unde-va, departe: și cum îi apucau une-ori momente de neliniște, de griji, de alarmări surde, inexplicabile, ca și când o suflare de melancolie ar fi trecut de-o dată peste inimile lor. Cât de mult li se părea de-atunci!

„Ce fericiți suntem acum!... Nu’i așa?” Și ei se întrebau mereu, c’un fel de frică de a nu’și descoperi cum-va umbra vreunei ascunse păreri de rău, încolțirea vreunei nenorociri, pe care n’o numeau, nu vroiau nici să cugete la ea... S’ar fi putut s’o evoace numai cu gândul!

Une-ori Dan venea acasă ostenit; în inima lui răsunau încă gâlcevile și suferințele celor pe cari’i judecase, el se simțea contaminat de rănilor pe cari le atinseșe.

„O, ce de nefericii sunt în viața asta !...”
Și mintea i se pierdeă într'un adânc neșfârșit de dureri omenești, ce i se păreau fatale, iremediabile. Ana îl înțelegea, îi sărută ochii posomorîți, și i certă pe câte unul, le spuneă să fie cuminți, să nu mai vie la ea așa urîți și supărați, că ea nu le-a făcut nimica. Eșeau la primblare; lumea se uită la ei, cât de bine le șade; ei simțeau bine cum îi străbate, ca o emanațiune de simpatie, acea influență secretă pe care o exercită asupra noastră privirile celor cari ne iubesc. Și 'n această atmosferă priincioasă de admirație, Dan se simțea mai bun, Ana mai frumoasă.

Ș'amândoi, ținându-se de mână, eșeau din târg, și se duceau încet pe „șosea”... Erau ultimele zile ale toamnei, câmpiile goale, aerul trist, pustiu; crengile arborilor păreau niște brațe întinse, încremenite în atitudini de o sfîntă, atingătoare rezemare; lumina scădea în apusuri din ce în ce mai reci, soarele părea că ia și duce cu dânsul o parte de viață, pe care n'are s'o mai aducă nici odată. Și ei pășeau, singuri, în această melancolie penetrantă a naturii; o greutate, o penibilă osteneală li se lăsă pe gânduri, cuvintele le 'nghețau pe buze... tăcerea îi inunda.

— Ne 'ntoarcem?

— Cum vrei tu...

Intr'o seară, pe la sfârșitul lui Noembre, se 'ntorceau mai de vreme; li-eră frig și veneau iute; începuse-a fulguî ca din senin, alte dăți auzeau din poartă gura Lorii; acum o găsiră tăcută, de o neobicinuită cumințenie. Iovița o înfășurase într'un șal ș'o rezemase de pernă în patul Anei; și mititica sta acolo, ca un huhurez, cu ochii mari, deschiși, și adânciți în cine știe ce gânduri. Capul și mâinile 'i ardeau. Veni doctorul.

— Să n'aveți nici o grijă... puține gâci: Să nu mănânce nimic și s'o păziți de răceală. Acum îi dăm o linguriță de revent, și mâine... o să vedem.

Privirea blândă, puțin distrasă a doctorului, și mai ales vorba lui potolită, onestă, aveă cevă deosebit de atrăgător. Fu o dorință reciprocă de a se cunoaște mai de aproape, de a'și spune impresiile, Ana rămase cu fetița. Dan trecu cu Doctorul în cea-l'altă odae; ceaiul îi făcù și mai comunicativi. După un ceas, li se părea c'au fost prieteni de mult, într'o altă viață, ș'acum se regăseau cu aceleași sentimente, cu același fel de a gândi.

Anton Pravăț scrisese și el o carte: „Boalele și mizeria de la sate”. Dan n'o citise, dar din câte-va fragmente reproduse prin ziare, știiă că e o lucrare de seamă, care zugrăvea în tablouri de o înfiorătoare

realitate, viața nefericiților țărani. De paispre-zece ani era doctor de plasă. Cunoștea aproape toată țara; nu trecuse nici o dată granița. De-un an era în Pungești, ca 'n toate părțile, pe unde fusese, se izbea și aici de nepăsarea aceleiași administrații păcătoase, care n'are altă grijă decât căpătuiala și gheșefturile. Înșiră greutățile cu cari se luptă ca medic, ignoranța și superstițiile poporului, mizeriile pe care el le vede zilnic. Dan îl ascultă cu interes; dar, de la o vreme începă a se îngriji de Ana: era singură, poate că'i era frică, poate că își făcea gânduri urite; ș'apoi era târziu; îl cuprinse un sentiment de neliniște, de impaciență. Doctorul, însă, se antrenase:

— Ieri bunăoară, am avut tărăboiu mare cu domnu Giurgea, suprefectul nostru. Jupănu Singhel, care ține căsăpiile, vroia să ne tae o vită, bolnavă și slabă de nu se ținea pe picioare; zor că să'i dau bilet; zic: „fugi cu mortăciunea asta, ce, vrei să îmbolnăvești oamenii?” Eaca și subprefectul: „da ce are doctore, vaca asta? Eu o văd foarte sănătoasă.” M'am uitat lung la el... Eu nu sunt om violent, dar sunt mișei de ăștia, care'ți ridică sângele la cap...

Pravăț era voinic, cu o musculatură de atlet; figura lui avea frumusețea oamenilor puternici. Involuntar își încruntă ochii,

ș'o încrețitură adâncă îi creștă fruntea între sprâncene. Dan îl vedeă acum departe, ca printr'un binoclu întors.

— Incepuse subprefectul să facă gălăgie. M'am apropiat de el și i-am spus încet : „Știu că ai leafă de la Singhel, știu și cât ai : cinci sute de lei pe lună ; a venit să 'mi propue și mie, și eu l'am dat afară... prin urmare vezi ce deosebire e între noi ; n'aș vrea să'ți dovedesc ș'o altă deosebire, mai palpabilă.” Ce crezi c'a făcut ? Iți închipui că s'a schimbat câtuși de puțin la față ? De loc. A întors'o la glumă : „Uite doctorul cum s'a supărat”. Ș'a spus ovreiului... Da mi se pare că eu abuzez...

În adevăr pe figura lui Dan eră o suferință vădită. El îngână un fel de *nu*, care însemnă alt ceva. Doctorul îi strînse mâna și plecă încântat ; în ușă, îi spuse că, până'n seară, vaca ovreiului a murit.

A doua zi Dan nu se duse la judecătorie. Afară viscolea a iarnă. De dimineață se făcuse foc, la început soba nu trăgea și tot fumul eșise în odaie.

A trebuit să deschidă ușa. Ana eră dezolată.

— Cum o să iernăm noi în casa asta ?

— Da nu'i nimica, dragă ; așa'i la început, până se încălzește bine soba... uite, deja a mai conținut...

— Pe tine, se vede că nu te ustură ochii, eu nici nu mai văd...

— Să'i sărutăm ș'o să le treacă.

Și dete ș'o ia în brațe; ea se ferì c'un gest de silă.

— Ia lasă, că tu...

— Nino dragă, de ce vrei să ne amărim așa pentru lucruri de nimic?

— Apoi, la tine toate's lucruri de nimic...

— Toate, afară de iubirea ta și de chi-răitul tău de păsărică moțată...

Și el fu așa de blând, și găsi atâtea vorbe de alintare, c'o în bună. Iși sărutară unul altuia ochii, și le trecu. De bună seamă că nu mai eșea fum; Dan se uită vesel în aerul odăii. „Vezi?... s'a trecut!” Și închise ușa: focul duduia în sobă, pă-reă că se ceartă cu viscolul de-afară. Lori sta frumușel învelită în tartan, ochii ei a-veau o căutătură dulce, visătoare: lângă ea o păpușă mică de porțelan, ciungă de-o mână, aveà un aer de suferință, de rezemnare, aerul trist pe care'l au păpușile copiilor bolnavi.

— Dar ce-ai înfășurat'o așa, mititica, zise doctorul după ce-o examinează, copilă e bine, trebuie să se joace; azi nu'i dați decât puțin lapte, și de mâine regimul obiș-nuit.

Și pe când Ana o despachetă, doctorul trase pe Dan de-oparte.

— Bine, da aseară... ceaiul dumitale m'a îmbătat se vede: tocmai acasă mi-am venit în fire, și m'am gândit ce idee urită trebuie să'ți fi făcut de mine...

— De ce? nu înțeleg...

— Să te țin eu până la miezul nopții!... Nici nu mai știu ce ți-oiu fi spus, da așa'i câte odată, te uiți vorbind, și nu ți mai dai seamă de ce se petrece în cel care te ascultă.

Peste câteva zile veni să 'și ia adio; îl permutase: se așteptă la asta.

Ningeă într'una, s'acopereau cărările; zăpada creșteă mereu, copacii, casele, toate se înecau într'o imensitate albă, neclintită, tristă. Timpul părea că nu mai curge; suluri moi de fum se ridicau încet de pe case, și se risipeau. În aer eră o tăcere fatală, apăsătoare ca o prevestire de moarte.

— Nino, pentru Dumnezeu, isprăvește... nu pricepi că 'mi faci rău?

Lori suspină. Ana bătea din picior la ea și țipă furioasă: „taci afurisito că iar te bat.” Ochii fetei, în sfortșarea de a'și țineă plânsul, căpătaseră o învăpăere întunecată, stranie; frica, suferința, îi micșorase și'i vîrîse mai adânc în orbite. Ana și Dan rămaseră înlemniți, săgetați de acelaș fior; erau ochii lui Peruișanu, eră privirea lui posomorîtă, rece, cu reflexe de oțel, care răsărise de-odată pe chipul Lorii;

sângele, speriat, îi aruncă în față expresia severă și încruntată a tatălui, marca profundă a paternității, la care secretele fiziologice adăogeau poate și ceva din oroarea concepției.

Ca un val de umbră trecu pe chipul lui Dan.

— Las'o acu... nu vezi că s'a potolit?

Ana eră palidă; ea se întoarse, fără să se uite la el și privi pe fereastră lung, distras: pentru prima oară blândețea și bunătatea asta, fără margini, a lui Dan, o enervă; i se părea o nesimțire, o lașitate.

El se apropie încet, iubitor. Ea se ferì, să n'o atingă.

— Te rog, lasă-mă.

— De ce? Nu mă iubești?...

-- In momentul ăsta, *nu*!

Dan se retrase. Toată ființa lui părea că se stinge, se nimicește într'un sentiment de supremă osteneală și descurajare. Se așază la masă, ochii lui căzură distrași pe o scrisoare deschisă, la care nu răs-punsese... o luă ș'o citi din nou, într'un fel de amețală, care făcea să i joace conștiința pe înțelesul rândurilor, ca o pâlpâire de flacără care se trece. „...Dar ce intereșanți sunt prietenii dumitale, de cari mi vorbeai la Sinaia! Am fost și i-am vă-zut în cenaclul lor din strada Fântânii... Când ai ști cum te dorim aici cu toții...

Peste-o lună Miba 'și întarcă odorul... Ce ați zice să vă pomeniți într'o zi că vă călcăm, în sihăstria în care v'ascundeți fericirea... Imi închipuiu ce frumoase lucruri trebuie să scrii acolo: când o să vedem drama?...

Lori adormise. Ana se uită pe fereastră, cum ninge: inconștient i se urzeă în cap o comparație între natura de-afară și sufletul ei; ea 'și puneă ochii pe câte-un fulg mai mare de zăpadă; îl urmărea cum se lasă de 'ncet... tot așa de reci, tot așa de ostenite cădeau și gândurile ei, ca dintr'o înălțime misterioasă, pierdută, dincolo de existența ei; și tot așa simțea că se scufundă, se îneacă într'o vastă, nemărginită monotonie, toate iluziile, toată viața ei. Aspectul, aerul iernii intra în ea și i răscolea dorințele și vanitățile ei adormite, lucruri uitate de mult, se desgropau și i apăreau de-odată în conștiință; sufletul ei se umplea de farmecul unei vieți depărtate, ca de armonia unui cântec frumos... Iarna, — iarna 'i aducea aminte de policandrele saloanelor cu parchetul lustruit, de splendoarea și agitația balurilor, de eleganța rochiilor, de nespusa, amețitoare voluptate a valsului!... O, cum tresăreau și se deschideau acum flămânde, toate simțurile ei: vedea figurile, cu zîmbetele, cu pieptănătura, cu ticurile lor ner-

voase; auzea muzica, foşnetul fustelor de mătase, şoptirile discrete; simţea braţul, care'i înfăşoară talia ş'o strânge... aşà de 'ncet, aşà de bine: şi aerul parfumat, şi sorbetul răcoritor pe care i-l oferea cu atâta graţie mănua albă a unui cavaler surîzător, şi bine crescut... Apoi nu mai gândeà nimic; un clînchet lung de clopoţei îi zuruià în urechi ca de la un şir de sânni cari se depărtau. Vru să se uite 'n oglindă, şi când se întoarse văzù pe Dan la masă, scriind; veni încetişor lângă el, îi netezì părul, şi 'l sărută.

— Cui scrii?

— Lui Albert.

Dan lăsă condeiul, o privi iubitor, şi luând'o de mijloc o aşeză pe genunchi, ş'o desmierdă ca pe-un copil.

— Răutăcioaso, de ce-ai vrut să mă necăjeşti?

Ana uitase; atâtea lucruri se petrecuse de-atunci în sufletul ei! El îi spusese cât l'a făcut să sufere, şi ce urîte gânduri îi dau unele vorbe şi priviri ale ei... dac'ar şti, i-ar fi milă de el şi nu l'ar mai supără nici-odată. Ana îl ascultă, puţin distrasă, scâldându'şi degetele subţiri şi albe în părul lui lung; el îi căută priuirea; aşteptă un cuvînt de părere de rău, de înduioşare....

— Dane dragă, trebui să te tunzi, uite ce plete-ai făcut, parcă ești un cioban !

— Vezi Nino, ce puțin te preocupă...

— Știu ce vrei să zici—îl întrerupse ea impacientată,—nu pricep cum poți tu să te gândești mereu la o vorbă, la o prostie pe care-am spus'o așa fără să cuget.

— Da eu nu te 'nțeleg pe tine, cum treci de la una la alta cu cea mai mare ușurință... pe tine gândurile se vede că nu te-ating, nu te mișcă... o coardă lovită, într'un clavir, și tot vibrează mai mult.

— Mai ales dacă pui și pedala... Ce vrei? Eu așa sunt... n'ai zis tu că am cap de păsărică?

Ea râdea; el o privea trist.

— Ce te uiți așa? Nu-i păcat să'și piardă cine-va vremea și mintea gândindu-se mereu la un lucru de nimic?

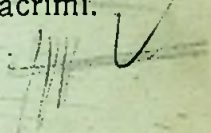
— Nu-i păcat, Nino; eu un an de zile m'am gândit la o vorbă a ta; ș'aceea mi-a dat curaj, vorba aceea...

— Care vorbă?

— Ți-aduci aminte, la Sinaia, când ne suiam călări spre „Vârful cu Dor", tu poate că mi-ai spus așa fără să'ți dai socoteală, c'ai vrea să fii odată de-o-parte și să mă vezi când scriu... Câte versuri frumoase n'am visat eu pe vorba aceea! De câte ori, când scriiam, nu mi se părea că te simț cum te apropii tiptil și'ți întinzi capul peste

umărul meu ca să vezi ce scriu, ș'atunci puneam o grijă deosebită în alegerea cuvintelor, în forma literelor... îmi închipuiam că toate trec pe sub ochii tăi și le judeci.

El tăcù. Ana îi înfășurase brațele pe după gât, și'l strîngea, îi apăsă capul pe inima ei, ca și cum ar fi vrut să nu'l mai audă, să nu se mai gîndească la trecut, nici el, nici ea. Valuri de regrete surde o năvăleau din toate părțile. Sufletul i se umplea de întuneric, ochii de lacrimi.

XVI

Cocoanele mai ales— erau furioase. Slava Domnului, aveau și ele casă, relații cu lumea, făceau „suarele”... și mese mari la zile onomastice. Adecă ce? nu catadicsea Domnu judecător și „madama Dufisale” să vie!... măcar odată, la un sfântu Dumitru, patronul lui *Mitu* (sub-prefectul), la un sfântu Mihail, patronul căpitanului.... Ce? Se țineau mândri?... Atâta pagubă! Și regulat, până să 'nceapă ghiordumul, își vărsau paraponul pe aceste... „persoane fără nici o creștere... de cari nici nu face să se mai ocupe cinevâ...” La început erau foarte intrigate: cine-or fi, din ce familie, cum trăesc?...

-- Ia vezi, Natalițo, zău, pune-te pe-atâta și află-ne ce hram țin și de unde i-a adus vântu pe-ici?

— Asta află, că'i calu dracilor... una'i loneasca sireaca! Acu să te vedem...

Și s'a pus loneasca pe-atâta, ș'a aflat:

El erà un fecior de popă; ea erà fata unui crîșmar. Și de-acî 'ncolo, las' pe Natalița, să ți le ticluească ea...

Bărbații, oameni serioși, aveau alte griji: în fie-care seară se strîngeau la Mihăiță Dimcea, comandantul companiei, șiși făceau stosișorul obicinuit, care ținea până în ziuă: Mitu Giurgea, sub-prefectul, Costachi Stoica, vechilul lui Spano, Adlef spițerul; ăștia erau stîlpii „sinodului”, — ei de multe ori lucrau ca tovarăși, când le cădea 'n palmă câte-o găscă de jumulit, toată noaptea erà masă 'ntinsă și băutură, la discreție... aici își aduceau recolta boeră-nașii de pe Racova, și de multe ori își lășau caii și trăsura, ceasornicul de la brîu, pușca de vînătoare; aici își depunea primarul „economiiile”, directorul școlii leafa, și cei opt *avocați* — ciupelile lor de peste zi. Ce băeți de ispravă erau toți!... gura nu le-o auzeai. Un singur scandal a fost într'o seară cu doctorul Pravăț; tăia el o bancă de stos, și Dimcea, care'i știut că n'are nici-o-dată noroc la pontat, se 'ncăpăținează cu „dama de caro” și pierde trei sute de leușori; ajunsese la tibișir, datoră vr'o două sute.... și tocmai când vroia să facă un „quinze-lêva” de zece, doctorul pune cărțile frumușel pe masă și spune că nu mai joacă.

— De ce?

— Pentru că nu mai am gust...

— Dacă'i așa, zice Dimcea furios, nici eu nu'ți plătesc datoria...

— Chiar să vrei să mi-o dai, că nu ți-aș lua-o.... Cât ai mai pierdut la mine? Trei sute de lei? Na-ți'i !.... Asta-i pâinea bieților soldați....

— Mizerabile !...

Intr'o secundă masa fu răsturnată... și, zău cât eră de iute Dimcea și de inimos, dacă n'ar fi sărit cei-l'alți imediat, să'l scoată din mâinile doctorului, nu se știe ce i s'ar fi întâmplat. „Te pui cu nebulul?...” Dar fie că i-a venit Mitu de hac ! Iute-iute l'a mătrășit.

Negustorimea compusă numai din ovrei alcătuiă o clasă a parte : întreprinzător, econom, insinuant, șiret, ovreiul eră singurul, care nu'și pierdea vremea ; el speculă nevoile țăranului, venalitatea funcționarilor, slăbiciunile și viciile tuturor ; vieața și bogăția acestui orășel treceă prin mâinile lui ; nicăiri nu se vede mai bine, ca în aceste târguri mici din Moldova, cu câtă răbdare și iscusință știe ovreiul să'și întindă mrejele puterii lui de acaparare, și cât e de profund și de invincibil spiritul de solidaritate al acestei rase fără pământ !

De-asupra acestei lumi, Temistocle Spano trăia ca un prinț. Tată-său fusese chelar la un boer mare, Iordachi Balș, și... făcuse.

economii: la moartea lui lăsă celor doi băeți câte-un milion; cel mai mare s'a dus la Atena, Temistocle a cumpărat Pungești, s'a însurat c'o armeană frumoasă și bogată, și până când nu s'a văzut stăpân încă pe trei moșii ale lui Iordachi Balș, nu s'a lăsat. Acum eră omul cel mai cu greutate din tot județul, și'n opt orașe se vorbea de caii, de trăsurile și de bucătarul lui Spano. Băiatul lui, student la Paris, aveà coroană pe batiste și pe cărțile de vizită; fata se 'ntorsese numai de câte-va luni de la Dresda.

Era prin Februar. Dan venise de la judecătorie bolnav: îl durea capul; Ana fierbea la sobă apa pentru ceaiu; L'ori făcea conversație cu păpușa.

— Ce-o fi durerea asta de cap la tine, nu pricep... Înainte n'o aveai.

— E aerul închis acolo, și miroase uneori așa greu...

— Cine te-a pus să te faci judecător? Și ce, toată viața ai de gând să te chinuești aici?...

— Nino, cum găsești tu tot-deauna ocazie să mă amărăști? Mă vezi că sunt bolnav, și 'n loc s'aud și eu o vorbă bună de la tine...

— Ia lasă-mă, că m'am săturat... nu'mi mai face morală, te rog!

— Oh, cum mă torturi!

— D'apoi tu !... când ai ști...

În momentul acela Dan simți că i se distruge toată viața. Ei se priviră cu ură, cu o sălbatică poftă de a'și spune cuvinte grele, veninoase, ireparabile. O sanie se oprî la poartă. Ana se uită pe fereastră....

— Cine dracu or fi astea?

Eră doamna Spano cu domnișoara. Veneau *ele* 'ntâi ! cu acea familiaritate pe care o dă bogăția, doamna Spano începù de la ușă :

— Da bine, se poate ,de-atâta vreme-aicea, și să nu ne cunoaștem măcar?...

Apoi dete cu ochii de fetiță, o luă în brațe și 'ncepù s'o sărute și să'i spue și ei că „tata” și „mama” erau niște uricioși, cari trebuiau bătuți.... Domnișoara citise cartea lui Dan, numai de două zile aflate de la o amică a ei din Vaslui că autorul acelor „frumuseți admirabile” eră ecî, aproape; ș'atunci... și-a luat curajul să vie. Peste două săptămâni aveau să dea un bal, și ea îi rugă frumos, luă mîna Anei ș'o strîngea cu iubire: „nu'i așa c'o să veniți?...” Ana se uită la Dan, ei nu știau ce să răspundă. Doamna Spano îi luă cu repede :

— Da, cine vă mai întreabă? Nici nu mai vorbim de asta. Diseară să știți că vă trimetem sania să veniți la masă; suntem numai noi, — aduceți și pe „duduia”...

Nu vroià să creadă pe Dan că 'l doare capul.

— Bine, atunci mâine... negreșit !

La eșire, îi recomandă din nou să 'și pue numai decât un muștar la ceafă, la moment are să 'i treacă.

Ana erà veselă. Se uită în oglindă și 'și potrivì puțin părul...

— Tu, cum zici? să mergem la bal?

— Dacă vrei tu.

El sta nemișcat, cu coatele pe masă și 'și strîngea 'n palme fruntea ferbinte : din când în când își apăsà degetul cel mare la o parte de-asupra ochiului stîng ; acolo simțea o durere surdă, adîncă, neînteruptă. Nu se putea gândi la nimic. Lori alerga prin casă după un pîsoiu care zburdă ș'o făcea să rîdă. Ana 'și aduse-aminte... dar îi trecuse-acum mânia ; îi părea rău de ce spusese.

— Lorico, ai să cazi...

Veni încetișor lângă Dan.

— Ești supărat pe mine?

Și 'l rugă s'o ierte, îi spuse că 'l adoră.

Dan îi deschise brațele ; ea 'și lăsă capul pe pieptul lui, și pe-amîndoi îi înecă plînsul.

A doua zi pe la toacă sania îi așteptà la poartă. Domnișoara Elvira scriià Anei. „Văzînd vremea așa frumoasă, m'am gândit că nu v'ar dispăcea să faceți o mică prim-

blare pân' la ora mesei; dacă vreți să vă 'ntovărășesc, treceți să mă luați și pe mine''. Eră soare, liniște, strălucirea zăpezii făcea lumina zilei mai intensă, mai transparentă. Elvira îi văzù de departe și le făcù semn cu batista. Spano, vesel, amabil, îi întâmpină cu dragoste.

— Bine că v'am prins... acù am să mă răzbun...

Iși puse mânușile, și se suì pe capră să mae el. Elvira se așeză lângă Ana, Dan la spatele sâniei în picioare. Spano plesni din biciu, caii plecară sforăind; când eși la drum, le dete un chiot și caii își luară vînt; sburau. Spano se întoarse rîzând: „Să știți că am să vă răstorn.” Anà zicea că nu'i-e frică, iuțeaia îi tăia respirarea și'i dădea fioruri dulci; i se părea că plutește, ochii ei clipeau de voluptate, aerul avea o culoare de foc. La o răs_pântie Spano întoarse 'n loc din fugă; sania se hărtuì... două țipete, apoi un hohot general de rîs: Elvira și Ana erau culcate 'n zăpadă.

— V'a plăcut?... Ce zici, Domnule Dan, nu'i așa că asta a fost o figură... artistică?

Și toată seara Spano a făcut haz de „figura aceea.”

Ana se 'mprietenise cu Elvira, erau cam de aceeași vîrstă și se potriveau și la statură, și la mișcări, și le ședeà bine, amîndouă frumoase, sprintene, fericite. Iși vor-

beau în secret, din când în când chicoteau de rîs. Dan le privea cu un sentiment de nedeslușită mulțumire, inima lui părea că ia ceva din parfumul și frescheța prieteniei lor. Ana i se părea o ființă nouă : dragostea Elvirei pentru ea, i-o făcea mai scumpă, i-o transfigură, nici el nu -și putea explica de ce apropierea, intimitatea acestor două suflete îl fermecă atîta : în atingerea și simpatia lor el simțea ca o extensiune a propriei lui iubiri.

După masă, doamna Spano i-a adus cartea și l'a rugat să le citească ceva. Nici odată n'a citit Dan așa frumos, ca'n seara aceea. Toți erau mișcați și ascultau cu o vădită admirație, numai Ana păstra un aer indiferent, aproape plictisit...

Acum le trimetea sania în toate zilele. Elvira adusese o croitoreasă de la Iași.

Ana era într'o fierbere continuă, pregătirile acestui bal o umpleau de griji, de bucurii, și de impacienți neobicinuite. Une ori plecă de dimineată și rămânea cu prietena ei toată ziua. Dan nu zicea nimica ;... dar ce rău făcea ea că'l lăsa singur atîta vreme ! Pentru că, în ceasurile acelea, se abăteau asupra lui tot felul de gânduri urîte. Atunci, se făceau în sufletul lui ca niște spărturi largi prin cari 'i năvăleau în conștiință toate grijile, toate suferințele latente, cari se făuriseră cu 'ncetul în umbra

vieții lui, și pe cari fără să știe le purtă de mult în el, ca pe germenii unei boale ascunse.

Oare în ce profunzimi întunecate se retrăgea atunci blândeța, și mila, și nemărginita bunătate a naturii lui? De ce nu vroia să se joace cu biata Lori, care se uită la el așa de drăgălaș cu ochii ei mari, cumiști, rugători? Ce gânduri negre îl rodeau, de umblă cu-atâta neastâmpăr, de colo-colo, torturându'și mustața, și ne mai văzând nimic înaintea lui?... O, cât de sinistru eră glasul care se deșteptă în el, și cum îl muștră, și cum îl umplea de spaimă! De unde' i veneau vorbele-acestea, întunecate, fatale, pe cari i se părea că i le spune cine-va de-afară? „Nu vezi, că ești un om pierdut, că toată viața ta ai alergat după o himeră, și că nimic n'are să s'aleagă din tot ce-ai crezut, din tot ce-ai visat!... De ce ți-ai legat existența de-o ființă pe care n'ai înțeles'o, și care nu te poate 'nțelege? Nu vezi câtă depărtare e între sufletul tău și al ei? Privește cum s'au deșteptat în ea toate gusturile, toate vanitățile și poftetele frivole, cari dospeau în sângele ei, cari lucrau înlăuntru ca o otravă lentă, pe când tu o înălțai cu mintea așa de sus! N'ai observat cu ce ochi aprinși se uită uneori în oglindă, cum își admiră chipul, umerii, brațele, talia? ea se iubește, se vede

frumoasă, în zîmbetul ei, în gropița din bărbie, în genele ei lungi, în şuvița de păr, care'i tremură pe frunte!... Nu'n-țelegi tu că acestea sunt darurile ei, *talentele ei*, și că e foarte natural să ardă de dorința de a și-le arătă? Atâta are. Ce? tu ai vîsat o iubire, care să renască în fie-care dimineață, să dea vieții voastre acelaș parfum, aceeași tinerețe de impresii, aceeași intensitate de fericire pe care ați simțit-o la început? Dar uită-te bine în fundul inimii tale și vezi cum a început să s'așeze, fără să bagi de seamă, ca o pătură de cenușă, peste emoțiunile și entuziasmul tău de altă dată. Unde mai sunt momentele acelea de extaz, îmbătătoarele fioruri ale primelor sărutări? Ați fugit de lume, și v'ați ascuns aici ca să vă iubiți? Dar nu vedeți că îmbrățișările voastre sunt din ce în ce mai reci, că vorbele voastre de desmierdare nu mai au farmecul și înțelesul lor de-odinioară? Nu simțiți, din felul cum vă priviți, din lenea și indiferența atingerilor voastre, că între voi se redeschide vechea prăpastie, pe care nu mai aveți cu ce s'o acoperiți! Ce-a rămas din planurile voastre? Urîtul, urîtul și sila:.."

— Bine c'ai venit, dragă!

— Da ce e? Ce s'a întâmplat?

— Nîmic; dar îmi face așa de rău când sunt singur...

— Ei, asta e, parc' ai fi copil mic. Mâncăm acolo. Hai îmbracă-te, că ne-așteaptă sania.

— Cum să mă 'mbrac?

— Ce, așa ai să mergi?... Ai uitat? În astă seară 'i balul...

Dan în frac, pentru a doua oară: se simte prost, umilit, ridicul, par'că nu mai e în pielea lui.

— Ține-te mai drept... ce te cocoșezi așa, par'că ești un puiu de boda-proștii?...

— Nino dragă, ai putea să'mi vorbești mai cuviincios.

— Te-ai și supărat? Da iute'ți mai sare țandăra!

Dan o privi lung, indecis.: tot drumul nu mai vorbiră nimic.

După masă Ana se duse cu Elvira să se îmbrace. Mulți din invitați veniseră mai de vreme. Prefectul, un tânăr de yr'o douăzeci și cinci de ani, frumușel, jenat puțin de lumea care se uită numai la el, își pipăia mereu cărarea, vârful nasului și panglicuța de la butonieră: și la fie-care două minute întrebă pe nevastă-sa dacă se simte bine; figura lui luă atunci un aer îngrijat.

— Ți-e bine, dragă? Spune drept...

Ea clipea din ochi, și c'un semn grațios din cap, îl asigură din nou că n'are nimic.

O cocoană voinică, al cărei sân debordă, în toată puterea cuvîntului, din corsajul

unei rochii de mătase stacojie, își duse batista la gură și, aplecându-se la urechea d-nei Giurgea, îi șopti cam tărișor.

— E în poziție.

— Cine?

— Madam Costin.

— A prefectului?... Vai sărăcuța, i-o copilă...

Din când în când se auzeau plesnete de biciu; zăpada scârțâia sub tălpile sâniilor, caii își scuturau zurgălăii. Lumea se adună mereu: fanți de provincie, cu figura năclăită în pomadă de dafin, moșieri, strinși să plesnească în redingota lor încheiată la șase nasturi, cu colțul batistei puțin scos din buzunarul de la piept, cu pantalonii scurți, salutând în toate părțile sastisiți, neștiind ce să facă cu mâinile; cocoane înțepate, c'un zîmbet pregătit de-acasă, în rochii de atlas cu fel de fel de zorzoane, mirosind a paciulie cală de-o poștă, făcând mișcări și gesturi anume pentru a'și arăta mai bine bijuteriile. Eră și puțină lume mai deosebită, mai subțire, dar se pierdeă în gloata de megieși, cărora Spano le-ar fi făcut traiu rău în casă, și i-ar fi avut vrăjmași pe viață, dacă nu i-ar fi poftit.

De odată un fior străbate 'n mulțime, toți se dau la o parte: trece Ana, mlădioasă, elegantă, strălucitoare de frumu-

sețe; ea pare o mireasă de prin basme, un vis ce plutește în aer, atât e de ușoară, atât e de vaporosă în rochia ei albă de mătase. Ochii, gâtul, brațele ei goale... toată ființa ei împrăstie lumină, și nu știu ce fluid captivant, tulburător. Elvira, la câți-va pași în urmă o admiră, a uitat că și ea e frumoasă; ochii ei, sclipitori de triumf, parcă spune lumii: priviți-o cât îi de superbă! Muzica pornește c'o izbucnire de țimbale și de clarinete care zgudue ferestrele. Valsul începe, legănător, mola-tic, în ezitarea grațioasă a primilor pași. Un moment Ana a căutat cu ochii pe Dan, l'a zărit într'un colț, i-a zîmbit, și'n urmă nu s'a mai ocupat de el.

... Doamne, dar cine-o fi bătrânul, care împuiază urechile lui bietul Dan, cu atâtea istorii ce nu mai au sfârșit? O, ce luptă penibilă s'ascuți două glasuri cari 'ți vorbesc, în același timp, lucruri deosebite!... „o vezi cât îi de cochetă, o vezi cum se îmbată de privirile cari-o admiră, de brațele cari'i cuprind talia și o poartă în vârtejul valsului, de șoaptele măgulitoare pe care le aude în jurul ei!... Tu nu știi să joci, și chiar dac'ai ști, atingerile tale n'o mai impresionează, sunt vechi, cunoscute; cu nimic tu nu mai poți face să tresară nervii ei osteniți, săturați de ființa ta....”

— De mirare să nu cunoști Dumneata

pe băiatul meu ! Mă rog, ai stat, chiar în București ?

— Da.

— Curios ; foarte curios ! El... eacă acu la paisprezece April se 'mplinesc șase ani de când e în București. Păcat că nu'l cunoști... a, nu că'i băiatul meu, da să'ți spui drept, e o comoară ; las că'i frumos... da hazul lui, mă 'nțelegi, e ceva rar, nu te mai sature. Apoi, mai acum vr'o trei ani, la Sinaia, nu 'și pusese ochii pe el fata ministrului?... cum dracu'i zice?... care-a fost la Culte el... un nume... Lambrino !... Ci-că și fata eră de toată frumuseța, și 'n-vățată ; îi plăcea și lui, și toată familia umblă după el... Ei ! da ce folos ? lipseă principalul... nu'i dedea zestre, de cât vr'o cinci-zeci de mii de franci.... o bagatelă ; Nunuțu meu e deprins să trăească bine... Măine-poimâne 'l face maior... Ce'i pasă lui ? Toate cucoanele din București, mor, se prăpădesc după el.

Dan se uită la bătrân, cu aerul unui om care se deșteaptă din somn.

— Apoi, boerule, Lambrino n'are fată de măritat....

— N'are ? Atunci... o sor'a lui... ori soră cu nevasta lui, nu mi-aduc bine aminte...

Ama joacă cu prefectul... cum își lasă capul pe umărul lui și cum închide din ochi !.... Oare ce se petrece în mintea ei,

când se simte în brațele unui om străin, când respirarea lui...? O, ce gust depravat, să'ți despoi gâtul, și brațele și pieptul! Pentru-ce? Pentru-ce? Ca să le-arăți cât sunt de corecte, de pline, de apetisante?... Dar atunci... Va să zică asta lucră Ana pe ascuns!... își tăia rochia ei de mireasă...

— Două-zeci de milioane-a luat! Zestre nu glumă!

— Cine?

— Costin.... a, e o istorie de scris! Țsta 'i băiatul lui Șerban Costin, care zice că'i nepot de Domn, da scăpătase rău toată familia; nu mai aveà nimic, decât știi, cum sunt nobilii, făceau lux pe datorie; ș'au pus ochii pe un bulgar Fotachi, putred de bogat, ș'au legat prieteșug cu el, la cataramă... bulgarul, cam prostănac, nu i-a dat în gând; îi murise nevasta, ș'aveà o fetiță de vr'o opt ani, — se prăpădeà după ea coana Săftica, mama băiatului... vezi Dumneata ce de departe-a luat lucrurile! Fotachi, nu'și vedeà capul de trebi, alergà pe la moșii, bucuria lui că are cine să'i îngrijască de fată. Coana Săftica o luà la ea acasă, o cocoleà toată ziua, nu se mai puteà despărți de ea, și i-a băgat bulgarului în cap că se prăpădește fata dac'o da-o la școală, să i-o lase ei, c'o crește ea, o învață franțuzește, *pian*, de toate, și

când s'a făcut fată de măritat, de-abiă știia să citească; dar mirele erà gata, lucrurile erau puse de mult la cale, și Fotachi n'a avut ce zice; anu trecut i-a cununat! băiatul însă, un stricat, cartofor, craiu, făcea datorii în toate părțile, și socru-său plătea mereu, și vedeà că nu se mai isprăvește; când a deschis ochii erà prea târziu; astă vară, erà bolnav, se dusesse la băi, la Mehadia, când se pomenește cu ginere-său că iar vine să-i ceară parale; atunci Fotachi îi arată socoteala: în cinci luni îi dăduse peste-o sută de mii de franci, și mușunachi ăsta ci-că i-a spus curat; „da ce-ai crezut, că ți-am luat fata pentru ochii ei ș'ai dumatăle! Ai vrut ginere nobil? Plătește...” Peste câte-va zile am și auzit c'a murit bietul Fotachi. Ș'a intrat vița domnească în *două-zeci de milioane*!... Uită-te la el... ni l'a trimes prefect acu de curând... chip să'i facă școală, pe socoteala noastră. Vezi D-ta banul, domnule, ce face! Măine-poimăine 'i ministru! și D-ta care...

Dan se sculă amețit, năuc.

— Aș bea un pahar cu apă...

Și se strecură prin mulțime: aerul salonului se încărcase de-un miros greu, acru, pe care nu-l mai simțeau decât cei cari veneau de afară.

Bufetul erà ticsit de consumatori, cari

se instalaseră la mese pentru toată noaptea; în odaia de-alături se jucă stos. Dan cunoscuse și el frigurile jocului de cărți, pe vremea când era student. Acum, îi plăcea să privească; bancherul avea noroc, grămada de bani creștea dinaintea lui, pontatorii erau fierți: nimic nu da o expresie mai proastă figurii omenești, ca o *goană* continuă la cărți; din când în când se ridică, palid, câte un mofluzit și începea să se caute cu gesturi tremurătoare, pripite, prin toate buzunările: ochii lui arătau o neliniște, o spaimă, o zăpăceală de om prădat. „Ce? te-a ras?” „Înc’un boer *supărat*!” „treci la bufet” și altul îi luă locul; era îmbulzeală; se auzea câte un *ah*! de revoltă, unii scrâșneau din dinți și rupeau cu necaz cărțile cu cari pontau. Bancherul câștigă mereu, el era senin, îi domină pe toți, îi ținea smirna sub ochii lui mici și foarte mobili, cărțile păreau că se mistifică în degetele lui de scamator; când isprăvea *taliea*, își făcea mâna greblă și adună mizele ’n banc, c’o mișcare grațioasă, rotundă. Un pontator la spatele căruia ședea Dan în picioare, rupse asul care fusese rău de unspre-zece ori: „Parcă’s, balamute.... eu n’am mai văzut așa *goană*, apoi întorcându-se spre Dan, cu un aer dezolat). Mai du-te, te rog, Domnule, din spinarea mea... pentru Dumnezeu !...”

Afară eră ziuă ; lumea începea să plece ; muzica tăcuse ; figuri palide, ostenite, buimace se mișcau de colo colo, cu un aer de nehotărîre, glasurile răsunau spart, toate rochiile păreau vechi, spălăcite. Ana căută pe Dan ; îl găsi în bufet, stînd la o masă 'ntr'un colț, și ascultînd la socotelile și teoriile pe cari și-le făceau, cu un aer foarte serios, doi decavați ; ochii lui micșorați de somn, ațintiți în gol, cătau a drum. Ea 'puse încetișor mîna pe umăr.

— Mergem, dragă ?

— Dacă vrei...

Elvira îi aduse o haină blănită, ca să nu răcească, ș'un pled să pue pe picioare ; îi părea rău că pleac'asa „de vreme”... Pe drum Ana, sgrebulită de frig, clănțănea din dinți și se 'nghesuia, se lipea de Dan.

— Știu că te-ai anostit, toată seara...

— Eu ? De ce ?

Și nu mai vorbiră nimic. Dan se miră cum nu pricepe ea ce se petrece în sufletul lui, așteptă să'l întrebe, să s'arate neliniștită, îngrijată de ce simte, de ce gîndește el în momentele acelea și, ca să-i forțeze atenția, crezînd că-i va sugera, prin tăcere, o parte din reflecțiile lui, își impunea un aer indiferent, distras : eră sigur că tăcerea asta, pe care înadins o lăsa să se prelungească, va apăsă ca o greutate pe conștiința ei, și va trebui, în cele din

urmă, s'o impacienteze; ș'o observă cu gândul; une-ori i se părea, fără să se uite la ea, c'o simte cum se întoarce spre el ca să'i vorbească, ș'atunci înima lui tresărea, ca de spaimă... Ana se gândea pe rând la tinerii pe cari 'i cunoscuse ea la București, și căută s'aleagă dintre ei un soț potrivit pentru Elvira: închipuirea ei o mărită pentru a zecea oară, când saniea se opri.

— U, ce răcoare e în *apartamentele* noastre!

Și ea se desbracă pe fugă, tremurând, se ghemui în pat și imediat adormi. Dan trecu în cea-l'altă odaie. Lori se sculase și se jucă cu pisoii. Iovița 'i pregătea laptele la gura sobei. El se uită la ceas, erau nouă. Iși schimbă hainele, luă o cafea cu lapte, și plecă la judecătorie. Servitoarea se uită lung după el: nici odată nu 'l văzuse așa tras la față și cu privirea rătăcită. În capul lui se făceau întunecimi și fulgerări subite, izbucniri de gânduri rupte, amestecate; în aceeași clipă îl năpădea ca un torent de imagini: rudele Anei, prietenii lui, doamna Raspal, și Drăghici, și Razi, și câmarazi de școală pe cari nu 'i mai văzuse și la cari nu se mai gândise de ani întregi... Toate aceste chipuri îi apăreau simultan, în scăpărări ciudate de lumină, cari dedeau conștiinții lui fioruri

de o spaimă neexplicabilă, îl umpleau de-o neliniște și de-o durere surdă. Figura aspră a lui Peruvianu predomina; îl vedea brutal, nebun, aruncându-se asupra Anei, ca o fiară hemesită; și toată scena, despre care el avusese delicateța să nu 'ntrebe nici odată, i se închegă în închipuire, cu o cruzime de detalii cari dădeau cărnii lui o cutremurare de scârbă, de supremă oroare. Apoi de-odată i se deschidea iar ca o prăpastie în suflet; și nu mai gândea nimic. Conștiința lui tresărea, din aceste ațipiri, speriată ca de-o bruscă ciocnire de tipsii, ș'o gălăgie confuză, asurzitoare i se făcea în cap: ochii i se tulburau.

Pe la trei se întoarse acasă abătut, zdrobit; simțurile lui erau amorțite, bolnave de neodihnă. Ana se sculase, își încrețea un volan, era cald în casă, Lori suspină, pusă la colț, cu fața la părete. Ce mult i se părea lui Dan de azi-dimineață!...

Ea îl privi liniștită.

— Tu n'ai dormit de loc?

— Nu.

— Da ce, ești supărat? Ce ai?

— ...Nimic, sunt ostenit.

Dar ochii lor se întâlniră în una din acele căutături indecise, profund agitate, cari cer numai decât o explicare.

— Mă sperii... cum te uiți!

— Ano dragă, vrei tu să m'ascuți un

moment? Vezi, eu nu știu cum să răsbat la conștiința ta... de câte ori îți spui câte ceva, tu 'ncepi să te superi, zici că-ți fac morală; cum vrei atunci să ne mai înțelegem, să ne mai deschidem inimile unul altuia?... M'ascuți?

Pe Ana o apucase un sentiment de frică.

— Te ascult, da lasă-mă să iau pe Lori în brațe...

Fetița trebuî să'și ceară 'ntâi *pardon* — de ce?... nu prea aveà multă memorie să-răcuța; se cuibări în poala mă-sei și'și lipi frumusețea obrazului de sînul ei.

Dan își aprinse o țigară. Mândria lui făcea o censură despotică, dezastroasă, în ce vroia să spue iubirea lui rănită: nici o aluzie la impresiile balului, la grija ce pusese Ana de a se arăta în toată strălucirea frumuseții ei, la privirile lubrice, ce se abăteau pe umerii rotunzi, pe brațele ei goale... nimic, din ce-ar putea trăda umbra unui început de gelozie, nu trebuia să spue. Ș'apoi, gelos... de ce? de cine? Și tocmai pentru că nu-și putea da un răspuns, erà torturat și de veninul, și de rușinea acestui sentiment; inima lui gemea în secret de-o gelozie surdă, pasivă, umilitoare. E oare cu puțință să pătrundă cineva complexul de cauze cari hotărâsc desprinderea și formularea unui gând, într'un moment dat? Deschizi gura să spui ceva

și... un obiect pe care ți-au căzut ochii în clipa aceea, un zgomot depărtat, o vibrație imperceptibilă în aer, imediat ți-a furat gândul și ți-a pus altu 'n loc.

— Acum, spune'mi.

Dan o privi duios: dinaintea lui era o mamă care 'și ținea copilul în brațe; nu mai avea de-a face cu femeia decoltată și cochetă de la bal. Ce bună, și adorabilă și sfântă i se părură Ana în momentul acela! Și cât de blând și de emoționat s'a așezat el lângă dânsa, și cum i-a luat mâna, și cum i-a sărutat-o de mai multe ori!...

— Nino, nu-i așa că noi ne iubim încă? ne iubim mult...

Și ochii lui înotau în lacrimi, o căldură dulce, odihnitoare, divină, simțea că i se împrăștie, de la inimă, în tot trupul.

— Dar tu știi bine că te ador...

Și Ana plângând își lăsă capul pe umărul lui. Lori îi privea nedumerită cu ochii ei mari, serioși, contemplațivi..

XVII.

— E o noapte de primăvară. Ana doarme cu Lori în patul din fund; pe canapeaua de la fereastră doarme Dan. El a scris la drama lui până târziu, și când a stins lumina i s'a părut c'a auzit un țipăt în curte... a stat puțin ș'a ascultat... nimic; a dat perdeaua la o parte: afară eră lună, ș'o tăcere de pustietate; se culcă și 'ncepù să se gândească dacă n'ar fi mai bine să s'apuce de roman... dar acum, doarme dus. Ana aude prin somn un zgomot în sală și se deșteaptă... un fișit de hârtii, apoi pași nesiguri... o mână băjbâia la ușă. Ana, înlemnită de frică, începe să tremure, și, c'un glas zugrumat, înăbușit, strigă pe Dan:

— Dragă? dragă!

— Ce e?

— Scoală, că e cine-va 'n casă.

El sare buimăcit, aprinde lumina, și cată speriat în juru'i.

— Unde?

În momentul acela s'aude un bocănit la dulapul din sală. Dan se repede la ușă, cu lumînarea în mână, ținând de clanță din toate puterile, întreabă, c'un glas alterat de spaimă: „Cine e?... Cine'i acolo?...” Nu se mai aude nimic. Ei ascultă, stăpânindu'și respirația, înghețați de groaza, de așteptarea necunoscutului. Ce livizi sunt la față! Ochii lor se privesc cu o disperare lașă.

De-odat'aud... un miorlăit. „E pisica!” Dan, cu o mișcare eroică, deschide ușa, mare; pisica intră miorlăind încet, încovrigându'și coada, în semn de: bine v'am găsit. Ei rîd.

— Ce prostie! să nu ne dea în gând!...

Frica le-a lăsat ca o amorțeală în nervi, dar se simt ușurați, veseli, le-a perit somnul.

S'aud cocoșii cîntând. Ana cascadează.

— Câte ceasuri or fi?

Erau aproape patru. Ea se scoală și pune de ceai, la spirt. Dan îi citește ultimele pagini din drama lui: e foarte emoționat, pentru că nu mai scrisese nimic de-atîta vreme, și vede că pe fața Anei nu se mai arată bucuria și admirația de-odinioară; dar recunoaște și el, cu o ascunsă părere de rău, că „toată scena asta” e slabă, lipsită de ori-ce interes; și, luând condeiul, începe să șteargă tot ce-a făcut în urmă: el suferă, în fundul inimii lui, că Ana nu

zice nimic; ar fi vrut ca ea să aibă mai multă milă, și mai mult respect de munca lui, să prețuiască tot ce vine de la el; i-ar fi plăcut ca ea să'l găsească superior până și în cele mai neînsemnate lucruri; dar ea n'a zis de cât atât, și'n treacăt: „de ce ștergi?...” și Dan se gândește mult, și trist, la indiferența acestei întrebări...

În răcoarea umedă a zorilor ei urcă 'n-cet dealul din spatele târgului. În urma lor, departe, s'aude câte-un lătrat de câine; stelele albesc pe cer, și luna pare încremenită, într'o depărtare extraordinară. La răsărit se lărgeste, se întinde în roată, abureala zilei ca o respirație de lumină ce spală cerul și limpezește aerul; pale de ceață se târăsc molatec peste dălbavă.

— Știi c'eu mi aduce-aminte lumina asta?

— Ce?

— Când ne 'ntorceam de la Paris... tu dormeai, și eu m'am sculat, ș'am stat în picioare la fereastră... tot așa se revărsa de ziuă, și... nu știu cum mi se părea c'*a-tunci*, se urzește lumea, sub ochii mei... Și când mă uitam la tine, cum dormeai de liniștit și de frumos, parcă nu mă 'ncredeam că te văd...

Ana 'l ascultă visătoare.

— Ce mult îmi pare c'a trecut de-a-tunci!... Dane, oare de ce nu ne mai simțim așa de fericiți acum? Nu găsești și

tu o schimbare?... Poate-am făcut rău c'am venit aicea... Ce zici?

— Ce să zic? Știu eu dac'aiurea ar fi fost mai bine?

— Cât o să mai stăm noi aici?

— Da unde să ne ducem?

— Cum, toată viața ai să rămâi judecător de pace?

Ce înțeles trist, sfâșietor, capătă unele vorbe câte odată! „*Toată viața?*” În suflul lui Dan aceste cuvinte cad cu un răsunet lugubru și 'l umplu de-o neînchipuită jale și disperare. Și el e așa de nervos și de iritabil de cât-va timp, și luptă să se stăpânească: asta 'l face și mai nervos. „Cum găsește ființa asta în tot-dea-una prilej să'mi strice inima?... dar să m'arăt bun și liniștit, să văd înadins, până unde-are să meargă”. Dan își ia un aer smerit, și'si face glasul dulce.

— De, dragă, poate că, cu vremea, are să mă 'nainteze și pe mine...

Ea întreabă cu un aer distras, ascultând cum scârțiiă în vale cumpăna unei fântâni:

— Când, cu vremea?

— Peste vr'o doi, trei ani, s'ar putea să mă facă substitut la Vaslui... Acolo e teatru, iarna se dau baluri... și se petrece admirabil!

Dar Ana nu mai e de loc supărată; îi

spune 'n treacăt, c'ar fi bine să scrie lui Priboianu; ea crede că, cu puțină stăruință, ar căpăta înaintarea mai curând. Dan simte o plăcere răutăcioasă de a se umili; în el se svîrcolește ca un demon, care caută ceartă: în momentul acela ar vrea ca Ana să fie rea.

— Priboianu, nu; dar am cunoscut eu un samsar de slujbe, unu... Alfred Gamulea, amicul tuturor miniștrilor, — am să'i scriu, am să-l rog foarte mult să mă ia sub protecția lui, să stărue el să mă înainteze...

Ea nu se mai gândește la asta, și nici n'a luat seama la ce i-a spus acum, în urmă. Ochii ei mari se umplu de pace și de lumină; ca o debordare de frumuseță internă i se așterne pe figură.

— Ah, ce frumos e!

Dan, instinctiv, se întoarce: în adevăr, eră frumos! Un punct se aprinsese pe muchea dealului opus; o mijire de foc... dar cum crește, și cum radiază de puternic; e departe, și se văd așa de bine bulgării din arătura proaspătă, parcă se roșesc și tremură în zarea dogorită, incendiată, și discul de foc iese încet, rotund, mai mare, acum e drept la jumătate, și se ridică... se desface... încă nițel, o geană a mai rămas, lipită de pământ... s'a desprins!

— Ce splendoare!

Și Ana se lipește de Dan, apucându-l de braț, și 'și razimă capul de umărul lui. Amândoi privesc duși pe gânduri, li se pare ceva solemn și misterios revărsarea asta de lumină și de viață; dealurile arate, copacii desvâliți, pajiștea crudă din șes, toate palpită de-o mulțumire și dă-o putere nouă, pe care-o sorb cu lăcomie din razele soarelui, ce se înalță maestos, triumfător, fericit parcă, de veselia și spornica viață pe care-o aruncă 'n lume cu-atâta dărnicie. Pământul bea căldura; din toate se exală un parfum sănătos, indefinit... în aer se simte ca o respirație de amor, cerul e de-un albastru clar, străveziu.

— Ziceai tu adineaora că nu mai suntem așa fericiți, că la 'nceput... eu cred că dacă ne-am iubi, cum ne iubeam atunci...

— Dar eu te iubesc, dragă... Ce om curios ești tu!

— De ce curios?

— Că 'ți pui așa câte ceva 'n cap, și te gândești mereu, zile 'ntregi, săptămâni întregi, tot aia și tot aia! Uite, de când suntem aici, tu n'ai mai scris nimic... când ai să te-apuci de roman? Mai liniște, ce avem...

Și ei se scoborau încet, ținându-se de mână. Dan simțea mai de mult muștrarea aceasta a timpului pierdut, și 'n tot-deauna își zi-

ceă : „măine, de măine 'ncolo m'apuc de lucru". Acum când Ana îl dojenea ca pe un copil, conștiința lui vinovată căută să se apere, se pierde în subtilități, cari trăgeau afară o mulțime de nemulțumiri surde, neformulate încă, de cari inima lui suferea în tăcere.

.... Să scrii. Lesne 'i a zice. Dar câte nu-i trebuie unui suflet, pentru a se putea așterne cu tot dinadinsul la o „lucrare vastă" ca aceea pe care vroia el s'o înceapă. Pentru că nu 'i vorba aici să ai numai liniștea de *azi*; trebuie să vezi neted înaintea ta, departe; să simți odihna și echilibrul perfect, pe care ți 'l dă siguranța că ești la adăpost de ori-ce griji, că nimic nu te amenință;.... să ai sentimentul de armonie și de lumină neîntreruptă, în care mintea ta să poată lucra izolată, retrasă pentru multă vreme, din zbuciumul și gălăgia vieții de toate zilele.

— Uite, vrei să ți dau un exemplu? Câte odată mă hotărâsc... să 'ncep. Și mă 'ntreb: e oare statornicită pe deplin pacea și iubirea noastră? Nimic nu se clatină, în jurul nostru, sub noi?... Ș'atunci, mă uit la tine, și te văd gânditoare, și 'mi zic că tu poate suferi, poate că altă viață ai visat să trăiești cu mine; și 'mi aduc aminte de unele vorbe-ale tale, de unele căutături de reproș... o, eu înțeleg foarte

bine că nu'i acesta un ideal de viață, și că mai ales pentru tine trebuie să fie un supliciu strîmtoarea și pustietatea asta în care te-am adus; de multe ori mi s'a părut că văd pe fața ta un regret... cine știe ce dorinți te rod în ascuns, și nu mi le mai spui, pentru că vezi și tu că n'avem nici un chip!... Ce crezi, că eu nu mi închipui ce se petrece 'n inima ta?... și nu sufer și 'eu destul? dar ce să fac?

— Dane, ce fericit ai fi fost tu, dacă nu m'ai fi cunoscut pe mine!

— De ce?... Eu cred că dacă ne-am iubi toate ni s'ar părea frumoase;... să fiu eu sigur că tu ești mulțumită în căsuța asta, cu ce-avem, și că mă iubești?... da nu mi-ar trebui nimic, m'ași simți cel mai fericit om din lume! Ți aduci aminte, cum ne făceam noi planuri, când eram la București, să trăim retrași, retrași să nu ne știe nimeni!

— Poi, mai retrași ce suntem!

— Da, însă tu suferi...

— Eu? vezi cum te 'nșeli!

— Și intimitatea asta cu Spano, ne strică liniștea... ei sunt bogați și...

— Dar ei se duc de-aicea... nu ți-am spus, pleacă cu totul la Galați, săptămîna asta chiar; n'are să ne mai tulbure nimeni... și eu am să fiu cuminte, ș'am să

te iubesc mult, mult, și tu ai să scrii, ș'o să fim fericiți, nu'i așa?

Erau aproape de casă; o barză trecu pe de-asupra capetelor lor fâlfâind liniștit din aripele'i mari: picioarele ei lungi, roșii, culcate 'ndărăt, arătau, în întinderea lor, senzația de voluptate pe care-o dă plutirea. Preoteasa svîrlea grăunțe la păsări. Ea părù foarte mirată, când îi văzù.

— Da harnici ați mai fost azi, v'ați sculat cù noaptea 'n cap!

Ana făcea haz de lăcomia și iuțea cu care se repezeau cocoșii, mai voinici, și furau grăunțele de dinaintea găinilor, cari se zăpăceau, și n'apucau mai nimic....

— Vezi, zise ea rîzând, tot găinile mai proaste!

Și ei intrară, veseli, renăscuți parcă, de vieața asta puternică și vastă, care se trezeà de pretutindeni, și'i inundă. Sub strășina lor, de-asupra ușii, două rîndunele își regăsiseră cuibul de anul trecut: erà o bucurie pe ele ș'un neastîmpăr, ș'un chîrăit, de credeaî că'i un stol... și erau numai două. Ana scoase pe Lori afară, ca să vadă și ea cum se joacă de frumos rîndunelele. Iovița puneà masa subț un zarzăr înflorit. Dan meșterea cu briceagul un cărucior pentru fetiță; soarele bătea căldicel pe prispă.

-- Ce proastă eram... dar unde-am putea fi mai bine ca aici?

Dan o privi cu o infinită duioșie și recunoștință; ea zîmbi răsfațat, și închizând ochii îi trimese o sărutare, cu una din acele mișcări grațioase ale gurii, cari dau senzația delicată a unei sărutări imateriale; amândoi simțeau cum trec prin aer valuri de lumină, de tinereță și de iubire.

Și, după prânz, când se întoarse Dan de la judecătorie, găsi bătut în părete un program în care erau hotărîte ceasurile de somn, de lucru, și de recreație, ca la pension: ea îi făcuse ordine pe biurou, călimara de cristal era spălată frumos; pe coperta unui caet nou scrisese cu litere ca de tipar: O VIEAȚĂ PIERDUTĂ de V. DAN.

-- Îți place ție titlul ăsta?

-- Tu mi l'ai spus...

-- Da, însă-acum, când îl văd scris... „O vieață pierdută de V. Dan?”... nu merge; am să caut altul...

Apoi citi înc'o-dată programul, îl găsea perfect. Aceasta era 'ntr'o Vineri; se hotărî să 'nceapă de Luni. A doua zi primi o scrisoare de la Priboianu.

„Frate Dane, vei fi aflat din gazete ce tărăboiu am avut noi pe-aici cu alegerile; deși știu, că pe tine politica nu te interesează, totuși întru cât se leagă cu unii din prietenii și cunoscuții tăi, și fiind-că

mi'i plin capul numai de asta, vei fi silit s'o înghiți de astă dată. Eu m'am ales ca *independent*, ș'am luptat din toată inima ca să'l scoatem pe Stelian în locul lui Veronescu Prisăcani, dar a fost imposibil cu tot ajutorul pe care ni l'au dat prietenii din localitate; a știut onorabilul să se facă util și actualului guvern... se zice că prefectul a luat din afacerea asta opt mii de franci; dar și'i scoate el Veronescu! Și când te gândești că bietul Stelian a luptat șase ani, ș'a scris, ș'a ținut discursuri, ș'a fost topor de oase, ba s'a bătut și 'n duel pentru Domnul „*Glaston*” al său! Cum îl mai iubeau când erau în opoziție D-nii X și Y., îl găseau genial, câte nu'i făgăduiau! și azi, când sunt miniștri, nici nu vor să'l mai știe. Așa că vorba noastră s'a împlinit din nenorocire: Stelian a rămas păcălit. Pân'acum nu știe nici el de ce să s'apuce, eu i-am spus că „*Alarma*” îl așteaptă cu entuziasm. Petroni îi tot bate capul să facă cu el o revistă literară. Graur s'a mutat la mătușă-sa, nu l'am mai văzut de mult; mi se pare, după cât am auzit, că e în dîrdora însurătorii... c'o profesoară de la Școala centrală, (D-șoara Mironescu), o fată foarte instruită și frumușică, mi s'a spus. Am cunoscut pe tînărul Lambrino, e un băiat de ispravă; luna viitoare concurează pentr'o catedră la Universitatea

de-aici; dar se zice că dascălii noștri au de gând să'l radă, fiind-c'au aflat că'i socialist. Lambrino tatăl, care nu seamănă de loc cu fiul, de-aceea poate nici nu se iubesc amândoi, e în căutarea unui portofoliu ministerial... probabil c'are să'l găsească, dar nu așa curînd, fiind încă nou și puțin deocheat în partid. Ce-ai zis când ai văzut și pe Razi ales deputat? Știi că după ce-a luat premiul de la Academie, nici n'a mai dat pe la Măcăreasca. Bietul Borceanu! că pe logodnică n'o plâng. Nu'i așa că sunt în bună companie? Dar să mai vezi ce tipuri împodobesc Camera asta! Avem și unul despre care se zice că'i femeie; te miri de unde i-a mai scos. Ghici cine mai lipsește?... Neprețuitul Bimbirică! Păcat, Gamulea e menit să fie deputat, și va fi.... s'a mulțumit de o cam dată c'un post de sub-prefect; frumoasă *administrație* trebuie să facă el pe-acolo; ce zici?...

„Dar tu cum o mai duci, ce mai scrii? Mult o să mai stați acolo! Primiți gazeta regulat? că de citit, nu vă mai întreb. Sper să ne vedem la vară. Mi-e dor de tine, și'ți strîng mîna 'n gînd.

C. Priboianu

După o lună Dan emoționat, citea Anei primul capitol din roman: se'ncepea c'un tablou de la sat; o horă în ziua de Paști.

scrînciobul din bătătura cârciumii, lăutarii, chiotele și veselia celor tineri, oala cu vin pe care cei mai în vîrstă și-o treceau unul altuia, și sfatul femeilor, și jocurile copiilor; ceva mai la o parte un flăcău slab, cu fața și mâinile ca de ceară, ședează trist lângă măsă, și privea la horă; asupra acestuia se îndreptă simpatia și interesul autorului, el era destinat să fie eroul romanului.

— Ce zici?

Și Dan se uită în ochii Anei cu atîta frică, în cât ea, numai de milă, îi spuse că i place. Dar a doua zi, luând iar vorba despre roman, și văzând că nici el nu era tocmai mulțumit de ce scrisese, îi spuse drept: părerea ei era că din viața unor *cameni de rînd*, nu se poate trage un subiect frumos de roman; țăranul trăește aproape ca un animal; ce sentimente, ce gândiri?...

Dan îi arată, cu o tristă blîndeță, cât de mult se înșeală ea, și cât de rău îi face s'o audă vorbind ast-fel; el îi dovedea că acești oameni de jos sunt cu mult superiori și, din toate punctele de vedere, mai interesați decît acei nobili paraziți din pătura zisă aristocratică... Ea 'l întrerupse cu un aer plictisit...

— Le știi astea, ni le spuneai și la școală... te 'nșeli grozav!

El tăcù. Suficiența și disprețul cu care'i vorbea Ana îi deșteptă o mulțime de reflecții penibile... Va să zică nimic nu se prinsese în mintea ei din ce semănase el !... toată dragostea lui, toate silințele lui de a-i sugera idei mai generoase, de a o face să gândească și să simtă ca el, fuseseră zadarnice ! În momentul acela Ana i se înfățișă ca o ființă perversă, care îi amăgise, îi furase iubirea și cele mai sfinte credinți ale lui, ca să'și rîdă de ele. Ea aducea în viața lui deșărtăciunea oarbă și lipsa de ori-ce entuziasm a atâtor generații de trîntori, deprinși să aibă toate de-a gata, și să urască munca...

Și toată ziua nu-și mai vorbiră. Dar după masă, Dan reluă discuția. Atunci se încinse o ceartă crudă, înveninată. Sufletele lor tremurau de ură ; o poftă bestială de a se sfâșia îi apucase pe amândoi ; în ochii, în cuvintele lor debordă ca o dușmănie veche, întunecată ; și ne mai știind ce să 'și spue, cum să se lovească mai dureros și mai adânc, își aruncau unul altuia păcatele neamurilor, noroiul și umilințele familiei ; atâtea intimități pe cari și le spusese în ceasurile lor de iubire, alimentau acum răutatea, setea lor de a se răni, de a se înjosii cât mai mult unul pe altul. Și fiind-că Dan avea totuși aerul unui luptător mărinimos care-ar putea să dea o lo-

vitură supremă, mortală, dar nu vrea s'o dea, — Ana, furioasă, nebună, prin una din acele neașteptate pervertiri de simțuri și vijelii morale care tulbură și răstoarnă toată economia unui suflet, se pomeni spuind cu voluptate lucruri oribile... Ea pronunță numele lui Peruianu; și 'și făcea un biciu din propria ei rușine, un biciu cu care pedepsea amarnic pe nefericitul Dan. În beția ei de a tortură, de a da lovituri ireparabile, îi spuse că unchiu-său e un om superior și că ea l'a iubit, și că 'l iubește încă... Dan se ridică și făcù un pas spre ea. Ana dete un țipăt de groază. Lori începù să plângă. El simți o rupere bruscă, o discordare dureroasă în tot trupul, și, în conștiința lui, ca într'o vălvătae de incendiu, îi tremurară de odată toate gândurile...

— Nu te speria, că nu-ți fac nimic...

Iși luă pălăria și ieși.

Cu mâinile la spate, fluerând în neștire una și aceeași frază dintr'un cântec uitat, el mergea încet în liniștea și răcoarea nopții. Și ce limpezi și ușoare i se păreau gândurile; atâta doar că 'i lunecau prea repede; din când în când el se oprea în loc, atunci nu mai flueră, și nici gândurile nu mai năvăleau așa iute; privea la pâlcurile de stele de pe cer și parcă se mira că nu le-aude cum fișie prin aer, atât eră de adâncă tăcerea din jurul lui, ș'atât îi erau

de rafinate și de atente toate simțurile, dar mai ales auzul; și mereu se observă, vroiă să 'și dea seamă perfect de tot ce simte: mai întâi o mulțumire generală, care provenea din faptul că s'a stăpânit, și că n'a lovit'o, — s'ar fi muștrat toată viața de o asemenea brutalitate; apoi își amintea vorbele lui, vorbele ei... și căută să se lepede de ori-ce ură, ca să poată judecă senin: dar tot calmul acesta pe care și-l impunea era factice: așa bună-oară, el nu era în stare să deosebească bine cât adevăr putea rămâne din vorbele Anei, dând mânia la o parte, — el nu pricepea că 'n beția ei de a face rău, spusese minciuni, își defăimase propria ei viață, cu pofta cu care unii furioși își smulg părul și se bat cu pumnii în cap. El credea că e foarte liniștit și judecă rece, când își propunea să 'i spue: „Doamnă, fiind-că iubești așa de mult pe scumpul Dumitale unchiu, fă bunătate și du-te de trăește cu el!” Și parc'o și vedeă plecând, cu sluga, cu Lori și cu tot ce era al ei. Lui nu-i păsa. Se gândi un moment la ce are să zică lumea... prietenii lui. Ridicul?... de ce să fie ridicul? Câți nu se despart! Din moment ce nu se mai înțeleg... În clipa aceea îi fulgeră un gând straniu, înfiorător: „Ana s'a sinucis”. El tresări, și-și întoarse capul... i s'a părut c'a auzit un glas strigându-l din

urmă. Luna se ascunsese după un nor. Dan fugea spre casă, îngrozit de tabloul pe care nu și-l mai putea șterge din închipuire. În odaie era întuneric, intra binișor, picioarele îi tremurau de spaimă, trase un chibrit... Ana dormea, lângă Lori, cu fața spre perete.

XVIII.

— De'acu nu mai e nici un pericol, dar putea s'o pătească rău...

— Bine din ce?... nu pricep.

— A luat ceva, probabil; o persoană, așa de bine constituită, nu avortează dintr'un lucru de nimic... acu'i vară... ca să presupui c'a răcit, e greu, nu'i așa? Să stea liniștită 'n pat; mai trec eu mâine pe aici... noapte bună!

Ana, culcată pe spate, cu mâinile 'ntinse pe plapomă, privește fix în podele. Ca pernă e de albă fața ei visătoare, cu părul dat la o parte de pe frunte, cu ochii tăiați, măriți de slăbiciune. Dan se apropie cu sfieală de pat. Ea clatină încetișor din cap.

— Nu dorm, stau așa.

Și 'i întinde mâna să-i-o răcorească.

— Ce ți-a spus doctorul!

— A zis că... să stai liniștită. Te mai doare!

— Nu, puțin... Mă iubești?

— De ce mă 'ntrebi?... Tu știi bine că te iubesc.

Dan își pleacă gura pe mâna ei ferbinte. Ana închide ochii, ș'adoarme. În odaie e un miros cald de sânge; luna plină bate în fereastră, un grier chirăe după sobă. În picioare, la căpătăiul Anei, Dan, cu brațele încrucișate pe piept, stă ș'o privește mult, atentiv, ca și când ar căuta, în repausul figurii ei, secretele, alcătuirea acelei naturi ciudate, pe care de doi ani o studiază și n'o putea pricepe. Ce nu i-a spus? În câte chipuri n'a încercat să'i sugereze gândurile, și dorințele, și entuziasmul lui?... De câte ori, cu ochii înecați de lacrimi, nu și-a rezemat capul pe genunchii ei, și n'a implorat-o să 'i fie milă de viața lui, să'l iubească, să fie bună cu el, să 'l înțeleagă. S'atunci ea deschidea ochii mari, o ce frumoși, ce dulci ochi avea atunci, și cu ce glas încântător îi spunea: „dar te 'nțeleg, te 'nțeleg, și te ador!” Și el îi sărută mâinile cu recunoștință... câte-va zile inimile lor se simțeau aproape, gândurile lor erau aceleași; ș'apoi de-odată li se strică iar toată fericirea; Ana nu mai eră a lui, o simțea cum îi lunecă din brațe, ca' ceva fluid, impalpabil, iar o pierdea. Ce de iluzii, ce de viață stricată! O, cât de puternic l'ar fi făcut, câtă lumină și intensitate ar fi dat minții lui, și cât de sus l'ar fi ridi-

cat, dacă l'ar fi înțeles și l'ar fi iubit, așa cum visă el odinioară !... „Ano, Ano, unde'i sufletul tău, pe care'l caut de atâta timp și nu 'l găsesc?” Oare nu s'ar putea, de-acî 'nainte... Rămase pe 'ntuneric, se trecuse toată lumînarea. El dete perdeaua la o parte, luna aruncă 'n odaie o lumină fantastică, de vis. Lui nu 'i eră somn. „Să fie Ana bine, gândi el, ce frumoasă primblare-am face !”

În momentul acela își aduse-aminte de noaptea 'n care i-a spus lui Priboianu amorul lui, eră tot așa, prin August... Se culcă, și 'nchise ochii de voluptatea odihnei ce i se răspândea încet în tot trupul; numai atunci își dete el seamă cât eră de ostenit. Câte-va minute nu gândi nimic. Ana respiră liniștit. Și el, ca s'adoarmă, ascultă în tăcere suflarea ei cadențată; apoi își închipuiă că e într'o barcă, pe-o apă liniștită, nemărginită... un sentiment vag de alunecare 'n întuneric... eră la pragul somnului, când o tresărire violentă îi zguduî tot trupul, una din acele tresăriri ce par o smucire bruscă a vieții speriate de atingerea morții; gândurile începură a da năvală în conștiința lui alarmată, aducând cu ele suferinți ascunse, scoțând în lumină de-odată amărăciuni necunoscute, cari i se strecuraseră în suflet, pe nesimțite, ca o otravă lentă. Nici odată nu i se lămurise

așa de bine vieața lui nenorocită. Ii reve-
neau unele fraze, unele atitudini și priviri
de-ale Anei, pe cari numai acum le 'nțe-
legea, și parcă simțea o plăcere de a le
analiza, de a stoarce și de a distila în el
tot veninul, toată durerea ce se ascundea
în sensul lor... „Un copil? dar aș prefera
să mor... Ce oroare!” A, știa el acum cu
ce se legau vorbele acestea în sufletul Anei!
Nu era strigătul unei amintiri de groază și
de rușine, care se deșteptă în ea... alt-ceva
o făcea să aibă oroarea unei sarcini: era
femea cochetă, amoretată de frumusețea
trupului ei; gândul de a'și vede a taliea
groasă, șoldurile diformate, și rumeneala
retrasă din obraji ei pentru cât-va timp,
numai gândul acesta omorâ în ea instinc-
tul sfânt al maternității. Și Dan își adu-
cea aminte de toate certurile lor, de toate
greutățile și nevoile prin cari trecuseră a-
mândoi, și 'n fața căror ea se arătase pu-
rerea enervată, lășă, incapabilă de a găsi
pentru el un cuvânt, o căutătură, care să'l
consoleze, să'i dea curaj, să'i dea puterea
de a spera și de a lupta. O, ce glacială,
și mută, și exasperantă tristețe vedea pe
fața ei, în momentele acelea de strîmto-
rare și de lipsă!... Se gândi la Albert, care
venise cu Miba și cu fetița lui; ce fericiți
erau, ce aer blând și discret, de femei cu-
minte și superioară, avea ea, și cum se 'n-

ţelegeau de bine unul pe altul ! Ce frumoase zile-au petrecut împreună ! Câtă bucurie simţea el când vedeà pe Ana vorbind cu Miba ; seara eşeau cu toţii la primblare ; soarele se scoborà încet după deal, umbra curgeà pe şes, se înpânzeà ca o apă, un parfum de iarbă cosită îmbălsămà aerul, şi ele mergeau la braţ înainte, ei rămâneau înadins mai în urmă, une-ori se ascundeau în dosul unei căpiţi, ca să le sperie. Ca un vis au trecut cele patru zile, cât au stat împreună. Albert erà profesor la Universitate ; el erà iubit, fericit, sigur de viaţa lui... Miba îl adorà ! C'o săptămână înaintea lor fusese Priboianu ; acelaş suflet bun, vesel, entuziast, aceeaşi tinereţă şi seninătate de gânduri... Toţi prietenii lui munceau, aveau un ideal ! Toţi mergeau înainte, numai el şi pierdeà vremea, îşi sleià toate puterile minţii pe certuri, şi neînţelegeri, şi griji, cari nu se mai isprăveau. Şi ei îl cred fericit, sunt siguri că el scrie şi că într'o zi are să dea la lumină opere mari, uimitoare...

— Nino ! dragă !

El sărì speriat. Ana gemeà ; o durere surdă îi curmà respirarea, fruntea'i erà brobonită de sudoare. Afară se lumineà de ziuă. Dăn se'mbracă iute şi alergă după doctor.

Peste-o săptămână Ana erà bine. Cu ce

dragoste o purtă de mână ca pe-un copil, în primele zile de întremare ! Și ce sfântă i se părea figura ei palidă, și mișcărilor ei încete, delicate, și glasul ei dulce, de o blândețe fermecătoare. Toată ființa ei i se părea schimbată, regenerată.

--- Dane, tu n'ai mai scris de mult...

Și făceau proiecte. În țară se pornise de câțva timp un curent sănătos, idei generoase însuflețeau tinerimea care se ridică, lumea începea să citească și să distingă lucrările de adevărat talent, din toate părțile suflă ca o vieață nouă, ca un vînt de primăvară, care-aducea speranțe mari, și dor de muncă, și entuziasm.

Da, are să scrie ; la iarnă are să și publice romanul. Și ei făceau socoteală : cinci mii de exemplare, a patru lei... se vînd de sigur într'un an !... produceau net zece mii de lei ; dar să nu ia banii cu țîrîita, că nu 'nțeleg nimic așa ; să roage pe Priboianu să i strîngă, grămadă... și'n vremea aceea el are să scrie al doilea roman, ș'a-tunci au să se mute la București, o să fie liber... de când visă el lucrul acesta !... să și poată asigura vieața așa, să scrie câte un volum pe fie-care an... cu ce drag ar lucra ! are-atâtea-'n cap... le vede, doar să le-aștearnă pe hîrtie. Ana va traduce romanele în franțuzește. Ce fericiți or să fie ! În toți anii or să plece pentru câteva luni

în străinătate... Și amândoi, în momentele acelea, credeau, vedeau aievea desfășurându-se înaintea lor fericirile de cari vorbeau.

Eră o noapte urită, pe la sfârșitul lui Octombre. Afară plouă mărunț, și urlă un vînt amarnic, câte un vârtej se repezeă cu mînie în ferestre, de parcă se clătină casa. Ana dormea. Dan scria, adecă se chinuia să scrie, căci pagina pe care-o începuse de cu seară eră de-abiă la jumătate... și ce de ștersături! ce rînduri încâlcite, îndescifrabile, și cum arătau de bine dezordinea din sufletul lui! De două săptămâni avea o durere de cap, distrugătoare, și se forța să scrie, și nu putea, și asta'l făcea nervos, iritabil, îl îmbolnăvea și mai rău; din când în când îl apucă un sentiment de covârșitoare revoltă, scrâșnea din dinți, și rupea condeiul, descărcându'și mânia într'un „ah!” de o profundă disperare; ș'atunci holbă ochii și se uită speriat în juru'i... În fața Anei se arătă liniștit, vesel; dar uneori îi trecea câte-un junghiu mai ascuțit prin creeri, și figura lui luă o expresie de suferință, pe care nu și-o mai putea ascunde. „Ți-e rău?” îl întrebă Ana. „Nu; mi-e foarte bine...” și luă altă vorbă. Ana se îngrijea dacă 'n adevăr s'ar putea vinde cinci mii de exemplare! aceasta o preocupă pe ea mai cu deosebire; Dan o asigură mereu; dar numai el știa ce eră în

sufletul lui..... O, ce rău îi făcea în noaptea asta vijelia de-afară : el auzea în vântul vîntului glasuri omenesti, gemete confuze, depărtate, și'n închipuirea lui bolnavă lunecau tablouri spăimîntătoare, nemărginite pustietăți de mare, corăbii cari se scufundau în valuri., și vîntul, vîntul acesta sinistru, i se părea c'a adunat de pe oceane țipetele desperate ale naufragiaților și le poartă prin lume. Eră târziu, aproape două... se culcă. Cercă să și alunge vedeniile urite cari'l năpădeau ; deschise ochii în întuneric ; un sentiment de apăsare, de lipsă de aer, îl făcea să caște gura și să respire lacom. Iși aduse aminte de ultima ceartă cu Ana : venise vorba de Drăghici ; Dan, cu oăre-care sfieală, o întrebă dacă a fost ceva adevărat în svonul care se făcuse odată la Sinaia... Ana nu știa nimic. Și din cea mai liniștită discuție, se pomeniră pe nesimțite, încăerați la sfadă. Ana zicea că Drăghici ar fi făcut'o fericită. Dan, într'un moment de revoltă, și ca s'o umilească, îi spuse că Drăghici n'ar fi luat-o, pentru că eră *săracă*. În urmă el s'a căit amar, s'a rugat-o să'l ierte, și s'au împăcat.... dar câte cuvinte înveninate nu și aruncaseră unul altuia, de câte răni profunde, iremediabile nu tremurau sufletele lor, pe cînd ei se îmbrățișau în frenezia împăcării !

Din ziua aceea Dan rămase pe deplin

convins, că între el și Ana e o prăpastie, un gol imens pe care cu nimic nu'l mai poate astupa. Gândul că el n'a fost în stare s'o facă fericită, că inima ei tânjește de dorinți pe cari el nu i le poate 'mplini, că toate aspirațiile lui de a se face folositor lumii, printr'o muncă pacientă și dezinteresată, pe ea n'o mișcă și n'o încălzesc de loc, gândul acesta îl umplea de-o desperare întunecată, lașă, zdrobitoare. Va să zică, ea nu prețuia talentul lui decât ca pe un mijloc de a „câștigă parale !” Mândria, înălțarea morală, divina seninătate pe care ți-o dă conștiința c'ai făcut bine, și că n'ai trăit degeaba, mulțumirea intensă, farmecul nespus pe care 'l simți în expansiunea generoasă a propriei tale vieți, amorul sfânt pentr'un ideal, jertfa, gloria... toate acestea pentru ea erau vorbe goale, aiurări de om bolnav ! Și se hotărî să nu mai vorbească cu Ana decât de lucrurile cari o interesau pe ea.

Dan închise ochii, nu-i venea somn ; fruntea 'i ardea ; simțea între tâmpile o durere apăsătoare, înfundată, cu svâcnituri cari 'i răspundeau în ceafă, gura 'i eră uscată, amară, stomacul leșuit, și parcă 'i alergau furnici în tot trupul. Imagini rupte, învălmășite îi treceau cu o iuțeață vertiginoasă prin conștiință. Vântul șueră în strășini, și iar îi aducea priveliști îngrozitoare, co-

răbii înecate, oameni disperați cari se agătau de valuri... de-o dată simți o mână rece pe călcâiu, și 'și trase iute piciorul; un moment rămase înghețat de spaimă.... „ce prostie ! mi s'a părut” și instinctiv își duse mâna la călcâiul stîng și se pipăi, ca și cum ar fi căutat să 'și reproducă impresia. Cercă să 'și închipue un om aplecat pe brânci la picioarele patului : atunci văzù bine în întuneric un cap necunoscut, hidos, care s'apropiă încet, se înclină cu ochii boldiți la el... u, ce figură de sălbatic ! și deschise ochii ca să n'o mai vadă ; apoi își întinse piciorul, și 'nadins și 'l așează exact în poziția, pe care-o avea la început... „să vedem dac'am să mai simt o dată mîna aceea rece...” și el așteptă, cu o concentrare de atenție, ca și cum toată simțirea i s'ar fi îngrămădit în călcâiu... nimic ; conștiința lui, în luptă cu somnul, slăbea, se întunecă... de o dată dete un strigăt de groază ; mîna rece, evocată de propria lui închipuire, venise...

— Ce e ? întrebă Ana speriată.

— Aprinde te rog lumînarea...

— Ea se sculă, băjbâi pe masă ; în odaie era cam frig, și mâinile ei tremurau ; trase un chibrit, și clipi tare ca să 'și scuture ochii de zăpăceala somnului : cu lumina-rea 'n mână se îndreptă spre Dan, - dar o dată se opri înărmurită ca 'n fața unui

spectru. Atunci el crezù că Ana a văzut în adevăr pe cine-va 'n odaie.

— Dane, ce ai? Mă sperii... Unde te uiți așa?

Sgrebulit în colțul patului, Dan tremurà ca varga și cătă cu spaimă în toate părțile. Ea puse lumînarea pe masă și se așeză lângă el; îi luă mâna rece și i-o strînse cu dragoste, și 'i vorbì blând, milos.

— Liniștește-te, pentru Dumnezeu! și spune-mi, ce e? Ce-ai visat?

Dan își venì în fire, și durerea de cap, întreruptă de emoțiune, iar îl apucă.

El îi spuse că n'a putut dormi de loc, că zgomotul vîntului de-afară, îl enervează, și 'i dă alucinații... Ana nu se mai duse în patul ei; ei adormiră îmbrățișați ca 'n vremile cele bune.

XIX.

Dan e din ce în ce mai nervos. Impricinații nu mai găsesc în el pe judecătorul calm și bun de-odinioară. Președintele tribunalului din Vaslui, i-a atras atenția, printr'o scrisoare foarte amicală, asupra câtor-va hotărâri „date cam în pripă”. Subprefectul îl săpă. Vieața cu Ana ajunsese un supliciu. Ea nu putea pricepe cum atâția oameni, cu mai puțin talent și cu mai puțină învățătură decât Dan, au știut să-și croiască o cale cu mult mai bună, ș'au mers înainte... pe când el tot „neprocopsit” a rămas. Și pe subiectul acesta se hărțuiau veșnic.

— Aș mai înțelege să fie cine-va mândru, când are cu ce; dar așa...

— Și ce-ai pofti Dumneata? Să fac ode miniștrilor? Să lingușesc pe Vodă, ca să-și facă pomană cu mine? Asta ai vrea?...

— Firește; dacă nu poți să trăiești altfel... de ce nu? Alții cum fac? și li-i bine.

Nu te vezi, în ce hal ești, și 'n ce hal m'ai adus și pe mine?... Dacăș fi știut că toată vieața ai să mă chinuești așa...

— Nenorocito, în ce noroiu mă împingi?... Fugi, că mi-e scârbă, când te-aud... Uf, ce femei ordinară !...

Dan trânteste ușa furios și se duce în cea-l'altă odaie. Ana rămâne plângând și blestemându-și ceasul în care s'a născut.

— Tăticule, ce ești tu așa supărat?... că nu te-a iubit mama? da?... că n'a fost mama cuminte și gigea cu tine? da?... Spune, că-ți dau bomboană... spune... că tu ești fetița mea care te iubesc și 'ți dau prăjitură... ia stai... să te pup...

Și Lori întinde mânuțele după el să 'l prindă, îi aține calea, s'atârnă de haina lui, Dan se poartă, aiurit din colț în colț, el n'aude, nu vede, nu simte. „Doamne, cum m'am înșelat... cât sunt de nenorocit !” Vorbele astea îi revin mereu în minte, ca un refren al gândurilor lui triste, neînchipuit de triste. Unde mai sunt visurile frumoase ale tinereții? Ce s'a făcut cu iubirea și cu entuziasmul inimii lui? Nimic din ce-a sperat !... toate i-au eșit pe dos... „Ce neam de oameni fără noroc !” Și nu e nimeni să 'l înțeleagă ! Cât eră el de bun... și ce dar are femeia asta de a-l scoate din fire și de a-l face rău !... Oh, cum ar vrea

s'adoarmă, s'adoarmă și să nu se mai deștepte.

— Tăticule dragă, nu mai fugi așa, stai să te pup!

Ce dulce 'l rugă biata Lori, și cât de grațios își ridică fața și 'i căută privirea, și cum tropăiau prin casă drăgălașele ei piciorușe!...

— Astâmpără-te-odată și lasă-mă 'n pace... pleacă de-aici!

Și fetița se retrăgea de-o parte, cuminte, și 'l privea lung cu ochii ei mari și supărați.

Scene de astea se repetau mai la fiecare două zile.

Când plecă la judecătorie, pe drum se pipăia speriat, crezând că poate și-a uitat pălăria, sau cravata... Intr'o dimineată, eră pe la sfârșitul lui Marte, Ana 'i spuse hotărît că s'a săturat „de mizeria asta”, și că se duce la soră-sa.

— Fă ce știi, îi răspunse Dan, cu o supremă disperare, și eși. La primărie cisluiu, pe prispă, câți-va consilieri și notarul, care-și aveă, despre toate cele, ideile și reflecțiile lui personale. Dan îi salută distras și trecu 'nainte.

— Ia aista om fericit, zise notarul, diștept, învățat, și ce cocoană frumoasă are, și cum se iubesc amândoi... halai de ei! Ce le pasă?...

Erà în sedință, și pronunță o hotărîre... la mijlocul unei fraze i se făcù deodată întuneric în minte și 'și pierdù șirul, fața i se crispă într'o penibilă sfortare de reculegere; el gîngăvî de câte-va ori aceeași vorbă, ochii i se umpleau de grijă, de spaimă, obrajii și urechile îi ardeau; puse coatele pe masă și 'și lăsă capul în mâini. Când își ridică fața, erà alb ca hîrtia. Rugă pe ajutor să continue, și plecă.

Din ziua aceea conștiința lui Dan se puse la pîndă cu tot dinadinsul. Vorbea rar, încet, și evită ori-ce discuție cu Ana. Ochiul lui păreau a privi mai mult înlăuntru. Își cumpăneă mersul, glasul, cele mai mici gesturi. La fiecare moment căută să 'și dea bine seamă de tot ce face, și de tot ce se petrece 'n el. Adesea lucruri de nimic îl impresionau puternic, cuvinte neînsemnate, întîmplări obicinuite, se exagerau în atenția lui de maniac, luau proporții și înțelesuri de evenimente extraordinare, ș'atunci inima 'ncepea să'i bată tare, așa de tare că el își auzeă sângele cum îi svîcnește 'n cap, și tot sufletul lui vibră năucit, ca de-o nenorocire fatală, ireparabilă. Câte o-dată își deschideă ochii mari și priveă curios la lucrurile de prin prejur, ca un om amețit, care vrea să 'și dea seamă de locul în care se află. Glasul i se schimbase, căpătase un răsunset profund, misterios; o melancolie

dulce, de copil bolnav, i se fixase de figură.

— Ce ai tu Dane, de ești așa... fără chef?

— Eu? N'am nimic; ce să am?

De cât-va timp nu mai scria, nu 'i venea să s'apuce de nimic, ceasuri întregi sta uitit, și nu scotea o vorbă; la scrisorile prietenilor nu mai răspundea. Intr'o zi Ana cercă să 'i aducă aminte de roman, de planurile lor... dar el îi spuse că știe, are el grijă... ș'o rugă așa de blând să 'l lase 'n pace, să nu 'l mai întrebe de asta, ea oftă și nu mai zise nimic.

Noapțile erau îngrozitoare. De cum își puneă capul pe pernă, gândurile îl năvăleau în dezordine, și conștiința lui lupta ca să se desfacă din vâlmășag, din valurile care-o acopereau, și să iasă la lumină. Simțea în tot trupul o căldură ș'o tulburare penibilă, deschidea gura și trăgea aer mult, ca să 'și umple golul pe care 'l avea 'n-lăuntru; cercă să prindă câte-o imagine deslușită, să 'și fixeze gândul pe ceva, și nu putea. Toate i se rupeau și i se amestecau confuz în minte. Figurile cunoscute, pe care vroia să și le reprezinte, apăreau diforme, în închipuirea lui, ca 'ntr'o oglindă stricată. Căută să dea membrilor lui atitudini comode, odihnitoare, și peste câte-va minute, trebuința de a se întoarce i se impunea cu o putere imperioasă, obsedantă, în potriiva căreia voința lui slabă

cercă să lupte, se întindea în sforțări dureroase, ș'odată se discorda, atunci îl cuprindea un sentiment de silă, de discurgare, i se părea c'a plesnit un resort în el, — ca o putere ocultă, străină de voința lui, îi împingeă trupul greu și moleșit, și da brațelor și picioarelor lui alte atitudini. Așa se canonea până despre ziuă. Une-ori, îl fură somnul, și odată simțea că se mișcă patul cu el.... tresărea speriat! ca un fier ars îi trecea prin inimă, îl umplea de o neliniște năbușitoare; și iar începea să se observe, să se spioneze, cu un sentiment de spaimă superstițioasă, în fie-care impresie, în fie-care licărire de gând. Dimineața avea amețeli; de obicei, când se plecă să se spele simțea o întunecare subită a conștiinții, o clipă își pierdeă echilibrul, trupul lui pornea să cadă 'nainte, ș'odată se oprea, și se retrăgea ca de pe marginea unei prăpăstii. El băgase de seamă că direcția în care i se lăsă capul, în acele clipe de amețeală, venea cam spre stânga: și 'și aducea aminte că tot în partea aceea, sub tâmplă, i se localiză mai adesea durerea de cap. Intrase la griji. Și controlul, examenul acesta, pe care și-l făcea la fie-care moment, îi ostenea și 'i intimidă mintea, neutraliză o parte din spontaneitatea emoțiilor, din libera funcționare a puterilor lui sufletești. Ca un om care 'și pierde

întru cât-va cumpătul, mersul și mișcările lui naturale, când știe că 'l observăm, tot așa gândurile, caracterul și toate apucăturile lui Dan se alterau, încetul cu încetul, sub privigherea continuă, obsedantă a ochiului aceluia neadormit, tulburător, care se căscă, din ce în ce mai mare și mai speriat, în conștiința lui. O clipă de distracție, uitarea unui nume, îi dădeau fioruri de spaimă, și toată figura lui luă o expresie de neliniște și de alarmare, ca'n fața unei mari primejdii.

Ana îl vedeă în toate zilele, nu și putea da seamă de schimbarea care se făcea în el. Neîntrerupt preocupată de ființa ei, de dorințele, de regretele și de soarta ei, ea se uită la Dan cu ochi din ce în ce mai osteniți, aproape indiferenți, ca la un om cu care s'a obicinuit, și'n care nu mai descopere nimic nou. Se miră ea singură de admirația și de entuziasmul pe care i-l inspiră odată omul acesta, de influența pe care-o exercitau asupra ei vorbele, gesturile, privirea lui, tot ce emană de la el. Cum a putut fi oare atât de naivă... și de proastă, căci e o curată prostie să te extaziezi așa, de-un om..... ca toți oamenii! Gândurile ei treceau cu o nespusă jale, de la iluziile pe cari și-le făcea în pension, la viața ei de-acum, atât de sarbădă și de nenorocită.... E curios, cum Ana nici o-

dată nu se încercase, să'și dea socoteală de împrejurările în cari Dan a venit s'acopere, cu imaculata lui iubire, durerea și rușinea de care sângeră încă inima ei. S'adesea, seara, când se desbracă și'și vede în oglindă umerii goi, brațele albe, rotunde, perfecta alcătuire a figurii ș'a trupului ei, o cuprindea mila de-atâta frumusețe, condamnată să se stingă în închisoarea, asta mizerabilă, în pusnicia și sălbătăcia asta, unde nimeni n'o admiră, nimeni nu'i mai știiă de știre. Iși aducea aminte de rochiile elegante pe care le purtase, de bălurile 'n care strălucise, în toată splendoarea frumuseții ei, și de cuvintele dulci, șoptite, neînțelese încă pe vremea aceea, și de privirile calde, pasionate, pe cari ea parcă le simțea, ca pe-o suflare gădilitoare, cum îi lunecau pe la ceafă, pe sub bărbie, și 'i înfiorau umerii și sînul ei de fecioară, o umpleau de-o senzație necunoscută, de-o moliciune tulburătoare, dar voluptoasă, de care sufletul ei tremură, nedumerit și visător, ceasuri întregi, după fie-care bal. În ce umilitoare mizerie o asvârlise soarta! Cum și-a pierdut ea mințile, de și-a legat existența c'un om așa de ursuz și de maniac, care găsește-o cinste în a rămâne sărac și smerit toată viața? Și mereu se gândeà la *Titi*, o prietenă a ei din pension, care se măritase c'un strop-

șit, cu unu... Amilcar Ciuhureanu, *poet simbolist*, un grandoman ridicul, pe care ea îl credea un geniu neînțeles și prigonit de invidioși, și care, tot așa, o țira în cea mai neagră mizerie, și ea îl adora, zicea că-i fericită, și era convinsă că Amilcar al ei are să triumfe într-o zi. Ce s'o mai fi făcând sărmana Titi, cu „geniul” ei de care nu se mai auzea nimic? Ana își aducea aminte, cu milă, de încrederea oarbă și devotarea naivă a acelei ființi robite de-o himeră; și 'și făcea un merit, o superioritate de judecată, din faptul că ea nu mai admiră pe Dan. Conștiința ei era veșnic îngrădită în impresia momentului: sentimentul *de-acum* i se părea definitiv, pentru toată viața. Într-o zi de mânie scrisese soră-sei că e nenorocită și i vine să ia câmpii; și, c'o poftă înveninată de a se umili, o rugă să se îndure de ea și s'o primească... se oferea să i fie slugă, să i frece parchetele, să stea la bucătărie și să i muncească toată viața, numai să i facă milă și s'o ia.... Peste patru zile primi răspuns: Ema o așteptă, îi scria cu lacrimile 'n ochi, ș'o „conjură”, cu toată iubirea și durerea ei de soră, să vie numai decăt. Și Ana plânse ca o nebună și se căl amar de ce făcuse... Trecură câte-va zile liniștite. Ear vară, pe la 'nceputul lui Maiu. Într-o dimineață Dan se primblă

prin casă și oftă. Ana se uită la el cu sfi-
călă, simțea că i se rupe inima, fără să
știe de ce....

— Dane, tu nu mă mai iubești ! De ce
nu mai vorbești cu mine ?

El o privi lung, nedumerit....apoi își
lăsă ochii în jos și iar începă să se prim-
ble, răsucindu-și mustața, dus pe gânduri.
Ea crezută c'o disprețuește, și, palidă de
mânie, c'un gest solemn, îi întinse scri-
soarea. Dan o citi, i-o dete 'napoi și, c'un
aer distras, indiferent, îi zise : „du-te”.
Pe Ana o podidi plânsul. El își luă pălă-
ria și eși liniștit. De vr'o zece zile nu mai
dase pe la judecătorie. Când eră să iasă
pe poartă simți răcoare la picioare, și băgă
de seamă că eră în papuci ; se 'ntoarse
săși ia ghetele ; un vătăjel îl strigă din
urmă : „Domnule judecător !...” și 'i dete-
un plic galben ; Dan îl deschise :pe ziua
de 1 Maiu eră înlocuit. Curios, toate i se
răsfrîngeau ca 'ntr'un vis urît, obsedant,
din care parcă vroia să se deștepte, și nu
putea. El strigă tare : „Iovițo ! Iovițo !
ți-am spus să'mi încălzești apa pentru bae,
vezi să fie fierbinte ca atunci !” Iovița îl
privi speriată : „Nu mi-ați spus nimic....
da ce e asta?...” Dan, cu pași largi, ges-
ticulând solemn, se primblă prin livadă și
declamă „versuri” :

Gunicunda șade strîmbă pe spetezile rușinii,
Cine stoarce două lacrimi din priporul goliciunii?
Adormiră 'n întuneric desfătările durerii,
Numai florile din arbori umplu noaptea de mizerii l..

— Dane, pentru numele lui Dumnezeu,
taci că te-aude lumea... te rog...

El, fără a se întrerupe, o privi cu ochi mari și blânzi, cari nu mai vedeau realitatea. Ana nu se dumerea; îl rugă să 'n-ceteze și să n'o mai privească așa, că'i face frică; îl luă de braț și'l duse 'n casă; ea eră palidă și tremurât oată, el gesticulă cu cea-l'altă mână, și improviza mereu, une-ori nu mai găseă vorbe, ș'atunci continuă ritmul într'un „*tam-ta-ra-ra, tam-ta-ra-ra*”, pe care 'l repetă de sute de ori cu o liniște imperturbabilă... Ana se uită la el fix, de o-dată ochii i se umplură de spaimă, tot adevărul i se deslegă în fulgerarea unui gând; c'un răcnet sfâșietor, ea fugi din odaie, ca de groaza unui ucigaș.

— Doamne, coconiță, da de ce te temi așa? Ia lasă, c'are să-i treacă, nu-ți strică inima...

La dejun Dan înfulică bucături mari, și clefăia repede c'o lăcomie de bestie. Iovița îl întrebă mereu dacă's bune bucatele, el în neștire, cu gura plină, zicea *da*. Ana nu se mai putu stăpâni și 'ncepù să plângă cu hohot. Iovița îi făcea semne să tacă. Dan își vedeă de mâncare, străin de tot

ce se petrecea 'n jurul lui. După masă își aprinse-o țigară și, c'un aer timid, se așeză pe-un scaun, de-o parte. Afară plouă. Ana veni lângă el, duioasă, rugătoare. îi luă mâna rece și i-o netezì. „Dragă de ce nu te uiți la mine? Ce ți-am făcut eu de nu mă mai iubești?... Fie-ți milă de mine, Dane...” li jură că'l adoră, îl îmbrățișă, nu știa ce să'i mai spue. Glasul îi tremură, ochii i se umplură de lacrimi. Dan fumă tacticos, privind fix înaintea lui. Ea așteptă, pierdută, un cuvînt, o căutătură... El se sculă, foarte preocupat, și primblându-se cu pași agitați de colo colo, începù :

Duceți cântecele mele în păduri de palisandri...

Smulgeți aștrii din dezerturi... tam-ta-ra-ra tam-ta-ra ra...

Și gesticulă teatral, cu amîndouă mâinile.

Ana își îngropase capul în pernă ca să nu mai vadă, și se bocea desperată. Fetița alergă prin casă, sărea 'naintea lui, rîdea, și zicea și ea : tam-ta-ra-ra, tam-ta-ra-ra... Ea nu mai putea de bucurie că „tăticu face prostii” și se joacă cu dînsa. Asupra acestei scene sosì Priboianu, cu Poteraș : el aflate în ajun despre destituirea lui Dan, și venea vesel, să 'l ia la București. Servitoarea 'i eși 'nainte și 'l preveni ; el nu înțelegea bine ; când intră, rămase înlemnit. Dan îl cunoscù, cum îl văzù îi cerù

o țigară, îi spuse cu bucurie c'a făcut un poem și 'ncepù să i'l declame... tam-ta-rra, tam-ta-rra...

Au plecat în aceeași zi. Tot drumul, Dan n'a eșit din poemul lui. Ana plângea, se ruga de Priboianu să nu i-l ia, zicea că vrea să'l îngrijască ea singură, că numai iubirea ei are să 'l facă bine. O ploaie torrențială inundă ulițele capitalei.

.....Două trăsură plecau de la casa de sănătate a Doctorului Șutu : în una, Albert și Miba țineau între ei pe Ana, leșinată ; în alta era Priboianu, zdrobit de osteneală, și năuc de ce văzuse : în calea Victoriei, vizitiul, ne mai știind în cotro să 'ntoarcă, oprì, și 'l întrebă unde să 'l ducă : atunci băgă de seamă că e în birjă, se uită la ceas : erau trei... „La Cameră !” De-o săptămână se discută darea în judecată a guvernului trecut.

În vestibul îl așteptă un alegător... „Nu mă mai cunoașteți...” Se recomandă și 'ncepù să 'i spue păsul... Priboianu se uită la el și da din cap, dar nu'l ascultă. Din când în când, ușa de la sala de ședinți se deschidea, și se auzeau atunci aplauze, crâmpene de fraze... „Moralitatea, Domnilor, nu se poate despărți...”,omului politic mai ales, eu îi cer să fie moral nu numai în societate, în vaza lumii, ci și între ai

lui, în sînul familiei lui, cu..." ..., „Acel care nu știe mai întîi să respecte cîntea și sfîntenia casei lui..."

Un ușier treceă zorit. Priboianu îl opri.

— Mă rog, cine vorbește?

— Domnu Peruianu !

— A... Eram sigur.